

Ο ΗΛΙΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΜΥΘΟΥΣ*

Ἀποβλέποντες εἰς τὴν πληθὺν τῶν μύθων, τῶν ἀποδεδειγμένως διαπλασθέντων ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἡλιακῶν φαινομένων, δυσεξήγητον θὰ εὐρίσκομεν διατί ὁ ἥλιος δευτερεύουσαν κατέχει θέσιν ἐν τῷ ἐλληνικῷ πανθέῳ. Ἄλλ' ἐπισταμένη μελέτη καὶ ἀνάλυσις τῶν ἡλιακῶν μύθων πείθει ἡμᾶς ὅτι οὗτοι, ὧν τὰ πρῶτα σπέρματα εἶναι κληροδότημα τῶν προϊστορικῶν Ἀρίων, ἐνωρὶς συνταυτίσθησαν καὶ συνεμίγησαν μετὰ τῶν μύθων περὶ ἄλλων θεῶν. Ἀνάλογά τινα παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῇ ρωμαϊκῇ μυθολογίᾳ, ἐν ἧ οἱ θεοὶ Apollo, Liber, Hercules καὶ Mercurius προσέλαβον πολλοὺς χαρακτῆρας τοῦ θεοῦ Ἡλίου (Sol), καὶ ἐν τῇ βεδικῇ, ἣτις πρὸς τῷ Sūryā, τῇ κυριωτάτῃ προσωποποιήσει τοῦ ἡλίου, ἀναφέρει καὶ ἑτέρας, ὡς τοὺς θεοὺς Savitri, Mitra, Vishnu, Pūshan, Aditya. Ἐνεκα τῆς τοιαύτης καταμερίσεως τῶν ἡλιακῶν μύθων ἡ σπουδαιότης τοῦ Ἡλίου ὡς ἀνεπίσημος θεὸς ἐμειώθη σφόδρα, καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ ἐλληνικῇ μυθολογίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Βέδαις ὁ ἥλιος ἔστιν ὅτε τίσσεται ἐν θέσει ὑποδεεστέρας¹.

Ἐν τοῖς κλασσικοῖς χρόνοις, καθόλου εἰπεῖν, ἡ τοῦ Ἡλίου λατρεία ἦτο ἀσυνήθης καὶ σπανιωτάτη· τὰ δ' ἐνιαχοῦ ὑπάρχοντα ἡ λ ι ε ῖ α καὶ οἱ βωμοὶ καὶ τ' ἀγάλματα τοῦ Ἡλίου ἠδύναντο ἴσως νὰ θεωρηθῶσι μᾶλλον λείψανα παλαιότητος λατρείας, ὑφισταμένης πρὸ τῆς συνταυτίσεως αὐτοῦ μετ' ἄλλων θεῶν². Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ τῆς λατρείας ταύτης ἐκπηγασάντων παναρχαίων μύθων ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ ἄλλους ἡλιακοὺς ἥρωας καὶ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Καὶ οἱ μὲν εἰς τοῦτον ἀναφερόμενοι εἶναι οἱ ἰδανικώτεροι προσλαβόντες βαθμηδὸν ἠθικὴν ἔννοιαν καὶ εὐγενέστερον χαρακτῆρα· οἱ δὲ εἰς τὸν Ἡρακλέα διετήρησαν πιστότερον τὸν παλαιὸν ἄξεστον καὶ ἄτεχνον τύπον· καὶ συνετέλεσαν μὲν ὀπωσδήποτε εἰς τοῦτο ἢ τε κωμωδία καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα καὶ ἢ φιλοπαίγμων τέχνη, εὐαρέστως ἐνδιατρίβοντα εἰς θέματα

* Ἐδημοσιεύθη ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκ σ. 54 ἐν Ἀθήναις 1882.

1. Βλ. *J. Muir*, Original Sanskrit texts, London 1872, τ. V, σ. 158-9 (Subordinate position sometimes assigned to him (Sūryā)). Πρβλ. *Max Müller*, Vorlesungen über den Ursprung und die Entwicklung der Religion, Strassburg 1880, σ. 311-3 (Die Sonne in untergeordneter Stellung).

2. Ἀναγραφὴν τῶν τόπων τῆς λατρείας τοῦ Ἡλίου βλ. ἐν *Pauly-Wissowa*, Real-Encyclop., τ. VIII, σ. 63 κέ. *Gruppe*, Griech. Mythol., ἐν τῷ πίνακι σ. 1764, λ. Helios L.

τοιαῦτα, ἀλλὰ κυρίως ἡ διατήρησις τῶν ἀρχετύπων ἐκείνων μύθων ὀφείλεται εἰς τοῦτο, ὅτι ἦσαν προσφυστάτοι εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ χύδην ὄχλου, μὴ ὑπερβάλλοντες τὰ ὅρια τῆς διανοητικῆς ἀντιλήψεως αὐτοῦ. Τούτου δ' ἐνεκα εὐνόητον εἶναι, διατί οἱ πλεῖστοι μετὰ πάροδον αἰώνων πολλῶν διασφύζονται καὶ παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ ἐλαχίστας ὑποστάντες μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις.

Σκοπὸς τῆς προκειμένης πραγματείας εἶναι ἡ περισυναγωγή τῶν μύθων τούτων τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ καὶ ἐν γένει τῶν περὶ τοῦ ἡλίου μυθολογικῶν παραστάσεων καὶ εἰκόνων. Τούτων ἐναι δύνανται ἴσως νὰ θεωρηθῶσι λείψανα παναρχαίων μύθων, ὧν οὐδεμία γίνεται μνεῖα εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἕτεροι δ' ἐξηγοῦνται ἢ συμπληροῦνται ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας ἢ ὑπὸ τῶν μύθων ἄλλων λαῶν. Εὐρηνται δ' ἐγκατεσπαρμένοι ἰδίως εἰς παραδόσεις καὶ εἰς δημοτικὰ ἄσματα καὶ εἰς παραμύθια, ἀλλ' ἐν τούτοις λίαν παρηλλαγμένοι καὶ σκοτειναί. Ἰχνη προσέτι τούτων εὐδιάκριτα ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, ἀσυνειδήτως διατηρούμενα, διότι πρὸ πολλοῦ ἔχουσιν ἀπολέσῃ τὴν μυθολογικὴν σημασίαν αὐτῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΛΟΓΗΝΩΝ

Ἡλιος ὡς ἄνθρωπος.—Ἀνατολή, μεσουράνημα καὶ ὄρθος αὐτοῦ.—Βασίλευμα.—Κατακτῆς τοῦ Ἡλίου.—Γρύπα τοῦ οὐρανοῦ καὶ παλάτια τοῦ Ἡλίου.—Ἡλιος φιλαίματος καὶ ἀδηφάγος.—Πατήρ, μήτηρ, ἀδελφοί, τέκνα, σύζυγος τοῦ Ἡλίου.—Γάμοι Ἡλίου καὶ Σελήνης.

Ὅχι μόνον οἱ δημῶδεις μῦθοι, ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα καταδεικνύουσιν ὅτι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς φαντάζεται τὸν Ἡλίον ἀνθρωπόμορφον. Πρὸς παράστασιν τῆς ἀνατολῆς αὐτοῦ λέγεται κοινῶς, ὅτι ἐξεμύτισε, ὁ ἥλιος ξεμυτώνει, βγαίνει, βγῆκε, πάει μία, δύο τριχιές (ὀργυιές, βουκέντρες, καλάμια, μπράτσα), πάει γιόμα. Τὸν ἐκατούρησεν ὁ ἥλιος, λέγουσιν οἱ χυδαιότεροι (ἐν Μεσσηνίᾳ) περὶ ἐκείνου, οὗ κοιμωμένου φωτίζουσι τὸ πρόσωπον αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου· ἢ τήραξε μὴ σὲ κατουρήσῃ ὁ ἥλιος· ἦτοι ἐγέρθητι πρὸ τῆς ἀνατολῆς¹. Μεσουρανοῦντος δὲ τοῦ ἡλίου λέγουσιν, ὁ ἥλιος στέκεται καταμεσημερίς· διότι φαίνεται εἰς τὸν λαὸν ὅτι ὁ ἥλιος ἴσταται μικρόν, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, ὅπως ἀναπαυθῆ ἐκ τοῦ δρόμου· ποιητικώτερον δ' ἐκφράζουσι παραπλησίαν ἰδέαν δημοτικὰ ἄσμα-

1. Πρβλ. τὴν παράστασιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὡς ρευστοῦ ἐν πολλοῖς μύθοις ἀγρίων λαῶν (Schwartz, Die poetischen Naturanschauungen I, σ. 22 κέ.) Παραπλησία ἄσμενος φράσις πρὸς ὄκνηρόν ἐγειρόμενον τοῦ ὕπνου μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου παρὰ Ἡρώδη Η' 3.

τα, ἀφηγούμενα ὅτι ὁ ἥλιος ἀνακόπτει τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐξαλλος, ἀκροώμενος τοῦ ἠδέος ἄσματος ὠραίας κόρης:

Ἐπὶ τῆ στήριξί τ' ἀργαλιῶ καὶ τῆ γλυκεῖα λαλιά της
ὁ ἥλιος ἐξαστόχησε, δὲν πάει νὰ βασιλέψῃ¹.

ἢ ὅτι συμπαθῶν πρὸς πάσχοντα ἴσταται, ὅπως ἀκροασθῆ τὰ παράπονα αὐτῶν καὶ συμμερισθῆ τὴν λύπην των².

Ἄλλοτε δέ, ὡς ὅτε, κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους, ἰδὼν τὸ θυέστειον ἄγος, ἴθυνε τὸ ἄρμα αὐτοῦ ἐπ' ἄλλην ὁδὸν, ἴσταται θεώμενος τὴν θαυμασίαν τιμωρίαν ἐγκλήματος καὶ ἀργεῖ νὰ δύσῃ. Ἐν δημοτικῷ ἄσματι ἡ μάνα τοῦ ἐρωτᾶ.

«Ἡλιε μ', ποῦ βγαίνεις τὴν αὐγὴν καὶ ἀργεῖς νὰ βασιλέψῃς,
σὲ καταριῶνται οἱ ἐργατιῆς καὶ οἱ ξενοδουλευταῖδες...

Ἡλιε μ', τὸ τί εἶδες καὶ ἀργησες νὰ ῥθῆς νὰ βασιλέψῃς;

—Μάνα μ', τὸ θάμα ποῦ εἶδα ἐγὼ ἐχτὲς ἔς τὸ πανηγύρι,
ποῦ πῆρ' ὁ λύκος τὸ παιδί ἀπ' τῆ ποδιά τῆς μάνας» κτλ.³

Σύμφωνος πρὸς τὴν ἐννοίαν ταύτην εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἡλίου ὡς δρομέως ἐν ἀκριτικῷ ἄσματι περὶ ἀγῶνος ἀρόμου τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Διγενῆ:

Ὁ Γιάννης μὲ τὸν Ἡλίου σὺνερῶνται
τὸ ποῦ νὰ πάῃ ἔς τὴ δύση γλιγγρώτερα
καὶ ὁ Ἡλιος ἐδιασκέλα ἔρη καὶ βουνά

καὶ ὁ Γιάννης ὁ καημένος χαμολάγκαδα.

Καὶ ὁ Ἡλιος ἐβραδιάστῃ ἔς τῆ μαννίτσας του,
καὶ ὁ Γιάννης ὁ καημένος σὲ χαμόκλαδα⁴.

Παραπλησίαν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ ἐπίκλησις τοῦ Ἡλίου Ὑπερίων, κατὰ τινὰς ἐτυμολογοῦντας τὴν λέξιν ἐκ τῆς προθέσεως ὑπὲρ καὶ τῆς μετοχῆς ἰών, ἀλλ' ἡ ἐτυμολογία αὕτη εἶναι ἀναντιρρήτως ἐσφαλμένη· ἀντίστοιχον δ' ὅμως εἶναι τὸ ψαλμικὸν περὶ τοῦ ἡλίου· ἀγαλλιᾶσεται ὡς γίγας δραμεῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ⁵.

Ὅταν κλίνῃ ὁ ἥλιος πρὸς τὴν δύσιν λέγουσιν· ἔ τ σ ἄ κ ι σ ε ν (ἢ ἔ γ υ-

1. Ἀραβαντιν., Συλλογὴ δημοτ. ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου, σ. 287, ἀρ. 474.—Ὁμοία βλ. ἐν *Passow*, ἀρ. 539. Μανούσου, Τραγούδια ἔθνικα Β', σ. 84.

2. Γύπαρις, πρ. Α', στ. 71-2, σ. 188 Σάθα: «Τὸν ἥλιο εἶδα νὰ σταθῆ χίλιας φοραῖς γρικῶντας/τὰ πάθη μου καὶ νὰ κλαψὲ τὰ δάκρυα μου θεωρῶντας». Ἀραβαντιν., σ. 326, δίστ. 282. «Εἶδε τοὺς πόνους ποῦ τραυῶ ὁ ἥλιος μίαν ἡμέρα,/καὶ πάει στὴ μαννοῦλα του μὲ μάτια δακρυσμένα». Πρβλ. καὶ *Onid.*, *Met.* IV 198-9.

3. Ἰατριίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων, σ. 67. Ζωγράφ. ἀγῶν Α', σ. 86, 56.

4. *Jeannarakí*, Ἄσματα κρητικά, σ. 113, ἀρ. 113. Κριάση, Κρητικά ἄσματα, σ. 232. Ζωγράφ. ἀγῶν Α' 315, 46 (Καρπάθου), 398 (Νισύρου).

5. Ψαλμ. ΙΗ' 6.

ρε) ὁ ἥλιος (ἢ ἡ ἡμέρα, ἢ παλάντζα)· τὸ τσάκισμα, τὸ ἀπόκλωσμα τοῦ ἡλίου¹· τὰ πέσματα τοῦ ἡλίου²· ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ὁμηρικόν: «ἐν δ' ἔπεσ' Ὠκεανῶ λαμπρὸν φάος ἡελίοιο»³· «τρέχει ὁ ἥλιος» παρὰ Κυπρίοις=βαίνει πρὸς τὴν δύσιν⁴. Ἡ δύσις καλεῖται τὰ λιοκαθίσματα⁵, διότι κάθεται τότε, ἀναπαύεται ὁ ἥλιος· «ὁ ἥλιος ἔκατσε», ἦτοι ἔδυσσε, λέγουσιν ἐν Κεφαλληνίᾳ⁶. Ἐπίσης βουτᾶ ὁ ἥλιος, βούτημα ἢ βούτισμα τοῦ ἡλίου⁷ καὶ μονολεκτικῶς ἐν Κύπρῳ λιοβούτημαν ἢ γλιοβούτημαν⁸· ἡ λέξις εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὰς ἀρχαίας δύνειν, δύειν, δύσις καὶ πρὸς τὴν λατινικὴν mergere⁹. Ὁμοίας λέξεις βορείων λαῶν ἀναφέρει ὁ Γρίμμ¹⁰. Ἐμφαίνει δ' ἡ λέξις ἡλιοβούτημαν ἰδέαν περὶ λουτρῶν τοῦ ἡλίου ἐν τῇ δύσει, καὶ τοιαῦτα λουτρά ἀναφέρει ἡ δημώδης ποίησις¹¹. Εἶναι δὲ ταῦτα συναφῆ πρὸς τὴν ὁμηρικὴν περὶ βυθίσεως αὐτοῦ ἐν τῷ Ὠκεανῶ¹². Λουτρά τοῦ ἡλίου ἀναφέρουσί τινες ἀρχαῖοι ποιηταί· κατὰ τὸν Αἰσχύλον¹³ ὁ ἥλιος ἀναπαύει τὸ σῶμα καὶ τοὺς ἵππους ἐν ταῖς Θερμαῖς προχοαῖς τοῦ ὕδατος τῆς παντρόφου λίμνης τῶν Αἰθιοπῶν παρ' Ὠκεανῶ· κατὰ τὴν δύσιν, λέγει ὁ Στάτιος, ὁ ἥλιος ἀποζευγνύει τοὺς ἵππους καὶ λούει τὴν κόμην εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ὠκεανοῦ¹⁴. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς μυθῶν ἄλλων λαῶν ἀναφέρονται λουτρά τοῦ ἡλίου κατὰ τινὰς γεγραμμένας παραδόσεις ὁ ἥλιος λούεται

1. Passow, ἀρ. 505, σ. 384 (Τραπεζοῦντις).

2. Ἐν Θήρᾳ, ἐν μόνῃ τῇ φράσει «στὰ πέσματα τοῦ ἡλίου» (Πεταλᾶ, Ἰδιωτικόν, σ. 125).

3. Ἰλ. Θ 485. Πρβλ. τὸ λατιν. sol praecipitans.

4. Λουκᾶ, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις, σ. 54.

5. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, σ. 162. Μανιάτικο μοιρολόγι: «Τὰ λιοκαθίσματα τοῦ βασιλεύει ὁ ἥλιος» (Παρνασσὸς Ις' 951). Βλ. αὐτ. ΙΖ' 76. Ἀντιστοιχος εἶναι ἡ λέξις λιοβαρέματα ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου (αὐτ., σ. 80).

6. Βεργωτῆ, Κεφαλλην., σ. 196.

7. Κοραῆ, Ἄτακτα, τ. Δ', σ. 50. Παραδόσεις, σ. 90: «τὴν ὥρα ποῦ βούτανε ὁ νήλιος» (Νάξος).

8. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Β', σ. 511. 554. 637. Καὶ ἐν Βιθυνίᾳ ἡλιοβούτημα λέγεται τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἀρχεται νὰ δύῃ ὁ ἥλιος (Ἀρχεῖον Λεξικοῦ). Ἐν Χίῳ δὲ οὐλήματα εἶναι δύσις ἡλίου, ἐκ τοῦ βουλῶ, βυθίζομαι (Πασπάτη, Χιακὸν γλωσσάριον, σ. 122). Ἐν Κεφαλληνίᾳ κάποτε καὶ «ἐπνίγηκε» ὁ ἥλιος μετὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔδυσσε (Βεργωτῆς, ἐνθ' ἀν.).

9. «occursus, interitus, vel solis in oceanum mersio» (Festus).

10. Grimm, Deutsche Mythologie, σ. 704 (619 δ' ἐκδ.).

11. Πασπάτης, αὐτ., σ. 222· «Ἦμπεν ὁ ἥλιος στὸ λουτρό καὶ λούσθη καὶ χτενίσθη· βάζει τὸν οὐρανὸ μαντί, τὴ θάλασσα μαγνάδι».

12. Ἰλιάδ. Θ 438. Ὑμν. εἰς Ἑρμ. 68.

13. Παρὰ Στραβῶνι Α' 33.

14. Stat., Thebaid. III, 407 κέ.

τὴν νύκτα καὶ διὰ τοῦτο λαμπρὸς ἀνατέλλει¹. Ὁ Γρίμμ παραβάλλει τὸ τοῦ ἡλίου λουτρὸν πρὸς τὰ τῶν γερμανικῶν θεοτήτων Nerthus, Holda, αἵτινες μετὰ τὴν ἐν τῇ γῆ περιοδεῖαν ἐλούοντο. Κατὰ τινα δὲ σλαβικὴν δοξασίαν τὴν ἐσπέραν λούεται ὁ ἥλιος καὶ σφριγῶν καὶ καθαρὸς ἀνατέλλει τὴν πρωΐαν· ἡ θάλασσα ἐπέχει αὐτῷ θέσιν μητρὸς, εἰς τῆς ὁποίας τὰς ἀγκάλας βυθίζεται τὴν νύκτα².

Συνηθεστάτη δ' ὁμῶς πρὸς δήλωσιν τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου εἶναι ἡ χρῆσις τῶν λέξεων: βασιλεύει, ἐβασίλευσε ὁ ἥλιος· τὸ βασιλεμα, τὰ βασιλέματα τοῦ ἡλίου, τὸ ἡλιοβασιλεμα³. Ἐν Χίῳ ἡ δύσις λέγεται βασιλιόδεσμα⁴ κατὰ συμφυρμὸν τοῦ βασιλεύω καὶ γέρνω (ἐγειρε ὁ ἥλιος, γέρμα τοῦ ἡλίου) καὶ παρετυμολογίαν. Ἰδιωματικῶς δὲ βασιλεύου, βάσιμα ἡλιοῦ (=βασιλεμα) ἐν Βελβεντῷ τῆς Μακεδονίας⁵, ἐν Ἀθήναις εἰς παλαιότερους χρόνους βασιλιεύω, βασιλιεμα⁶, καὶ βασιλιάζει ἐν Βούρ τῆς Καλαβρίας⁷. Καὶ μεταφορικῶς βασιλεύουν τὰ μάτια, λέγεται, ὅταν ἀρχίζωσι νὰ κλείωνται ἐκ τοῦ ὕπνου⁸.

Αἱ λέξεις βασιλεύω καὶ βασιλεμα εὐρίσκονται εἰς τὴν σημα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1. Kuhn u. Schwartz, Norddeutsche Sagen, σ. 455.

2. Hanusch, Slav. Myth., σ. 201.

3. λιοβασιλεμα (Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, σ. 161).

4. Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, σ. 106.

5. Μπουρνάνας, ἐν Ἀρχαίοις νεωτ. ἑλλην. Α' β', σ. 77.

6. Ὁ Δ. Γρ. Καμπούρογλου (ἐν ἐφημ. Ἀθηνῶν Ἄστυ, ἀρ. 345 τῆς 17 Νοεμβρ. 1891) παραπλανηθεὶς ἐκ τῆς ὑγρᾶς προφορᾶς τοῦ φθόγγου λε περιπίπτει εἰς περίεργα ἐτυμολογικὰ πορίσματα, νομίζων ὅτι τὸ βασιλεμα εἶναι ἀντὶ τοῦ μπασήλιεμμα, τὸ ἔμπα τοῦ ἡλίου. «Τώρα, προσθέτει, ἡ καλαισθησία τοῦ λαοῦ τὸ μπασήλιεμμα ἔκαμε βασιλεμα καὶ τέλος βασιλεμμα, ὅπερ τοσοῦτον παρενοήθη». Τὴν αὐτὴν δὲ παράδοξον ἐτυμολογίαν κάμνει καὶ ὁ Μ. Φιλίντας (Γραμματικὴ τῆς ρωμικῆς γλώσσας, σ. 127): «Ἐπειδὴ τὰ ἡπειρωτικὰ βασιλιέβω, χαλιέβω κτλ. στὴν κοινὴ τὰ λέμε βασιλέβω, χαλέβω κτλ. κατὰ τοῦτο εἶπαμε καὶ βασηλέβει ἀντὶς βασηλιέβει)μπασιλιέβει (μπάση+ἡλίου· τὸ μπ)β) παρετυμολογία ἀπ' τᾶλλο τὸ βασιλεύω».

7. Morosi, Dialetti romaici, ἐν Archivio glottolog. italiano, τ. IV, σ. 50.

8. Βλ. καὶ Βαλαωρίτου, Ποιήματα, τ. Β', σ. 537 (Βιβλιοθ. Μαρασλή, τ. Γ', σ. 414). Τὴν αὐτὴν μεταφορικὴν χρῆσιν «ἐβασίλευσαν τὰ μάτια του» ἔχουσι καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐπὶ ἐκπνέοντος (Χριστοφορίδου, Λεξικόν, σ. 313). Ἐπίσης παραλαβόντες ἐκ τῶν Ἑλλήνων μεταχειρίζονται τὴν αὐτὴν εἰκόνα καὶ ἐπὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου: peredóci díeli = ἐβασίλευσεν ὁ ἥλιος (αὐτ., σ. 100. 313. L. Diefenbach, Völkerkunde Osteuropas, Darmstadt 1880, τ. I, σ. 69. G. Meyer, ἐν Berl. philol. Wochenschrift 1883, σ. 303). Οἱ Ρωμοῦνοι ἔχουσιν ἀνάλογόν τινα φράσιν soayele asfintes te=ὁ ἥλιος ἀγιάζεται (Per. Parahage, Parallele Ausdrücke, ἐν Weigand 1908, XIV, σ. 139). Βλ. προσθήκην ἐν τέλει τοῦ τόμου.

σίαν ταύτην ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος τοῦλάχιστον¹, ἀλλ' ἡ χρῆσις τῶν ἐλληνικῶν διαλέκτων τῆς Κάτω Ἰταλίας ὑποδεικνύει ὅτι εἰς πολὺ προγενέστερον χρόνον εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τὴν γλῶσσαν. Νῦν εἶναι πάγκοινοι ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν γένεσιν τῆς μεταφορᾶς ταύτης ὁ Κοραῆς ἀποδίδει εἰς σύγχυσιν πρὸς τὸ ψαλμικὸν «ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο», ὅπερ ψαλλόμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ τὸν ἑσπερινόν, γινόμενον συνήθως πρὸς τὴν ἑσπέραν, ὑπετέθη ἀναφερόμενον εἰς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ἐν καὶ ἡ συσχέτισις τῆς ψαλμικῆς ῥήσεως πρὸς τὸ φυσικὸν φαινόμενον εἶναι βασιμωτάτη, ἀλλ' ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἐκ ταύτης προῆλθεν ἡ μεταφορά, διότι μᾶλλον τοιαύτη συσχέτισις προϋποθέτει γνωστὴν καὶ κοινὴν τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν². Εὐστόχως δ' ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις³ ἀφορμώμενος ἐκ τῆς ἐν Οἰνότη τοῦ Πόντου σημασίας τῆς φράσεως «ὁ ἥλιον ἐβασίλευσεν»=ἐμεσουράνησεν, ἀνέβηκεν ὑψηλά, παρετήρησεν ὅτι τὸ βασιλεύει ἐλέχθη τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ μεσουρανοῦντος ἡλίου, βραδύτερον δὲ ἐλέγετο ἐπὶ τοῦ δύνοντος· καὶ ὅτι συνετέλεσαν εἰς τὴν παρεκδοχὴν ταύτην, πρῶτον ἡ συνωνυμία πρὸς τὸ ῥῆμα κ ρ α τ ὠ ὁμοίως ἐπὶ τοῦ κλίνοντος εἰς τὴν δύσιν ἡλίου λεγόμενον, καὶ δεύτερον ἡ ἐκκλησιαστικὴ χρῆσις· διότι πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Κοραῆ μνημονευομένης ψαλμικῆς ῥήσεως ὁ κ. Χ. ἀναφέρει καὶ τὸ μετ' αὐτὴν ἐν τῇ κριτικῇ τοῦ ἑσπερινοῦ λεγόμενον ποιημάτιον Σωφρονίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων «φῶς ἑσπερινόν», περιέχον τὰς λέξεις ἡλίου δύναις, φῶς ἑσπερινόν κ.λ.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν δύο τούτων καὶ ἄλλος ἀπὸ τοῦ λόγου συνετέλεσε πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ διάδοσιν τῆς περὶ δύσεως τοῦ ἡλίου μεταφορᾶς, ἡ μυθολογικὴ εἰκὼν τοῦ βασιλικοῦ μεγαλείου τοῦ δύνοντος ἡλίου. Τοῦτο ὑπέδειξε πρῶτος ὁ Βενετοκλῆς, ὅστις ἀνασκευάζων τὴν γνώμην τοῦ Κοραῆ παρατηρεῖ, ὅτι «ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι πάντοτε ἐνόμιζον ὅτι ὁ ἥλιος ἠσυχάζει εἰς τὰ ἐν τῇ δύνει οἰκήματα αὐτοῦ, εἰς βασιλείαν, ἐντεῦθεν ἐλέχθη ὅτι ὁ ἥλιος τότε βασιλεύει»⁴. Παραστατικώτατα δὲ διαγράφει τὴν μυθολογικὴν ταύτην εἰκόνα ὁ Gaston Deschamps⁵: «Εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταφρασθῆ γαλλιστὶ ἡ ἔκφρασις βασι-

1. Ὁ Ducange ἐν Γλωσσαρίῳ, σ. 180, φέρει παραδείγματα τῆς χρήσεως τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ ὀνόματος ἐκ χειρογράφου γραμματικῆς τῆς κοινῆς γλώσσης τοῦ Ρωμανοῦ Νικηφόρου τοῦ Θεσσαλονικέως. Παραδείγματα ἀμφοτέρων ἐπίσης εὐρίσκονται ἐν ἀστρολογικῷ κώδικι τοῦ 13' αἰῶνος τῆς ἐν Ἐρλάγγῃ πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης (ἀρ. 93, φ. 1β, 2α, 2β) καὶ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων. Ὁ Κοραῆς ("Ατ. Β' 79) φέρει παράδειγμα ἐκ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος (Θανατ. Ρόδ., στ. 398, σ. 44 Wagner).

2. Ἐκ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας ἐνθυμοῦμαι, ὅτι, ὡσάκις ἤκουον ψαλλόμενον τὸ «ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν», ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔρριπτεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς τελευταίας ἀκτῖνάς του, συνῆπτον τὸν ψαλμὸν πρὸς τὸν δύνοντα ἥλιον. Ἄλλὰ τοῦτο βεβαίως δὲν θὰ συνέβαινε, ἂν μὴ εἶχε τὸ ἐβασίλευσε τὴν σημασίαν τοῦ ἔδυσσε.

3. Λεξικογρ. ἀρχεῖον 1917, τ. Γ', σ. 17 κέ.

4. Ἐφημ. φιλομ. 1860, σ. 1249. Βλ. καὶ τὴν προσθήκην ἐν τέλει τοῦ τόμου.

5. La Grèce d' aujourd' hui, σ. 44.

λεμα τοῦ ἡλίου, ἔκφρασις ἐνέχουσα τὴν ἐννοίαν βασιλικῆς πορφύρας καὶ θριαμβικῆς δύσεως, καὶ ἀναβλαστήσασα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἀνατολῆς τὴν ὥραν, καθ' ἣν ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὡς τεραστία πυρκαϊὰ ὀπισθεν τοῦ ἰανθίνου προτειχίσματος τῶν μακρινῶν κορυφῶν». Ὁ ἥλιος ἐβασίλευσε σημαίνει καὶ ὁ ἥλιος ἔγινε βασιλεύς, μεταβάς εἰς τὰ βασίλεια δώματα αὐτοῦ, κείμενα ἐν τῇ δύσει¹. Τὸν ἥλιον ἀποκαλοῦσιν ἄνακτα ἢ βασιλέα ἀρχαῖοι ποιηταί². Κεῖνται δὲ τὰ βασίλεια τοῦ Ἡλίου πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, πίσω ἀπὸ μίαν ραχοῦλα³, ἀπώτατα ἐν τῇ δύσει. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἄκρη τοῦ κόσμου, τὰ πέρατα (ἢ τὰ τετραπέρατα) τῆς γῆς, κατὰ φράσιν διατηρηθεῖσαν παρὰ τῷ λαῷ πρὸς δῆλωσιν ἀπωτάτης χώρας. Κρητικὸν τι ἄσμα λέγει:

Κάτω 'ς τὴν ἄκρα τ' οὐρανοῦ, 'ς τὴν τέλειωσιν τοῦ κόσμου,
ψοφοῦν ἀγρίμια καὶ λαγοὶ κι ἀλάφι' ἀπὸ τῆ δίψα⁴.

Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ πεῖρατα γαίης⁵, τὰ τέρματα γῆς⁶ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, «ἄστρον ἤχι λοετρα πέλει καὶ τέρματα γαίης»⁷ ἐν τῇ ἀπωτάτῃ δύσει, ὅπου τὸ Ἡλύσιον πεδίον καὶ αἱ τῶν μακάρων νῆσοι, ἢ κατ' ἄλλους ποιητὰς ἡ διψαλέα Λιβύη καὶ τὰ τῶν Αἰθίοπων γένος⁸. Ἐντεῦθεν προέκυψε καὶ ἡ κατάρα νὰ πᾶς πίσω τὸν ἥλιον⁹ καὶ κατὰ παραφθορὰν 'ς τὸν πίσω ἥλιον, ἦται εἰς μέρος ὅπου νὰ χαθῆ¹⁰. Εἰς τὰ βασίλεια αὐτοῦ εἰσέρχεται ὁ Ἡλιος δι' ὀπῆς (τροῦπα) ἀντιστοιχούσης πρὸς τὰς ἐν Ὀδυσσεύῃ (Ὀ 12) πύλας ἡλίου. Εὐρίσκεται δ' ἡ ὀπή αὕτη ἐν τῷ πέρατι τοῦ ὀρίζοντος, ἐν σημείῳ ἐνθα ὁ οὐρανὸς ἐφάπτεται τῆς γῆς· ἑτέρα δ' ὁμοία εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐκ ταύτης μὲν βγαίνει ἀνατέλλων, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας μπαίνει¹¹.

1. Ὁ Grimm (D. M., σ. 618 δ' ἐκδ.) παρανοεῖ τὰς φράσεις δημοτικῶν ᾠσμάτων ὁ ἥλιος ἐβασίλευε, ἐβασίλευσε, ὑπολαμβάνων ὅτι σημαίνουσιν ἐβασίλευεν ἄλλοτε καὶ δὲν βασιλεύει πλέον ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἄλλ' ὁ λαὸς λέγει καὶ κατ' ἐνεστῶτα βασιλεύει ὁ ἥλιος, ὅπερ κάμνει κατάδηλον τὸ σφαλερὸν τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας.

2. Bruchmann, Epitheta deorum, σ. 144. 145.

3. Ἐν δημοτικῷ ᾠσματι εἰσάγεται λέγων ὁ Ἡλιος «Ἐψὲς ὄντας βασίλευσα πίσω πού μιά ραχοῦλα» (Χασιώτη, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημ. ᾠσμ., σ. 105, ἀρ. 24). Ἐν ἐπωδῇ ἀθηναϊκῇ: «Ἀνάμεσα στὰ δύο βουνά, πού θὰ καθήσῃ ὁ ἥλιος» (Ἑβδομάς Α', σ. 88.80).

4. M. Π. Βρεττοῦ, Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον 1865, σ. 44.

5. Ὀδυσσ. Δ 563. Ἡσιόδ., Θεογ. 518. Ἔργ. 168.

6. Κρατῖνος, παρ' Ἀρποκρατίωνι, λ. Κισθῆνη (Meineke FCG. II 136).

7. Κόιντ. Σμυρν. I' 196.

8. Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Roscher, Die Gorgonen, Lpz. 1876, σ. 27-28.

9. Κοινή. Βλ. καὶ Λελέκ., Ἐπιδόρπιον, σ. 208.

10. Παροιμιώδεις φράσεις: Πῆγε πίσω τοῦ ἡλίου ἢ πίσω τὸν ἥλιον ἢ πίσω ἀπ' τὸν ἥλιον (Π. Π., λ. ἥλιος 48) καὶ ἀπῆγε κατὰ ἡλίου!» (Π. Π., ἥλιος 47).

11. «μπαίνει ὁ ἥλιος» = δύνει· ἀτὰ μπάσματα τοῦ ἡλιοῦ» δύσις (Φθιῶτις) καὶ ἡ μπάση ἡλιοῦ.

Ἐν τῷ ἀκροτάτῳ ἐκείνῳ σημείῳ τοῦ κόσμου, ἔνθα ὁ οὐρανὸς ἐφάπτεται τῆς γῆς, κατὰ τὰς ιδέας τοῦ λαοῦ, ὁ διελθὼν διὰ μιᾶς τῶν ὀπῶν, τῆς ἀνατολικῆς ἢ τῆς δυτικῆς, δὲν δύναται ἀλλαχοῦ νὰ σταθῇ, εἰ μὴ ἀναβὰς πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ τῆς ἕξω ἐπιφανείας τοῦ οὐρανοῦ¹. Ἐκεῖ δέ, ὑπεράνω τῆς δυτικῆς ὀπῆς ἐν τῷ οὐρανῷ, ὑπάρχουσι τὰ παλάτια τοῦ ἡλίου, ἔνθα ἀναμένει αὐτὸν ἡ μάγνα του. Διὰ τοῦτο ἐν παλαιὸν δημοτικὸν ἄσμα λέγει:

Στοὺς οὐρανοὺς κι ἂν κρυβηθῆς, 'ς τοῦ Ἡλιοῦ τὴν μάγν' ἂν ἔμπης².

Ἀνάκτορα τοῦ ἡλίου ἀναφέρονται ὑπὸ μεταγενεστέρων ποιητῶν³, περιγράφουσι δὲ ταῦτα ὁ Νόννος (ΙΒ' 1 κέ.) καὶ ὁ Ὀβίδιος (ἐν Μεταμορφ. Β' κέ.)· κατὰ τὸν Ρωμαῖον ποιητὴν τὰ βασίλεια τοῦ Ἡλίου (Regia Solis) κεῖνται ἐν τῇ ἀνατολῇ, εἶναι δ' ὠκοδομημένα ἐφ' ὑψηλῶν κιόνων, ἀπαστρέπτοντα ἐκ χρυσοῦ καὶ τιμίων λίθων. Καὶ παρ' ἄλλοις δὲ λαοῖς ἀπαντῶνται ὅμοιοι μῦθοι. Ὁ Ἡλιος, κατὰ σλαβικοὺς μύθους, ἔχει ἴδιον οἶκημα (κατὰ τὸν πρωσικὸν καὶ τὸν λιθουανικὸν μῦθον, παλάτιον)· ἐκ τούτου ἐξέρχεται τὴν πρωτὴν, τὴν ἑσπέραν λούεται ἐν τῇ δύσει καὶ τὴν νύκτα ὑπὸ τῆς γῆς εἰς αὐτό⁴. Πολλὰ χωρία φιννικῶν ρουνῶν περιγράφουσιν οἰκίαν καὶ θάλασσαν τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων⁵.

Αἱ τῶν παραμυθίων δ' ὅμως περιγραφὴ καὶ κατοικίας τοῦ ἡλίου δὲν συν-
 ἔδουσαν ἐν πολλοῖς τοῖς λαοῖς τῶν ἐπιπέδων κρηττόσεων. Ἐν ζακυνθίῳ παρα-
 μυθίῳ ὁ Ἡλιος, ἀρπάσας τὴν Μαρούλλα, φέρει αὐτὴν εἰς τὴν κατοικίαν του,
 πίσω ἀπὸ τὰ βουνα⁶. Ἐν ἐτέρῳ δὲ παραμυθίῳ ἐπίσης ζακυνθίῳ,
 μία βασιλοπούλα φεύγει ἀπὸ τὸ βασίλειον τῆς καὶ ὑπάγει «ὄπου ἰδοῦν τὰ μά-
 τια της»· φθᾶσα δὲ εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους καὶ ἀναρριχηθεῖσα εἰς τὴν κορυφὴν
 αὐτοῦ βλέπει μακρὰν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὀρίζοντος λευκὸν τι πρᾶγμα. Ἐρωτᾷ
 δὲ ἓνα καλόγηρον, ἐμφανισθέντα ἐνώπιόν της (ὅστις ἦτο ὁ προστάτης ἀγγε-
 λος αὐτῆς), τί εἶναι ἐκεῖνο ἐκεῖ·

«Αὐτὸ εἶναι, παιδί μου, τῆς λέγει ὁ καλόγηρος, ὁ πύργος τοῦ Ἡλίου καὶ ἐκεῖ βρί-
 σκουνται περισσότερα ἀπὸ δέκα χιλιάδες βασιλόπουλα, ποῦ ἦρθαν κυνηγι καὶ τὰ λίθωσε
 ὁ Ἡλιος. Ἄλλὰ σὺ εἶσαι καλὸ κορίτσι καὶ δὲν θέλω νὰ σοῦ βγῇ σὲ κακὸ, ἀλλὰ σὲ καλὸ.
 Διὰ τοῦτο θέλω νὰ σοῦ ἐξηγήσω τὸ πρᾶγμα, καὶ ὄχι μόνον εἰς ἐσὲ νὰ ἐβγῇ σὲ καλὸ, ἀλλὰ
 νὰ μπορέσης νὰ κάμης καλὸ καὶ 'ς ἄλλους. Μάθε λοιπὸν πῶς πρέπει νὰ πᾶς εἰς ἐκεῖνον
 τὸν πύργον. Στὸ δρόμον θ' ἀκούσης βοῆ καὶ κακὸ καὶ ἀνθρώπινες φωνές, τὰ φωνές τῶν

1. Γ. Κρέμος, ἐν ἐφημερ. Νέα Ἑλλάδι, 26 Ὀκτωβρ. 1874, ἀρ. 35. Παραδόσ., ἀρ. 221.

2. Legrand, Recueil de chansons populaires, σ. 58, ἀρ. 34.

3. Καὶ ὁ παλαιότερος ποιητὴς Μίμνερμος (παρὰ Στράβωνι Α 47) ἀναφέρει χρυσοῦν θάλαμον, ἐν ᾧ κεῖνται αἱ ἀκτῖνες τοῦ Ἡλίου ἐν τῇ πόλει τοῦ Αἰήτου παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ Ὠκεανοῦ.

4. Hanusch, Slav. Mythus, σ. 268.

5. Castren, Finnische Mythologie, σ. 58. 59.

6. B. Schmidt, Griechische Märchen usw., Lpz. 1877, ἀρ. 14, σ. 104.

ἀδερφῶ σου, ποῦ θὰ σὲ καλοῦν, ἀλλὰ μὴν πιστεύεσαι, καὶ μὴ γυρίσης τὸ πρόσωπό σου, γιατί εἶναι δαιμόνια, καὶ ἂν γυρίσης θὰ μαρμαρώσης. "Αἶμα φθάσης εἰς τὸν πύργου, ἄρπαξε γρήγορα μιὰ μεγάλη μποτίλια, ποῦ εἶναι ᾽ς ἓνα τραπέζι, τρέξε ἔξω καὶ ράντισε ὅλα τὰ λιθωμένα βασιλόπουλα μὲ τὸ νερό τση, γιατί ἐκεῖ εἶναι νερό τση ζωῆς. Τότε θὰ ἰδῆς ἐμπρός σου ἓνα μεγάλο γίγαντα, ποῦ θὰ θέλῃ νὰ σὲ φάῃ. Μὴ δειλιάσης ὅμως, μόν' πέ του ἀμέσως πῶς ἴσα ἴσα αὐτὸν ζητοῦσες. Τότε θὰ ζητήσῃ νερό, καὶ νὰ τοῦ ἔχῃς ἀπὸ πρῶτα ἔτοιμο. "Αἶμα πάρῃ τὸ νερό, θὰ σὲ πιάσῃ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θὰ σὲ φέρῃ εἰς τὸ παλάτι του καὶ θὰ σὲ πάρῃ γυναῖκα»¹.

Ὁ γίγας ἐκεῖνος εἶναι ὁ "Ἡλιος, ὅστις ὅλην τὴν ἡμέραν λείπει ἔξω καὶ μόνον τὸ βράδυ ἐπιστρέφει. Ἄξιον σημειώσεως ἐν τῷ παραμυθίῳ τούτῳ εἶναι τὸ ἀναφερόμενον περὶ ἀπολιθώσεως τῶν προσερχομένων ἐγγὺς τοῦ πύργου τοῦ Ἡλίου. Ἄλλα παραμύθια μυθολογοῦσιν, ὅτι ἀπολιθοῦνται ὑπὸ μαγισσῶν ἢ τοῦ διαβόλου οἱ πλησιάζοντες εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν. Τὸ προκείμενον δ' ὅμως παραμύθιον φαίνεται διατηρῆσαν εὐκρινέστερα ἴχνη ἀρχαίων μύθων. Οἱ περὶ ἀπολιθώσεων μῦθοι, καίπερ διαφόρως ὑπὸ πολλῶν ἐρμηνευθέντες, ἀνάγονται κατὰ τὸ πλεῖστον μᾶλλον εἰς ἡλιακούς. Ὁ ἡλιακὸς ἦρως Περσεὺς ἀπολιθώνει διὰ τῆς γοργείας κεφαλῆς τὸς κατοίκους τῆς Σερίφου², ἡ δὲ τοῦ Ἡλίου θυγάτηρ Κίρκη μεταμορφώνει εἰς πᾶσι τοὺς εἰς τὴν κατοικίαν αὐτῆς ἐρχομένους· καὶ ἡ μεταμόρφωσις θεωρεῖται παραλλαγή τῶν περὶ ἀπολιθώσεως μύθων. Κατὰ τινὰς γερμανικοὺς μύθους, γίγαντες ἀπολιθώνονται κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου³, ὁμοίως καὶ οἱ Heiläinger ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑδδα⁴. Ὁ Tylor μνημονεύει ὁμοίους μύθους τῶν Ἰθαγενῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς καὶ τῶν κατοίκων τῶν Φιτζίων νήσων⁵.

Εἰς τὰ παλάτια αὐτοῦ ἀναμένει τὸν Ἡλίον, κατὰ τοὺς δημῶδεις μύθους, ἡ μάγισσα του, καὶ πρὶν εἰσέλθῃ διὰ τῆς ὀπῆς, ὡς διὰ θυρίδος, ρίπτει εἰς αὐτὸν σαράντα καρβέλια ψωμιά γιὰ νὰ τὸν προφτάσῃ, γιατί εἶναι λιμασμένος ἀπὸ τὴν πεῖνα. Καὶ ἅμα εἰσέλθῃ καὶ καθίσῃ τοῦ παρατίθενται σαράντα φούρνων καρβέλια, τὰ

1. Αὐτ., ἀρ. 15, σ. 106 κέ. Παλάτιον τοῦ ἡλίου, εὐρισκόμενον εἰς τὴν ἀνατολὴν, ἀναφέρουσι καὶ βλάχικα παραμύθια (βλ. *Sainéan*, *Basmele române*, σ. 246. *Revue des trad. populaires*, τ. VIII, σ. 600 κέ.) ὡς ἐπίσης καὶ ἄλλων λαῶν, οἷον βρετονικὰ (*Luzel*, *Contes populaires de la Basse Bretagne* I 66), καταλανικὰ (*Maspons y Labros*, *Rondallayre* I 41) κλπ.

2. Φερεκίδης, παρὰ Σχολ. Ἀπολλων. Δ 1091. 1555. Πινδάρ., Πυθ. I 74 κέ. Ἀπολλόδορ., Β' δ' 3, 6.

3. *Grimm*, *D. M.*, σ. 518 (455 δ' ἐκδ.).

4. Μετάφρ. *K. Simrock*, σ. 314.

5. *Edw. Tylor*, *La civilisation primitive* (trad. franç.), τ. I, σ. 404. Βλ. αὐτ. «On doit observer par rapport au mythe de Persée, qu' un des épisodes obscures qui s'y rattachent, la tête de Gorgone changeant en pierre ceux qui la regardent, répond au mythe du soleil lui-même».

ὅποια ἐν ἀκαρεῖ καταβροχθίζει. Φοβερὰ δ' εἶναι ἡ ὀργή του καὶ ἀλίμονον εἰς τὴν μητέρα, ἀλίμονον εἰς πάντας τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις αὐτοῦ, ἀν μὴ εὖρη ψωμία ἔτοιμα! Τότε τρώγει πᾶν τὸ προστυχόν. Οὕτω ποτὲ δι' ἀμέλειαν ἢ ἀσθένειαν τῆς μητρὸς μὴ εὐρὼν ἔτοιμα τὰ ψωμία, κατέφαγε τοὺς ἀδελφούς, τὰς ἀδελφὰς καὶ τὸν πατέρα του¹. κατὰ τινα δὲ μῦθον καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα, διό, ὅταν ἀνατέλλῃ κόκκινος, λέγουσιν ἐν Πελοποννήσῳ, πῶς εἶναι ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς μάννας του, τὴν ὁποίαν ἐσκότωσε, διότι δὲν τοῦ εἶχεν ἔτοιμον τὸ φαγητόν². Ἐν Ἡπειρῷ δὲ λέγουσιν, ὅτι ἡ μήτηρ του οὐδέποτε τολμᾷ νὰ τὸν ἴδῃ ἐκ τοῦ πλησίον, διότι τὴν τρώγει· ἀλλὰ κρυφὰ τοῦ στρώνει τὸ τραπέζι γιὰ νὰ φάῃ, κ' εὐτὺς ἐκείνη γίνεται ἄφαντη καὶ κρύβεται καὶ τὸν κοιτάει ἀπὸ μακρὰ καὶ τὸν χαίρεται³. Εἰς τὰ Λακκοβίκια τῆς Μακεδονίας νομίζουσιν, ὅτι κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐπειδὴ τὴν ὥραν ἐκείνην θὰ φάγῃ ὁ ἥλιος, δὲν πρέπει νὰ τρώγῳσι τὰ παιδιά, διότι ἀποθνήσκουσιν οἱ γονεῖς των⁴.

Ἡ μήτηρ τοῦ Ἡλίου ἔχει πάντοτε ἔτοιμα διὰ τὸ δεῖπνόν του τὰ ψωμία· ταῦτα δὲ ψένονται ὄχι εἰς φοῦρνον, ἀλλὰ μὲ τὴν πύραν τοῦ ἰδίου τοῦ ἡλίου· ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀρά: Νὰ πᾶν καὶ τοῦ ψένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί⁵, ταυτόσημος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τὸν ἥλιο, ἧς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ἥτοι ἐκεῖ, ὁπόθεν οὐκ εἶναι ἐπ' ἀνάγκῃ, εἰς τὴν ἄκρην τοῦ κόσμου. Θρακικὴ τις παράδοσις ἀναφέρει ὅτι κοιτᾷτε παρέκει ἀπὸ τὴν γῆν πρὸ ψένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί εἶναι οἱ Σκυλοκεφάλων⁶. Ἀλλ' ὁ τσιούτος προσδιορισμὸς δὲν θέτει τὸν τόπον ὅπου ψήνει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί ἐντεῦθεν τῶν περάτων τῆς γῆς, θέλει δὲ μᾶλλον νὰ παραστήσῃ σαφέστερον ὅτι καὶ τὸ ἔθνος τῶν Κυνοκεφάλων ὄκει εἰς τὰς ἀπωτάτας ἐκείνας χώρας. Ἀντίστοιχος δὲ πρὸς τὰς

1. Ἐν Στερεῇ Ἑλλάδι (Ν. Ἑλλάς, ἀρ. 35). Ἐν Ἀθήναις παρὰ τοῦ κ. Κ. Ζησίου.— Παραδόσ., ἀρ. 222.

2. Παραδόσ., ἀρ. 224.

3. Αὐτ., ἀρ. 223.

4. Αὐτ., σ. 806. (Βλ. καὶ τὴν ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου προσθήκην).

5. Ταύτην εὐρίσκομεν καὶ ἐν νεοελληνικῷ ποιήματι γραφέντι ὑπὸ τοῦ Ἰούστου τοῦ ἐκ Κορώνης καὶ ἐκδοθέντι ὑπὸ Δ. Ζήνου, ἀγνώστῳ δὲ τῷ Ζαβίρα, τῷ Βρετῶ καὶ τῷ Σάθα. «Καὶ κεῖ ποῦ ψένει τὸ ψωμὶν ὁ ἥλιος, ὡσάν λέγουσιν» (Πένθος θανάτου, ζωῆς μάταιον, καὶ πρὸς θεὸν ἐπιστροφή, Βενετ. 1543, φ. 6β). Συνήθως προσθέτουσι: «κ' ἡ θάλασσα τ' ἀλάτι». (Βλ. Π.Π., λ. ἥλιος 18-35 καὶ Ἀνατολ. ἐπιθεώρησ. Α', σ. 573. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, σ. 200. Παπαζαφειροπούλου, Περισυνηγωγὴ, σ. 233. Ἐρυθραϊκὴ Χερσόνησος: ΚΠ. Σύλλογος ΙΘ' 138. Σάμος: Ἐπ. Ι. Σταματιάδου, Σαμιακὰ Ε', σ. 89), ἢ τσ' ἡ θάλασσα τ' ἀλάτσι, ἢ τσ' ἄνεμος τὸ κουλουρι (Ἴος: Λαογρ. Β' 610) ἢ τσ' ἡ γι' ἄνεμους τὴν πίτα (Λέσβος, Ἀρχεῖον Λεξικοῦ) ἢ καὶ ἡ κοπριά τὰ λάχανα (συλλογὴ Βάρνερ, ἐν Π.Π., τ. Β', σ. 61) ἢ καὶ τὸ κάνει κεραμίδι (Σωζόπολις, παρὰ Κ. Δ. Παπαϊωαννίδου). Ἐν Κρήτῃ ἐπὶ ὑπερβολικοῦ καύσωνος συνθηθίζουσι τὴν φράσιν: «σήμερα ὁ ἥλιος ψήνει τὸ ψωμί» (Ἀρχ. Λεξ.).

6. Παραδόσ., ἀρ. 372.

άνωτέρω κατάρας είναι ἡ στέλλουσα τὸν κατάρατον («ἐκεῖ ποῦ βγαίνει ὁ ἥλιος»), ἤτοι πάλιν εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον τοῦ κόσμου¹.

Ἐποῦ κορέση τὴν πείνάν του, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ "Ἡλιος κοιμᾶται ἐπὶ μακρόν, καὶ ἀναστὰς τοῦ ὕπνου, ἐπανέρχεται ταχέως εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὁπὴν, ὀπόθεν ἀνατέλλει². "Όταν κοιμᾶται δ' ὁ "Ἡλιος, κοιμῶνται τὰ πάντα ἐν τῇ γῆ· ὄχι μόνον ἄνθρωποι καὶ ζῶα, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις σύμπασα, διὸ λέγουσι κοιμοῦνται τὰ νερά, κοιμᾶται ἡ θάλασσα κτλ.³

Κατὰ δὲ τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας τῶν θερινῶν τροπῶν πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἥλιος στρέφεται ὡς τροχός· ἐν Γκιουμουλτζίνα τῆς Θράκης ἐγείρονται λίαν πρῶι διὰ νὰ ἴδωσι τὸ θέαμα τοῦτο⁴· ἐν δὲ τῇ Οἰνότη τῶν Πόντου οἱ παῖδες τὴν 24 Ἰουνίου τραγουδοῦν τὰ ἐξῆς: «Τρόπου (=τράπου), τρόπου, ἥλιε, ποῦ γυρίζουν τὰ λαλάτσια (=μικρὰ λιθάρια), ρσὰ μέτερα καὶ ρσὰ σέτερα»⁵. Καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Γαλλίας πιστεύουσιν, ὅτι ὁ ἥλιος χορεύει κατὰ τὴν ἀνατολήν του τὴν ἡμέραν ἐκείνην⁶. Ὁμοίως καὶ οἱ Λατανοὶ καραδοκοῦσι νὰ ἴδωσι τὸν ἥλιον

1. Π. Π., ἥλιος 17 = Ἀραβαντιν., Περσικὰς 175, 14. Βενζέλου, Παροιμίαι, σ. 75, 143. Πρβλ. Εὐριπίδ., Φοῖνισσ. 504.

2. Παράδοξ. ἀρ. 222. Κατὰ τινὰ ἀλλοτρῶν μύθον, ὁ ἥλιος, καθιέθει ἐν κλίτῃ γραφῇ περαιοῦται πρὸς τὰς ἀνατολάς, Μίμνερμος, παρ' Ἀθηναίων (Α' 470, α). Κατὰ τὸν Μιχ. Γλυκᾶν (Α' 38, Bonn. Α' 6, σ. 26, ἐκδ. Εὐθυμίου) τὴν νύκτα ὁ ἥλιος ὑποτρέχει τὴν γῆν (ἐν τῇ ἐκδόσει Εὐθυμ. ἡ ἐσφαλμένη γραφή ὑπερέχοντες ἀντὶ ὑποτρέχοντος). Τοῦτο δὲ ἀναπτύσσει καὶ ἐν σ. 61, ἀπορρίπτων τὴν αἰγυπτιακὴν δόξαν, ὅτι ἐκ πλαγίου ποιεῖται τὴν δίοδον πρὸς ἀνατολάς.— Κατὰ τινὰ σλαβικὰ παραμύθια, ὁ ἥλιος κοιμᾶται τὴν νύκτα εἰς τὰ γόνατα μιᾶς μοίρας (Soudica) μητρὸς αὐτοῦ (Chodzko, Contes slaves, σ. 32. 45. Usener, Kl. Schriften, τ. IV, σ. 387). Ἐν τῇ Βορείῳ Θυριγγίᾳ ἐπιχωριάζει ἡ φράσις die Sonne geht zu Bett (ὁ ἥλιος πάγει νὰ πλαγιάσῃ) ἀντὶ τοῦ δῶει ὁ ἥλιος (Zts. d. Ver. f. Volksk. 1899, σ. 229).

3. Πρβλ. δημοτικόν τι βαυκάλημα ἢ ἐρωτικὸν δίστιχον:

Κοιμᾶτ' ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνά κ' ἡ πέριδικα 'ς τὰ χιόνια,
κοιμᾶται τὸ πουλάκι μου 'ς τὰ μαλακὰ σεντόνια.

Παραλλαγὰς τοῦτου βλ. ἐν Jeannarakī, ἀρ. 308, σ. 252. Passow, σ. 530, ἀρ. 490. Ἀραβαντιν., σ. 332. Περὶ τῆς δοξασίας διὰ τὸ νερὸν ποῦ κοιμᾶται βλ. ὅσα ἐγράψαμεν ἐν Λαογρ. Γ' 501-4 (άνωτέρω, σ. 65-68).

4. Λαογρ. Β', σ. 408: «Τ' ἄη Γιαννιοῦ... τοῦ προῦι σηκώνδου νύχτα, γιὰ νὰ διοῦν τοὺν ἥλιου ποῦ γυρίζ' σὰ μύλους». Καὶ ἐν Κερκύρᾳ γυρίζει σὰ ρόδα τοῦ ἄγ. Ἡλία (παρὰ Γ. Σαλβάνου).

5. Ἀρχ. Λεξικοῦ.

6. Nore, Coutumes, mythes et traditions des provinces de France, 1846, σ. 96. Revue des tradit. popul. 1904, σ. 478.— Ἀλλαχοῦ τῆς Γαλλίας πιστεύουσιν, ὅτι ὁ ἥλιος χορεύει τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (Mélusine, τ. I, σ. 146). Ἡ δοξασία δὲ περὶ ἀλμάτων χαρᾶς τοῦ ἥλιου κατὰ τὴν πρωίαν τοῦ Πάσχα εἶναι καὶ πολλαχοῦ τῆς Γερμανίας διαδεδομένη (βλ. τὰς μαρτυρίας ἐν Usener, Kl. Schriften, τ. IV, σ. 186).

χορεύοντα ἢ πηδῶντα τὴν πρωΐαν τῶν θερινῶν τροπῶν¹. Ἐνιαχοῦ δὲ τῆς Γερμανίας πιστεύουσιν ὅτι τοῦτο γίνεται κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου². Ὁ Usener, ἀφοῦ ὑπέμνησεν ὅτι κατὰ τὴν Ὀδύσειαν (Μ 4) ἐν τῇ νήσῳ Αἰαίῃ, ὅπου ὤκει ἡ τοῦ Ἥλιου θυγάτηρ Κίρκη, «χοροὶ εἰσι καὶ ἀντολαὶ ἡελίοιο», συνδυάζων τὰς δοξασίας περὶ χοροῦ ἢ ἀλμάτων τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ τὰς ποικίλας εἰδήσεις περὶ ὀρχηστικῆς λατρείας καὶ μύθους περὶ ὀρχήσεως, συνήγαγε τὸ πόρισμα, ὅτι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἤρχιζε νέον δρόμον του, τὴν ἡμέραν ἄρα καθ' ἣν ἐφαίνετο ὡσεὶ ἐκ νέου γεννώμενος ὁ ἥλιος, ἐπανηγύριζον δι' ἑορτασίμων ὀρχήσεων, καὶ ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ πυρρίχη καὶ ἄλλαι ὅμοιαι ταύτῃ θρησκευτικαὶ ὀρχήσεις³.

Εὐρυτανικὴ παράδοσις παρουσιάζει περίεργον ἀνθρωπόμορφον παράστασιν τοῦ Ἥλιου καὶ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ δρόμου αὐτοῦ. Ὁ Ἥλιος, κατὰ ταύτην, εἶναι ὡς ἄνθρωπος καὶ διανύει τὸν δρόμον του ὅτε μὲν συρόμενος ἐπὶ τῆς κοιλίας, ὅτε δ' ἰπτάμενος διὰ τῶν πτερυγῶν του· τὴν νύκτα δ' ἐπανερχεται εἰς τὴν ἀφετηρίαν του πορευόμενος διὰ τῶν ποδῶν τὴν μακρὰν ὁδόν⁴. Ἡ παράστασις πτερωτοῦ Ἥλιου, ἀσυνήθης μὲν ἀλλ' ὄχι ἄγνωστος εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας⁵, ἀντιστοιχεῖ μὲν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὡς ἐφαντάζοντο τὸν ἥλιον οἱ ἀρχαῖοι Ἴνδοι καὶ οἱ Γερμανοί, ἐκφράζει δὲ τὴν ἐντύπωσιν ποῦ κάμνει εἰς τὴν σκηντικὴν τοῦ λαοῦ ἡ ταχὺν τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ περιφορὰ αὐτοῦ⁶. Εἰς τὴν ἀνθρωπόμορφον παράστασιν τοῦ ἡλίου ἀναφέρονται καὶ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις περὶ ὀδόντων, ποδῶν καὶ ποδαρχῶν αὐτοῦ. («Ἥλιος μὲ δόντια» λέγεται ὁ λαμπρὸς ἀλλὰ μὴ θερμαίνων χειμερινὸς ἥλιος⁷. Λέγεται δὲ ὁ ἥλιος ὅτι ἔχει ποδάρια, ἂν περὶ τὴν δειλὴν, συγνάζοντος τοῦ οὐρανοῦ, ἀκτινοβολῆ, ὅπερ θεωρεῖται σημεῖον ἐπικειμένης τρικυμίας⁸ ἢ ἂν μετὰ τὴν ἀνατολὴν του ὑψούμενος ρίπτῃ διὰ μέσου τῶν νεφῶν δέσμας ἀκτίνων. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐν Καστελλορίζῳ λέγουσι παροιμιακῶς: «Ἥλιος ποδαρᾶτος, Ἀγέρας φουρτουναῖτος», ὅτι δηλ. εἶναι σημεῖον τρικυμιώδους ἀνέμου⁹.

1. Usener, αὐτ.

2. Αὐτ., σ. 185.

3. Usener, Pasparios, ἐν Rhein. Mus. f. Philol. 1894, τ. II, σ. 461-471 (=Kl. Schriften IV, σ. 182-194).

4. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Στ. Βίου: «Οὗ ἥλιος εἶναι κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπους κι πιρπατάει μὴν κ'λιά κι μὴ τὰ φτιρά τ. Ἐχ' κι πουδάργια κι πιρπατάει ἅμα βασιλεύῃ».

5. Rapp, ἐν Roscher, Lex. d. Mythol. I, 1997 καὶ πρὸς ὄψιν. Ὁρφ., ἀποσπ. 49, 3 Abel «Ἡέλιε, χρυσέησι ἀειρόμενε πτερύγεσσι».

6. Βλ. Rapp, αὐτ.

7. Π. Π., λ. ἥλιος 35 (Ἡπειρος. Σωζόπολις). Καὶ οἱ Ρωμοῦνοι ἐπίσης λέγουσι sōre cu dinti, ἥλιος μὲ δόντια, ἐπὶ τῶν ἀκάρπων περιποιήσεων μεγάλων πρὸς μικροῦς (Zanne, Proverbele Românilor, τ. I, ἀρ. 278).

8. Νέα ἐφημερίς (Ἀθηνῶν), 18 Ἰανουαρ. 1893.

9. Λογογρ. Δ', 292.

Κέρατα δὲ τοῦ ἡλίου ἀναφέρονται ἐν τῇ παροιμιώδει φράσει ἐπὶ ἀδυνάτων: «ὡς ποῦ νὰ βγάλῃ ὁ ἥλιος κέρατα»¹.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας μύθους ἰδίως ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἥλιος χαρακτηρίζεται αἰμόδιφος καὶ ἀδηφάγος. Εἰς τὰς μυθολογικὰς ταύτας παραστάσεις βλέπομεν διατυπωμένας τὰς ἐντυπώσεις τοῦ κατὰ φύσιν ἀνθρώπου περὶ τῶν φαινομένων τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Ποικίλοι δ' εἶναι οἱ ἐκ τῶν παραστάσεων τούτων διαπλασθέντες μῦθοι, ὧν ἐνίους, μικρὸν παραλλάσσοντας ἴσως τῶν παλαιοτάτων, διετήρησεν ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία ἀναφέρουσα αὐτοὺς εἰς τὸν Ἡρακλέα. Τὸ πορφυροῦν χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ἐρυθρὰ καὶ χρυσίζοντα νέφη, τὰ κοσμοῦντα αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, παρέχουσι τὴν εἰκόνα χρυσοῦ ἢ αἵματος. Καὶ οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἐφαντάζοντο ἴσως τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου αἱματοφόρον ἢ ἐκ τοῦ αἵματος ἀνθρώπων ἢ τεράτων, τὰ ὅποια αὐτὸς ἀπέκτεινεν, ἢ ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος πληγέντος ἢ φονευθέντος ὑπὸ τῶν δαιμόνων τῆς νυκτὸς καὶ τῆς σκοτίας. «Ἀναλογιζόμενοι», γράφει μυθολόγος τις, «ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς ἡ λατρεία τοῦ ἡλίου ἦτο κατ' ἐξοχὴν αἱματοχαρῆς, συμπεραίνομεν, ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἐσκέπταντο οὕτως· ἀφοῦ αὐτὸς ὁ θεὸς πᾶν πᾶσαν πρωΐαν ἐξέρχεται ἐκ αἵματός τοῦ οὐρανοῦ, ἔπεται ὅτι εἶναι φιλοαίματος· ὅθεν καὶ ἡμεῖς, χαριζόμενοι εἰς αὐτὸν, ὀφείλομεν νὰ χύνωμεν αἷμα, καὶ ὅσον πολυτιμότερον τοῦτο, τόσον μᾶλλον εὐπρόσδεκτον ἀνθρώπινον ἄρα αἷμα»².

Διὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν εἰκόνων ταύτων ἐξηγεῖται διατί ὁ ἥλιος ἐν τοῖς παραμύθοις τοῦ λαοῦ παρίσταται ὡς γίγας ἀνθρωποφάγος, ἔχων μέγιστα χεῖλη καὶ στόμα πλατύτατον³. Τὸ ζακύνθιον παραμύθιον, οὗ μέρος παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, καλεῖ αὐτὸν μεγάλον γίγαντα, πρὸς τοῦτο δ' ἀντιστοιχεῖ τὸ παλαιὸν τοῦ ἡλίου ὄνομα Τιτάν⁴. Ὁ ἥλιος, ὡς περιγράφεται εἰς τὰ παραμύθια, κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρει τῶν Γιγάντων καὶ τῶν Δρακόντων καὶ τῶν ἄλλων παρομοίων τεράτων. Ἐχει κατοικίαν καὶ σύζυγον, τρώγει ἀνθρώπους καὶ ὀσφραίνεται ἀνθρώπινον κρέας, ἂν κρύπτεται ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ ἀνθρώπου. Παρέχει γονιμότητα εἰς στείρας γυναῖκας, ἂν τῶ ὑποσχεθῶσιν, ὅτι τὰ παιδιά θ' ἀνήκωσιν εἰς αὐτὸν ἅμα συμπληρώσαντα τὸ δωδέκατον ἔτος, καὶ μὴ ἐκπληρουμένης ἐκουσίως τῆς ὑποσχέσεως ἐξαναγκά-

1. Γρ. Ν. Βερναρδάκη, Λεξικόν, σ. 828β (σ. 748β 2ας ἐκδ.). Ἐν Μάνῃ λέγουσι «σὰ βγάλῃ ὁ ἥλιος κέρατα κ' ἡ ἀγελῶνα γένεια» (Ἄρχ. Λεξικοῦ).

2. J. G. Hahn, Sagwissenschaftliche Studien, σ. 444-5.

3. Γ. Κρέμος, ἐν Νέῃ Ἑλλάδι, ἀρ. 35.

4. M. Mayer, Die Giganten u. Titanen, σ. 69. Jessen, ἐν Pauly-Wissona, RE., τ. VIII, σ. 74.

ζει πρὸς παράδοσιν τοῦ παιδίου¹. Ἀλλὰ περιποιεῖται αὐτὰ ἐν τῇ κατοικίᾳ του καὶ τὰ ἐξαποστέλλει οἴκαδε νοσταλγοῦντα διὰ πιστῶν ἐλάφων ἢ ἄλλων ζώων². Κατὰ τι ἀνέκδοτον σμυρναϊκὸν παραμῦθιον, γέρων τις, οὐ διὰ δόλου ἐσφετερίσθη εἰς Ἑβραῖος τὴν περιουσίαν, λαβὼν καὶ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του δούλους, ἀπελπις φεύγει ἐκ τῆς πατρίδος του καὶ μετὰ πολυήμερον ὁδοιπορίαν φθάνει εἰς ἓνα τόπον ἔρημον. Ἐκεῖ βλέπει ἓνα πύργον καὶ καθήσας εἰς τὸ κατώφλιον ζητεῖ ὀλίγον ψωμίον ἀπὸ τὴν ἐξελθοῦσαν θεραπαινίδα. Αὕτη, κατὰ παραγγελίαν τῆς κυρίας αὐτῆς, τὸν προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πύργον.

Ὁ γέρος, σὰν ἦρθε μέσα, καὶ σὰ τοῦ βάλανε καὶ ἔφαγε, ἤρχισε ἡ κοκκίνα τοῦ καθότανε μέσα ἔς αὐτὸ τὸν πύργο νὰ τὸν ἐρωτᾷ πῶς κατήντησε ἐδῶ· ἐκεῖνος τότε τὰ ἔλεγε ἓνα καὶ ἓνα καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἐκείνη σὰν ἤκουσε τὸ γέρο, τοῦ πε· «Ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ σοῦ κάμω τίποτα, μὰ σὰν ἐρθῇ ὁ ἄνδρας μου ὁ Ἥλιος, τότε ἐκεῖνος ἡμπορεῖ νὰ σὲ βοηθήσῃ· μονάχα ἐγὼ θὰ τὸν καλοπιάσω καὶ θὰ τὸν δώσω πολὺ φαγί, γιὰ νὰ μὴ ζητήσῃ νὰ σὲ φάγῃ». Ἀμὰ ἐτελείωσε, ἀκούεται πολὺς κρότος· σὰν ἤκουσε ἡ κοκκίνα αὐτὸ λέγει τοῦ γέρου. «Τώρα πρέπει νὰ κρυφθῆς, γιὰτὶ καθὼς ἔλθῃ πεινασμένος, μπορεῖ νὰ σὲ φάγῃ». Τότε παίρνει εὐτὺς καὶ τότε κρύβει ἔς ἓνα τουλάπι· σὰν τὸν ἔκρυψε, νὰ καὶ ἐρχεται ὁ Ἥλιος καὶ εὐτὺς ἡμυρίζουτανε καὶ λέγει ἔς τὴν γυναῖκα του· «Ἄνθρωπε, τὸ κρέας μυρίζει! Κανένα ἄνθρωπο θὰ ἔχῃς κρυμμένο· νὰ μοῦ τὸνε φέρῃ· γιὰ νὰ τὸν φάγω». Αὕτη τότε τοῦ λέγει. «Δὲν ξέρεις, ἄνδρα μου, τί λές· κανένα ἄνθρωπο θὲ νὰ φάγῃ καὶ σοῦ μυρίζει ἀκόμη. Κάθησε νὰ φάμ, τὸ τραπέζι ἵναι ἄτοιμον» καὶ τότε κείνη ἀνοίγει καὶ τὸν καθίζει ἔς τὸ τραπέζι. Σὰν ἔφαγε καλὰ καλὰ ὁ Ἥλιος, τὸν ἐρωτᾷ ἡ γυναῖκα τοῦ, ἂν θέλῃ ἀκόμη. «Ὁχι, λέγει ἐκεῖνος, ἠχόρτασα πιά, καὶ ἄνθρωπο ἂν εἶχα δὲν τὸν φάγω». Ἄμὰ κείνης ὄρκο, τοῦ λέγει ἡ γυναῖκα του, πῶς καὶ ἄνθρωπο ἂν σοῦ φέρω δὲν τὸν φάγω· διὰ τὸν Ἥλιος ὠρκίστηκε πῶς δὲν θέλει πειράξῃ κανένα. Τότε ἡ γυναῖκα τοῦ φέρνει τὸ γέρο καὶ τοῦ διηγεῖται τὴν ἱστορία του. Ὁ Ἥλιος σὰν τὴν ἤκουσε, τοῦ λέγει νὰ πάῃ ἔς τὸ χωριὸ του νὰ καταφέρῃ τὸν Ὄβριδ νὰ βάλῃ στοίχημα, πῶς ὁ Ἥλιος δὲν θὲ νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν ἀνατολή, ἀλλ' ἀπὸ τὴ δύση. Καὶ τοῦτο ἐγένετο πρᾶγματι, οὕτω δὲ ὁ γέρων ἀνέκτησε τὴν περιουσίαν του⁴.

1. Ἐν Λαογρ. Ε' 468 κέ. ἀναγράφουσι τὰ ἑλληνικὰ παραμῦθια περὶ ὑποσχέσεως παραδόσεως τοῦ γεννηθέντος παιδίου εἰς τὸν Ἥλιον ἢ ἄλλον δαίμονα ἀντικαταστήσαντα αὐτὸν· ἐξεφράσαμεν δὲ τὴν γνώμην, ὅτι αἱ παλαιότεραι τῶν παραλλαγῶν τοῦ μύθου τούτου φαίνεται, ὅτι εἶναι αἱ μνημονεύουσαι παράδοσιν εἰς τὸν Ἥλιον ἢ τὸν θεόν, διότι προῆλθεν ἴσως ὁ μῦθος ἐκ τῶν ἀρχαίων μυθολογημάτων ἢ θρησκευτικῶν νομίμων περὶ θυσίας παιδῶν εἰς τὸν θεόν.

2. *Hahn*, Griech. u. alb. Märchen, ἀρ. 41. *Schmidt*, Gr. Märchen, ἀρ. 14, σ. 104. Παρνασσὸς Η', σ. 713.

3. Ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη παρίστανται ὡς ἀνθρωποφάγοι ἐν τοῖς παραμυθίοις καὶ ἄλλων λαῶν (*Kuhn*, Märkische Sagen, σ. 282 κέ. *Schwartz*, Poet. Naturanschauungen, τ. I, σ. 135 κέ. καὶ ἐν *Zeitschrift f. d. Gymnasialwesen* 1863, σ. 473. 475. *Sainéan*, *Basmele Române*, σ. 579). Ἐν σερβικοῖς παραμυθίοις παρίστανται ὅτε μὲν ὡς εὐεργετικοί, ὅτε δὲ ὡς σκληροὶ καὶ ἀνθρωποφάγοι (*Vuk Karadschisch*, *Serbische Volksmärchen*, ἀρ. 10).

4. Παραλλαγή τοῦ παραμυθίου τούτου ἐκ Πύργου τῆς Θήρας παρὰ *P. Kretschmer*, *Neugriech. Märchen*, Jena 1917, σ. 204, ἀρ. 47.

Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι κατὰ τὰς δημῶδεις παραδόσεις, ὁ Ἥλιος μυθολογεῖται, ὅτι ἐφόνευσε τοὺς ἀδελφούς, τὸν πατέρα, καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα του. Ὁ φόνοσ γονέων, ἀδελφῶν, τέκνων ἢ φίλων δύναται νομιζομεν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἰδιάζων χαρακτήρ ἑλληνικῶν μύθων περὶ ἡλιακῶν ἡρώων καὶ θεοτήτων¹. Εἶναι δὲ προδήλως λείψανον μυθολογικῶν παραστάσεων περὶ αἵματοχαροῦς ἡλίου. Πλεῖστοι ἐκ τῶν μύθων τούτων ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἡρακλέα, περὶ οὗ μυθολογεῖται, ὅτι ὑπὸ μανίας καταλαμβανόμενος διέπραττε φόνους καὶ εἶτα κατ' ἐπιταγὴν τοῦ δελφικοῦ μαντείου ἐδούλευεν ἢ ἐτέλει ἄθλους πρὸς καθαρμόν². Σπουδαιότατος δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ θηβαϊκός, καθ' ὃν μανεῖς ὁ Ἡρακλῆς οὐ μόνον τὰ ἐκ τῆς Μεγάρου ἴδια τέκνα ἐφόνευσεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα, ὡς ἔχει ἢ παρ' Εὐριπίδῃ διασκευῆ τοῦ μύθου. Οἱ Θηβαῖοι διηγοῦντο προσέτι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πausanίου (Θ', ια' 2), ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα του ἐμελλε νὰ φονεύσῃ, ὅτε ἐπιστάσα ἡ Ἀθηνᾶ ἔβαλε τὸν ἥρωα λίθῳ, ὃν σωφρονιστῆρα ὠνόμαζον· ὁ Εὐριπίδης μετέβαλε τὸν μῦθον πλάσας ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ πατρὸς ὠφείλετο εἰς τὴν παρέμβασιν τοῦ Θησέως. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Præller, ὅτε μῦθος αὗτος περὶ τοῦ φόνου τῶν ἰδίων τέκνων καὶ ὁ παραπλήσιος μεγάρου περὶ Ἀλκαθίου ἀνεφέροντο ἐν ἀρχῇ εἰς τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου³. Ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐμυθολογεῖτο, ὅτι δίσκῳ βαλὼν ἀπέκτεινεν ἄκων τὸν ἐρώμενον Ἰάκινθον· καὶ περὶ τοῦ Περσέως, ὅτι ἀπέκτεινε τὸν πάππον Ἀγρίον· ὁ Βελτεροφόντης πάλιν, κατὰ τινὰ ἄλλον μῦθον, ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν Ἀηλιόδη⁴. Ἄλλος δὲ ἥρωσ, πιθανῶς ἡλιακός⁵, ὁ Οἰδίπους, ἀπέκτεινε τὸν πατέρα καὶ ἐγένεν αἷτιος τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν καὶ τέκνων· ὁ Θησεὺς ἐπροξένησε τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Αἰγέως καὶ τοῦ υἱοῦ Ἴπολύτου· ὁ δὲ Κέφαλος, ὁ τῆς Ἡοῦς ἐρώμενος, ἐφόνευσε τὴν σύζυγον Πρόκριν.—Πάντες οἱ μῦθοι οὗτοι δύνανται ἴσως νὰ ἐρμηνευθῶσι διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου· τὸ πορφυροῦν τοῦ οὐρανοῦ χρῶμα ἐδήλου, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κατὰ φύσιν ἀνθρώπου, ὅτι ὁ ἥλιος διέπραξε φόνον· ἐφόνευσε δὲ κατὰ τὰς διαφόρους ἐκάστοτε ἐντυπώσεις καὶ κατὰ τὰς σχετικῶς μεταγενεστέρας ἀναπτύξεις τῆς μυθολογικῆς εἰκόνας τὴν μητέρα ἢ τὴν

1. Ἐν κρίσει περὶ τῆς προκειμένης πραγματείας (ἐν Deutsche Litteraturzeitung 1883, σ. 45-6) ὁ Elard Hugo Meyer παρατηρεῖ, ὅτι ἡ παρατήρησις μου αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβῆς ἀπολύτως ἐκφερομένη, διότι καὶ οἱ Νεοσηλανδοὶ ἔχουσιν ὅμοιον μῦθον περὶ τοῦ Μάνι καὶ οἱ Ἀλγοκίνοι περὶ τοῦ Μανιβῶ· πρὸς δὲ τούτοις καὶ σημιτικοὶ ἡλιακοὶ μῦθοι παρουσιάζουσιν ἀναλογίαν τινὰς, κατὰ τὰς ἐρμηνείας τοῦ Steinthal καὶ τοῦ Goldzieher.

2. Βλ. Præller, Gr. Mythol., τ. II, σ. 163 (γ' ἐκδ.).

3. Αὐτ., σ. 182.

4. Ἀπολλόδορ., Β' γ' 1.

5. Βλ. Cox, The mythology of the Aryan nations, τ. II, σ. 68 κέ.

ἀδελφήν, ἤτοι τὴν Νύκτα¹, τὴν Ἡῶ, τὴν Σελήνην, τὴν πρωινήν δρόσον ἢ τὰ ἴδια τέκνα, ἤτοι τὴν βλάστησιν (Ἰάκινθον), τοὺς ἀστέρας κλπ.

Ἐπίσης ἀρχαϊκὴ εἶναι καὶ ἡ παράστασις τοῦ ἡλίου ὡς ἀδηφάγου. Πλὴν τῶν παραδόσεων, ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο μνεία, περὶ καταβροχθίσεως ψωμίων κατὰ τὴν δύσιν, παραμύθιά τινα ἀφηγοῦνται τὴν θαυμαστὴν πολυφαγίαν αὐτοῦ². Ἡ ἀδηφαγία εἶναι κοινὸς χαρακτήρ καὶ τῶν Γιγάντων, οἵτινες, κατὰ τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια, τρώγουν ἐκ αὐτὸν πρόβατα ἔς τὴν καθησίαν³. Ἀντιστοιχῶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μυθολογίᾳ εὐρίσκομεν πολλοὺς μύθους περὶ τῆς ἀδηφαγίας καὶ τῆς πολυποσίας τοῦ Ἡρακλέους, ὧν ἡ πρώτη σημασία παρενοήθη. Τοῦτο δὲ προῆλθε κυρίως ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἄλλοτρίων μυθολογικῶν στοιχείων, καθιστώντων δυσδιάκριτον τὸν ἡλιακὸν χαρακτήρα τῶν ἀρχετύπων μύθων καὶ ὑποδεικνυόντων μᾶλλον σχέσιν τῆς λατρείας τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὴν τῶν διονυσιακῶν θεοτήτων, ἢ ἀναφερομένων εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ ὡς ἀγωνίου καὶ ἰδεώδους τύπου ρωμαλεωτάτου καὶ πολυφάγου ἀθλητοῦ. Ἄλλ' οἱ μὲν μῦθοι περὶ βουφάγου ἢ πολυφάγου Ἡρακλέους εἶχον πιθανῶς ἐν ἀρχῇ τὴν ἐννοίαν τῆς διαβρωτικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἡλιακοῦ θάλπου, οἱ δὲ περὶ τῆς πολυποσίας αὐτοῦ τὴν τῆς ἐξαρτίας τῶν ὑδάτων ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Ὁ φλέγων ἡλιος ὑποτίθεται ἀνεπίστατος⁴ κατὰ τινα δὲ εἰκόνα τοῦ Νόννο (B. 499 κέ) ἀμέλιον «ἐξ ὑδάτων καταπόσιον ἀτμίαν γαίης». Οἱ ἀρχαιοπᾶτοι τῶν περὶ βουφάγου Ἡρακλέους μύθων εἶναι ἴσως εἰ τοπικοὶ ἐν Ρόδῳ καὶ ἐν τῇ Δρυόπων χερσὶ (πρὸς τὴν Οἴτην), καθ' οὓς «βοηλάτου τινὸς λύσας τὸν ἕτερον τῶν ταύρων ἀπὸ τῆς ἀμάξης εὐωχεῖτο θύσας»⁵. Οἱ μῦθοι οὗτοι εἶχον πιθανῶς σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ ἥρωος, μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο ἡ συνήθεια τῶν Ροδίων, οἵτινες θύοντες τῷ Ἡρακλεῖ, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, μετὰ καταρῶν τοῦτο ἔπραττον διατηροῦντες τὴν μνήμην ἐπεισοδίου τινὸς τοῦ μύθου. Παραπλήσιά τινα ἐμυθολογοῦντο περὶ Ἡρακλέους καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἰδίᾳ ἄξιος μνείας εἶναι ὁ πρὸς τὸν Λεπρέα ἀγὼν πολυφαγίας καὶ πολυποσίας⁶. Ἐνεκα τῶν μύθων τούτων ὁ Ἡρακλῆς ἐπωνο-

1. Μήτηρ τοῦ Ἡλίου εἶναι ἡ Νύξ, ἣτις θνήσκει τίκτουσα αὐτόν. Τῆς μυθικῆς ταύτης εἰκόνας χρῆσιν κάμνει καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν χορικῷ ᾄσματι (Τραχίν. 94): «Ὀν αἰόλα νύξ ἐναριζομένα τίττει κατευνάζει τε φλογιζόμενον Ἄλιον». Ἡ νύξ τίττει τὸν ἡλίον ἐναριζομένα, ἤτοι φονευομένη, διότι αὕτη εἶναι ἡ κυρία ἐννοία τοῦ ρήματος ἐναρίζω, αἱ δ' ἄλλαι ἐρμηνεῖαι τῆς ρήσεως εἶναι βεβιασμένα.

2. Τὸ ζακύνθιον παραμύθιον τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Μαρούλας ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἡλιος συνήνει ἐκάστοτε νὰ μὴ ἀπαιτῇ τὴν Μαρούλαν ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ τῷ δίδῃ ἢ μήτηρ της μίαν πίταν (Schmidt, Gr. M., σ. 104).

3. Hahn, Gr. alb. Märchen, ἀρ. 58, τ. I, σ. 310. Εἰς ἄλλο παραμύθιον ὁ Δράκος τρώγει ὡς ὁ Ἡλιος μίξ φουρνιά καρβέλια (αὐτ., ἀρ. 4, σ. 81).

4. Schwartz, Poet. Naturanschauungen I, σ. 138.

5. Ἀπολλόδωρ. Β' ε' 11, 8· ζ' 7, 1.

6. Ἀθήν. I 411-2. Αἰλιαν., Ποικ. Ἰστ. Α' 24. Πανσαν. Ε' ε' 4.

μάζετο παμφάγος, πολυφάγος¹, βουθοίνας², βουφάγος³, γύλιος⁴, πότης, edax, bibax⁵. Τῆς ἀδηφαγίας καὶ τῆς πολυποσίας αὐτοῦ πολλάκις ποιῶνται μνείαν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, μάλιστα οἱ κωμικοὶ ποιηταί. "Ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ἀδηφάγος ἀποφαίνονται... σχεδὸν πάντες ποιηταί καὶ συγγραφεῖς», λέγει ὁ Ἀθήναιος (I 411), ὅστις παραθέτει καὶ ἀποσπάσματα περὶ τούτου ἐκ τοῦ Βουσίριδος τοῦ Ἐπιχάρμου καὶ τῆς Ὀμφάλης τοῦ Ἰωνος καὶ τοῦ Πινδάρου. Σύνηθες δὲ τῶν ἀρχαίων κωμικῶν θέμα ἦτο τὸ τοῦ Ἡρακλέους πεινῶντος⁶. Ἐν τοῖς Ὀρνεσι τοῦ Ἀριστοφάνους (στ. 1693 κέ.) διακωμωδεῖται ἡ λαίμαργία αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ Ἀλκήστιδι τοῦ Εὐριπίδου ὁ τοῦ Ἀδμήτου θεράπων εἰσάγεται θαυμάζων τὴν ἀμύθητον πολυφαγίαν καὶ πολυποσίαν τοῦ ἥρωος⁷. Ὁμοίως καὶ ἡ τέχνη ἀπεικόνιζεν ἐνίοτε τὸν Ἡρακλέα, συμφώνως πρὸς τὰς ιδέας ταύτας, δειπνοῦντα καὶ μεθύοντα ἐνίοτε μετὰ βακχικοῦ θιάσου⁸.

Παραπλησίους μύθους ἀπαντῶμεν καὶ ἐν ταῖς μυθολογίαις ἄλλων ἐθνῶν. Κατὰ τὸν Creuzer, «ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ἡρακλῆς ἐπωνομάζετο Γιγῶν· τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο σημαίνει κραταῖον ἀρχιστῆν ἢ θεὸν ἐπιτραπέζιον· ὅπως ἂν ἡ αἰὶ ιδέαι αὐταὶ ὑπενθυμίζουσι τὰς ἀρχαίας θεοτήτας τῆς Φοινίκης, τῆς Φρυγίας καὶ τῆς νήσου Σαμοθράκης... ὡς ἐπιτραπέζιον παριστῶσι τὸν ἥρωα αἰ πάντοτε ἀναφαγεῖν θρησκείαι, ἡ δ' ἑλληνικὴ τέχνη ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῇ, οὐχ ἰσπανίως ἀπεικόνιζα τὸν ἥρωα καθήμενον παρὰ τράπεζαν καὶ σκύφος κρατοῦντα. Νεοτάντων ἐπίσης, ὅτι οἱ ῥωμαῖκοὶ μῦθοι περὶ τῶν παλαιῶν ἱερέων τοῦ Ἡρακλέους Ροτίτιι ἢ Ριναρῖι ἐπήγασαν ἐκ τῆς παραστάσεως Ἡρακλέους πότου. Ἴσως καὶ ὁ τῶν Φοινίκων Μελικέρτης (Μελκάρθ) ἦτο θεὸς ἐπιτραπέζιος»⁹. Καὶ αἰ μὲν γινῶμαι αὐταὶ τοῦ Creuzer δέονται ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως καὶ βασάνου· ἀναμφισβήτητον δ' ὅμως, ὅτι ἐν τοῖς μύθοις πολλῶν λαῶν ἡ ἀδηφαγία καὶ ἡ φιλοποσία ἀναφέρονται ὡς χαρακτῆρες ἡλιακῶν θεοτήτων. Ὁμοίως πρὸς τὸν Ἡρακλέα εἶναι ὁ Γαργαντούας τῆς κελτικῆς μυθολογίας¹⁰, ἀντίστοιχος

1. Ὀρφ. ὕμν. ΙΑ' 6.

2. Ἀνθολ. Πλανούδ. 123.

3. Εὐστάθ., σ. 1513, 4. Περὶ τοῦ βουφάγου Ἡρακλέους βλ. *Welcker*, Gr. Götterlehre II 786. *Preller*, Gr. Myth. 3 II 265 κέ. *Gruppe*, Gr. Mythol., σ. 894, 3.

4. Ἡσύχ. ἐν λ.

5. Πρβλ. *Macrob.*, Sat. V 21.—Περὶ τῆς πολυποσίας τοῦ Ἡρακλέους βλ. καὶ Ἀθην. ΙΑ 498 d-e, 499 b. ΙΒ 512.

6. Βλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 741.

7. Εὐριπίδ., Ἀλκήστ. 747 κέ. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ δράματι καὶ ἕτερος, δημῶδες ἐπίσης, ἀναφέρεται μῦθος, ὁ τῆς πάλης τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θανάτου.

8. Βλ. *Preller* II 267 κέ. *Welcker* II, σ. 787. *A. Furtwängler*, ἐν *Roscher*, Lex. d. Mythol. I 2181. 2216 κέ. 2249 κέ.

9. *Creuzer*, Religions de l'antiquité, trad. par Guigniaut, τ. II, μέρ. II, σ. 283-4.

10. *Maury*, Histoire des religions de la Grèce, τ. I, σ. 553.

δὲ πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Λεπρέως ὁ τοῦ Loki πρὸς τὸν Logi ἐν τῇ σκανδιναυικῇ εἶναι δὲ ὁ Loki καὶ βουφάγος ὡς ὁ Ἡρακλῆς¹. Ὁμοίως ὁ Thor καταβροχθίζει ἕνα βοῦν παρὰ τῷ γίγαντι Thyrn² καὶ πίνει ἐκ μακροῦ κέρατος ὄλην τὴν θάλασσαν. Κατὰ τοῦτο δ' ὁμοιάζει, ὡς παρατηρεῖ ὁ Mannhardt³, πρὸς τὸν βεδικὸν Ἴνδραν, τὸν ἀπληστον πότην τοῦ σόμα⁴. Εἰς ταῦτα ἄς προστεθῇ, ὅτι καὶ οἱ γίγαντες (Riesen) τῆς γερμανικῆς μυθολογίας ἀναφέρονται ὡς ἀδηφάγοι καὶ φιλοπόται⁵, ὡς ὁ Κύκλωψ τοῦ ἀρχαίου μύθου⁶, οἱ γίγαντες καὶ οἱ δράκοι τῶν ἑλληνικῶν παραμυθίων καὶ οἱ ἥρωες ἢ τὰ τέρατα τῶν παραμυθίων ἄλλων λαῶν⁷.

Τὰ δὲ περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἡλίου ἀποτελοῦσι σύστημα μύθων ἐκ τῶν περιεργωτάτων τῆς δημώδους μυθολογίας. Τὸν πατέρα του ἐφόνευσέ ποτε ὁ Ἡλιος βουλιμιῶν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν. Τῆς δὲ μητρὸς αὐτοῦ πολλάκις γίνεται μνεῖα εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα. Ἡ μάννα τοῦ Ἡλίου ἐπαγρυπνεῖ ἐπὶ τῆς τακτικῆς πορείας αὐτοῦ καὶ καταρᾶται τὴν ξανθὴν κόρην, ἣτις διὰ μελωδικῶν ἄσμάτων σκανδαλίζει τὸν Ἡλιον καὶ ἀνακόπτει τὸν δρόμον του⁸. Μητέρα τοῦ Ἡλίου ἀναφέρουσι καὶ σλαβικὰ παραμύθια⁹ εἰς ἕν μάλιστα τούτων αὕτη εἶναι κρατὶς τραγῆ, ζῶσα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐδὲν ἔχουσα τὸ ἐξαιρετικὸν ἢ κατὰ τὸ ὑποδεικνύον τὴν καταγωγήν της¹⁰. Κατ' ἄλλους σλαβικοὺς μύθους (κυρίως πρωσικοὺς) μήτηρ τοῦ Ἡλίου εἶναι ἡ θάλασσα. Ἡ παράδοσις αὕτη προήλθε βεβαίως ἐκ τῆς

1. Βλ. W. Schwartz, Ursprung der Mythologie, s. 186, Poet. Naturansch. I 139.

2. Edda, übers. v. K. Simrock, σ. 64.

3. Germanische Mythen. Forschungen, 1858, σ. 99 κέ.

4. Muir, Orig. sanskrit Texts, London 1872, τ. V, σ. 88 κέ.

5. Grimm, D. M., σ. 489 (432 δ' ἐκδ.).

6. Οἱ περὶ Κυκλώπων μῦθοι διετήρησαν πολλὰ ἴχνη ἠλιακῶν θεοτήτων, κατὰ τὸν W. Schwartz (Poet. Naturansch. I, πολλαχοῦ).

7. Ὁ ἥλιος ἐν τσεχικῷ παραμυθίῳ (Chodzko, Contes des paysans slaves, σ. 44). Ὁ Radermacher (ἐν Rhein. Mus. f. Phil. 1911, τ. 66, σ. 177) ἀναφέρει παράλληλα πολυφαγίας ἐξ οὐαλικῶν καὶ σλαβικῶν παραμυθίων. Ἄλλα παράλληλα ἀγώνων πολυφαγίας ἐν παραμυθίοις διαφόρων λαῶν σημειώνει ὁ R. Köhler (KI. Schriften, τ. I, σ. 86).

8. «Κι ἀπὸ τὸν ὄχλο τ' ἀργαλειοῦ, κι ἀπ' τὸν ἠχὸ τῆς κόρης /τὸν Ἡλιον ἐσκαντάλιζε κι ἀργεῖ νὰ βασιλέψῃ./ Τὸ ἴμαθε ἡ μάννα τοῦ Ἡλιοῦ καὶ τήνε καταριέται./—Κόρη, κι ἂν εἶσαι ἀνύπαντρη, κακὴ μοῖρα νὰ λάβῃς/... ὅπου τὸν Ἡλιο μου ἴκαμες καὶ ἀργεῖ νὰ βασιλέψῃ κτλ.» Ἀκούσασα δ' ὅμως παρ' αὐτῆς, ὅτι ἐτραγούδει, ἐπειδὴ ἔλαβε τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν, ὅτι ὁ σύζυγός της ἀπὼν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὰ ξένα ἐμελλε ταχέως νὰ ἐπιστρέψῃ, ἡ μάννα τοῦ Ἡλίου ἔπαυσε τὰς κατάρας της καὶ τὴν ηὐχέθη (Μανούσου, Τραγούδια Ἐθνικὰ Β', σ. 84.—Βλ. καὶ Passow, ἀρ. 539. Ἀραβαντιν., ἀρ. 474).—«Λιοῦ μάννα» τοπωνυμία ἐν Χίῳ ἐν τῇ περιφερείᾳ Πυργίου (ΚΠ. Σύλλογος ΙΘ' 144) εἶναι ἀμφίβολον, ἂν ἀναφέρεται εἰς μάνναν τοῦ Ἡλίου, μᾶλλον φαίνεται ὅτι εἶναι κύριον ὄνομα Λιῶς=Ἡλίας.

9. Vuk Karadschisch, Volksmärchen der Serben, ἀρ. 9. 10.

10. Krauss, Sagen u. Märchen der Südslaven I, σ. 304.

11. Hanusch, Slav. Mythus, σ. 201.

ιδέας, τὴν ὁποῖαν διεγείρει ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ἡ δύσις αὐτοῦ, ὑπολαμβανομένη ὡς βύθισις εἰς τὸν ὠκεανόν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους ὁ Ἡλιος διὰ τοῦ ὠκεανοῦ διαπεραιούται τὴν νύκτα πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὴν ἄλλην οἰκογένειάν του¹, ἢ δύνοντα δέχεται αὐτὸν εἰς τὰ κύματά της ἢ Τηθύς². Κατ' ἄλλην ἀντίληψιν, περὶ ἧς πρὸ μικροῦ ὠμιλήσαμεν, ἡ Νύξ τίκει καὶ κατευνάζει τὸν Ἡλίον, ἐξ ἐτέρας δὲ πάλιν ἀντιλήψεως τῆς εἰκόνας τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου γεννᾶται ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ Ἥως ἢ μᾶλλον τὸ ἑωθινόν καὶ τὸ ἑσπερινόν λυκόφως εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ ἡλίου. Ἐν τῷ Rig Veda ἡ Ἥως παρίσταται ὡς μήτηρ τοῦ ἡλίου³, καίτοι ἐν ἄλλοις βεδικοῖς ὕμνοις λέγεται ἀδελφή, ἐρωμένη ἢ σύζυγος αὐτοῦ⁴.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πουκεβίλ, ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι ἡ Παναγία ἀνοίγει εἰς τὸν Ἡλίον τὴν πύλην τῆς ἀνατολῆς⁵, ἐπέχουσα οὕτω τὴν θέσιν τῆς Ἥους. Ὁ Αἰμίλιος Βυρνούφ ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Παναγία ἀντικατέστησε τὴν Ἀθηναῖν, ἣν ὑπολαμβάνει προσωποποιίαν τῆς Ἥους, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ πλείστοι τῶν ναῶν τῆς Ἀθηναῖς, εἰς χριστιανικοὺς μεταβληθέντες, ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Παναγίαν⁶. Ἀλλ' ἡ εἰκασία αὕτη φαίνεται ἡμῖν ἀβάσιμος, ἐπειδὴ ἢ μὲν ἀφιέρωσις ναῶν τῆς Ἀθηναῖς εἰς τὴν Παναγίαν, ἂν ὑπάρχουσι παραδείγματα τοιαύτης μεταβολῆς, ὡφείλετο εἰς ἄλλους λόγους⁷, ἢ δὲ φυσικὴ ἐννοία τῶν περὶ Ἀθηναῖς μύθων εἶχε παντελῶς λησμονηθῆ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους, ἄλλως δὲ ἀμφίβολον σφόδρα, ἂν ἀνεφέροντό ποτε εἰς τὸ φαινόμενον τῆς Ἥους. Ἡ παράστασις δ' ὅμως τῆς Παναγίας ὡς Ἥους ἦτο κοινή, ἀφ' ὅτου συνεχωνεύθησαν ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ πολλὰ ἐκ τῆς λατρείας περσικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν ἡλιακῶν θεοτήτων, τοῦ Μίθρα καὶ τοῦ Ὄρου, προσλαβόντος τοῦ Χριστοῦ χαρακτῆράς τινας αὐτῶν καὶ ἐπικληθέντος ἡ λ ί ο υ, ἡ λ ί ο υ τ ῆ ς δ ι κ α ι ο σ ὺ ν η ς κττ⁸. Ὅθεν πολλάκις ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ ἡ Παναγία ὕμνεῖται

1. Σημείωσ. ἀπόσπ. 8.

2. Ovid., Metam. II 68-9.

3. Rig Veda I 8, 1, trad. Barthelemy Sait-Hilaire ἐν Journal des Savants 1853, σ. 467. Βλ. καὶ Max Müller, Vorlesungen über den Ursprung u. die Entwicklung d. Religion, Strassburg 1880, σ. 300.

4. Max Müller, αὐτ., σ. 290 κέ. Muir, ἐνθ' ἀν., σ. 190 κέ.

5. Pouqueville, Voyage en Grèce, τ. IV, σ. 406, κεφ. 122.—Κλειδί τοῦ οὐρανοῦ, ποῦ ἀνοίγουνε τὸν ἥλιο, ἀναφέρεται καὶ εἰς δύο λεσβιακὰ ναναρίσματα (παρὰ Σ. Ἀναγνώστου, Ἀρχεῖον Λεξικοῦ): «Κοιμήσου, οὐρανοῦ κλειδί, π' ἀνοίγουνι τὸν ἥλιο». «Ἐσὺ 'σι τ' οὐρανοῦ κλειδί, τῆς κάτου γῆς ἢ βρύση».

6. Burnouf, La légende athénienne, σ. 67 κέ. Πρβλ. καὶ Lucy Garnett, The Women of Turkey, σ. 125.

7. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Περὶ τῆς τοπογραφικῆς σημασίας τῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἑλλάδι πρὸς ἀναγνώρισιν ἀρχαίων ναῶν, ἐν Λαογρ. Δ', σ. 12 κέ.

8. Βλ. Piper, Mythologie der christl. Kunst I, σ. 96.

ὡς αὐγή μυστικῆς ἡμέρας, μήτηρ τοῦ ἡλίου Χριστοῦ, ὄρθρος φαινός κττ.¹ Ἐκ τῶν χριστιανικῶν δὲ τούτων ἰδεῶν ἐπήγαγεν ἀναμφηρίστως ἡ δημώδης δοξασία περὶ τῆς Παναγίας, ἀνοιγούσης τὰς πύλας τῆς ἀνατολῆς εἰς τὸν ἥλιον.—Ἐντεῦθεν πιθανῶς ἐλήφθη καὶ ὑπὸ τῶν Σλάβων ὁμοία δοξασία, καθ' ἣν ἡ Παναγία ἐπέχει πὰρὰ τῷ Ἠλίῳ μητρὸς θέσιν, διακρινομένη τῆς μυθολογικῆς μητρὸς αὐτοῦ. Βοσνιακόν τι δημῶδες ἄσμα ἔχει οὕτω:

Μιά φορά ταξίδι πήγε ὁ ἥλιος
τρέχει ἡ μάννα του καὶ τὸν ρωτάει·
«Ποῦ θὰ μένης, ἥλιε μου, τὸ βράδυ;
ποιὸς τὸ δεῖπνο σου θὰ σοῦ ἐτοιμάζῃ
καὶ ποιὸς τὸ κρεβάτι σου θὰ στρώνῃ
καὶ πρωὶ πρωὶ θὰ σὲ ξυπνάῃ,
χῶρες καὶ χωριά γιὰ νὰ ζεσταίνῃς;...
—Μὴν πικραίνεσαι, καλὴ μου μάννα,
'ς τοῦ παντοδυνάμου τοῦ Θεοῦ·
τοῦ Θεοῦ ἡ μάννα θὰ σε τρέφῃ,
τοῦ Θεοῦ ἡ μάννα θὰ σοῦ στρώνῃ
καὶ πρωὶ πρωὶ θὰ σε ξυπνάῃ,
χῶρες καὶ χωριά γιὰ νὰ ζεσταίνῃς»²

1. Ἐν τῷ Ἀκαθίστῳ ὕμνῳ: «Χαῖρε τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ γεννήσασα» (οἶκος 4. *Pitra*, *Anecd. sacra* I, σ. 252. *Christ et Paranike*, *Kathologia graeca carminum christian.*, σ. 141, στ. 44). «Χαῖρε, ἀστὴρ ἀδύτου μήτηρ, / Χαῖρε, αὐγή μυστικῆς ἡμέρας» (οἶκ. 10, *Pitra*, σ. 254. *Christ*, σ. 142, στ. 108-9). «Χαῖρε, ὅτι τὸν πολύφωτον ἀνατέλλεις φωτισμὸν (οἶκ. 23. *Pitra*, σ. 261. *Christ*, σ. 146, στ. 266).—Ὁμοίως καὶ ἐν κανόνι Ἰωσήφ τοῦ ὕμνογράφου εἰς τὴν Θεοτόκον, τῷ Σαββάτῳ τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου: «Ὁρθρος φαινός, χαῖρε ἡ μάγῃ / τὸν ἥλιον φέρουσα Χριστὸν / φωτὸς κατοικητήριον, / Χαῖρε τὸ σκότος λύσασα / καὶ τοὺς ζοφώδεις δαίμονας / ὀλοτελῶς ἐκμειώσασα» (Τριώδιον, σ. 283. *Migne*, *Patrol. gr.*, τ. 105, σ. 1020. *Christ*, σ. 248, στ. 29 κέ.). «Ἄνυμνοῦμέν σε βοῶντες· Χαῖρε ὄχημα / ἡλίου τοῦ νοητοῦ» (*Christ*, σ. 249, στ. 122 κέ.). «Ὀφθῆς φωτισμὸς ἡμῶν καὶ βεβαίωσις / ὅθεν βοῶμέν σοι / χαῖρε ἄστρον ἄδυτον εἰσάγον κόσμῳ τὸν μέγαν ἥλιον» (*Christ*, σ. 251). Καὶ πλεῖστα ἄλλα τοιαῦτα παραδείγματα εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις ὕμνογράφοις, ἅτινα ἄσκοπον κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν ὧδε. Περιοριζόμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν δύο ὁμοία ἐκ λειτουργικῶν βιβλίων τῶν καθολικῶν πρὸς ἐνδειξιν ὅτι δὲν εἶναι καὶ αὐτοῖς ἄγνωστος ἡ παράστασις τῆς Παναγίας ὡς ἡοῦς. «*Aurora, Virgo, fuisti Solis intelligibilis justitiae, per quem ex ignorantiae tenebris sumus eruti*» (Ex canone feriae II hebd. VI, παρὰ *Migne*, *Patr. gr.*, τ. 105, σ. 1401).

O clere aube journée de lumière très pure
qui des peschier destruis la ténèbre obscure.

(Ἐκ γαλλικῆς μεταφράσεως λατινικοῦ θεοτοκίου, κατὰ χειρόγραφον τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος πιθανῶς, παρὰ *Gubernatis*, *Le novelline di Santo Stefano* 1869, σ. 10. Ἀπόσπ. τῆς *Rivista contemporanea naz. italiana*. Βλ. καὶ *Zeitschrift f. deutsche Philologie* 1868, τ. I, σ. 179).

2. *Rosen*, *Bulgar. Volksdichtungen*, ἀρ. 18, σ. 99.—Ἐν δημοτικοῖς λεττικῶις ἄσμα-

Ἄδελφός δὲ ἡλίου, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον ἡμεῖς ἤξεύρομεν, τὰ δημοτικά ἄσματα καλοῦσι μόνας τὰς ἀμιλλωμένας αὐτῷ ἐπὶ καλλονῇ¹. Ἐν τινὶ δὲ ἀλβανικῷ παραμυθίῳ τοῦ Πόρου ἀναφέρονται δύο ἀδελφαὶ τοῦ Ἡλίου, αἵτινες, ὡς αἱ Λάμιαι τῶν ἡμετέρων, παννίζουσι τὸν φουῦρνον διὰ τῶν μαστῶν καὶ φουρνίζουσι τὰ ψωμιά διὰ τῶν χειρῶν². Ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρονται ὡς ἀδελφαὶ τοῦ Ἡλίου ἡ Σελήνη καὶ ἡ Ἡώς, ἣν καὶ οἱ βεδικοὶ ὕμνοι λέγουσι πολλάκις ἀδελφὴν αὐτοῦ³.

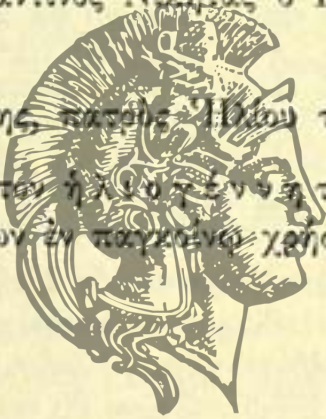
Τέκνα τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης εἶναι οἱ ἀστέρες, κατὰ τινὰ εὐρυτατικὴν παράδοσιν⁴. Κόρην δὲ τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς κερὰ Θάλασσης ἀναφέρει θηραϊκὸν παραμύθιον⁵. Ἄλλως δὲ παιδία καὶ θυγατέρες Ἡλίου λέγονται μεταφορικῶς παῖδες καὶ κοράσια ἐκθαμβούσης καλλονῆς. «Ἐλαμπεν ὁ νέος σὰν παιδί τοῦ ἡλίου», λέγει παραμύθιον τι⁶. Καὶ μακεδονικὸν τι ἄσμα·

Καὶ κάμν' ἡ νύφη τὸ παιδί, παιδί ἀπὸ τὸν ἡλιο⁷.

Οὕτω λέγει καὶ ὁ βυζαντινὸς Νικήτης ὁ Εὐγενιανός, περιγράφων τὴν ὠραιότητα τῆς Δροσίλλης.

Μητρὸς Σελήνης, πατρὸς Ἡλίου τέκνον⁸.

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐπίθετον ἡλίου γέννηστος ἢ ἡλιόγεννητός ἐστι ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων ἐν παλαιῶν χρόνοις γρηγοροῦσι πρὸς δηλωσὶν θαυμασίας

σιν ὁ Ἑσπερος καὶ ὁ Αὐγερινός καὶ ὄχι ἡ μήτηρ τοῦ ἡλίου εὐτρεπίζουσι τὴν κατοικίαν αὐτοῦ (W. Mannhardt, ἐν Zeitschrift f. Ethnologie 1875, σ. 76, ἀρ. 4. 6 καὶ σ. 289). Ὁ Αὐγερινός ἀνάπτει τὸ πρῶν φωτιὰν τοῦ ἡλίου, ὁ Ἑσπερος στρώνει τὸ βράδυ τὸ κρεβάτι του (Rhesa, Litthuanische Volkslieder, ἀρ. 78, σ. 207. Βλ. καὶ ἀρ. 81, σ. 223. Nesselmann, Lithuanische Volkslieder, ἀρ. 1. 2).

1. «Αὐτὴ ἔναι τοῦ Ἡλίου ἡ ἀδερφή, τοῦ φεγγαριοῦ ἡ ξαδέρφη» (Κερκύρας. Μανούσου, Τραγούδια ἔθν. Β' 68). «Ψυχὴ μου, μὲ τὸν ἡλιο ἔχεις ἀδερφοσύνη, / κι ὄντε μισεύγ' ὁ ἡλιος τὸ ἀχτίδες του σ' ἀφήνει» (Jeannarakí, σ. 289, ἀρ. 246). «Ἐσὺ ἔσαι ποῦ γεννήθηκες ἀντάμα μὲ τὸν ἡλιο» (αὐτ., σ. 270, ἀρ. 94. Φραντζεσκάκη, Ἀριάδνη, σ. 2).

2. Hahn, ἀρ. 100.—Ἀδελφὴν ἡλίου ἀναφέρουσι καὶ ρωσικὰ παραμύθια (Ralston, Contes populaires de la Russie; trad. Brucyre, σ. 169-175. Ἡ μάγισσα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἡλίου).

3. M. Müller, Ursprung d. Religion, σ. 299.

4. Παρὰ Στ. Βίου: «Τ' ἀστέρια εἶναι πιδιά τοῦ ἡλίου κι τ' φεγγαριοῦ».

5. Παρνασσός, τ. Δ', σ. 905-6.

6. Hahn, τ. I, σ. 213. Βλ. καὶ σ. 72.

7. ΚΠ. Σύλλογ., τ. Θ', σ. 194.

8. Νικήτ. Εὐγενιαν. Β' 76. Βλ. καὶ 85 κέ.: «Τέκνον Ἡλίου φέρουσα / πατρὸς ἐμφέριαν Ἡλίου ἢ καὶ παρ' αὐτὸν ἀντερίζουσα πλέον».

καλλονῆς¹. Παρομοίως δὲ καὶ τὸ ποντικὸν ἐπίθετον ἡλοκόρασον, ἦτοι τὸ ὡς ἥλιος λάμπον κοράσιον².

Οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι ἀναφέρουσι πολλοὺς υἱοὺς τοῦ ἡλίου· ἰδίᾳ δ' ὁ ροδιακὸς ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ἑπτὰ υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα³, ὃν ἀριθμὸν εὐτυχέστατον νομίζουσιν αἱ ἑλληνίδες μητέρες, διὸ καὶ εὐχονται «ἅν κάμης ἕξ ὑγιούς καὶ μιὰ μηλιά» ἢ «καὶ μιὰ κόρη»⁴.

Σύζυγος τοῦ Ἡλίου εἶναι ἡ Σελήνη, κατὰ τὴν ἐπομένην περιεργοτάτην ἀθηναϊκὴν παράδοσιν⁵.

Ὁ Ἡλιος παντρεύτη τὴ Σελήνῃ· τὴν πῆρε γυναῖκα καὶ τὴν ἀγαποῦσε, ἀλλὰ καὶ τὴ ζήλευε παραπολύ. Γιὰ τοῦτο ὅσο ἦτο ὁ Ἡλιος 'ς τὸ σπίτι, ἡ Σελήνη δὲν ἐφαίνετο, ἀλλ' ἔμενε κρυμμένη. Ἦθελε ὅμως νὰ ἐβγῆ καὶ αὐτὴ κομματάκι ἔξω καὶ τήραγε πότε θὰ βγῆ ὁ ἄντρας της, γιατί ἦταν κυνηγὸς καὶ πήγαινε καθημέρα 'ς τὸ κυνήγι. Ὅταν πέρναγε ὁ Ἡλιος πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, ἄμα δὲν ἄκουγε τὰ βήματά του κοίταζε μπαμπουλωμένη ὡς τὰ μάτια πότε θὰ βγῆ. Ἄν ἐβλεπε τὴν ἀκολουθία του, τίς ἀχτῖνες, ἔμενε σκεπασμένη· ἄμα ἐχάνετο καὶ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἀνδρός της, ἐβγαίνει τὸ πρόσωπό της καὶ ἐχαιρόταν τὸν κόσμον. Ἄμα πάλιν ἐβλεπε ἀπὸ τὰ βουνά τὴν ἀκολουθία 'ς τὴν ἀνατολή, ἔμπαινε μέσα. Ἔτσι ζοῦσε πάντα καλὰ μὲ τὸν ἄνδρα της⁶.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1. «Κοράσιον ἡλιογέννητον» (Λύβιστρος καὶ Γουβάνη, στ. 1716, σ. 290, Wagner), «ἡλιογεννημένη» (αὐτ., στ. 1553, σ. 286· στ. 1677, σ. 209· στ. 1884, σ. 295· στ. 1976, σ. 297· στ. 3414, σ. 337), «ἡλιογεννημέναις» (Φλώριος, στ. 775, σ. 284· στ. 1532, σ. 311· στ. 1643, σ. 315 Μαυροφρύδου. Βλ. στ. 794, σ. 69· στ. 1519, σ. 94 Hesseling), «ἡλιογέννητος» ('Ακρίτης, Κρυπτοφέρρης στ. 134. Τραπεζοῦντος στ. 2019, σ. 168), ἡλιογεννημένη ('Ακρίτης, Κρυπτοφέρρης Δ' 350), ἡλιογέννημα (αὐτ., στ. 635, 807), ἡλιογεννημένη (Διήγησις Ἀχιλλέως, στ. 1270, σ. 39· στ. 1365, σ. 42 Wagner). Λιογέννητη ὄνομα τῆς ἡρωίδος ἀκριτικοῦ ἄσματος (Πολίτου, Ἐκλογαὶ 74). Ἡλιογέννη ἀεπὶ κόρης ἐξόχου καλλονῆς, οἰοεὶ ἐκ τοῦ ἡλίου γεννηθείσης ('Αραβαντινοῦ, Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον, σ. 41). «Ἡλιογέννητος, ἐπὶ ὠραίων χαρακτήρων» (δηλ. χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου) ('Ἡπειρος, Ζωγρ. ἀγῶν Α' 209).

2. Ἐν γαμηλίῳ ἄσματι Ἄμισοῦ (Πλάτων, τ. Β', σ. 527).

3. Διόδωρ. Ε' 56,5. Βλ. καὶ Σχολ. Πινδ. Ὀλ. Ζ 131.

4. Ἐπίσης συνήθως ἡ εὐχὴ «ἑννιά γιούς καὶ μιὰ μηλιά», ἢ κόρη. Βλ. καὶ Πολίτην, ἐν Δελτ. Ιστ. ἑταιρ. Β' 211.

5. Τὴν παράδοσιν ταύτην μοὶ διηγήθη ἡ εὐπαίδευτος κυρία Μαριάννα Γρ. Καμπούρογλου, ἥτις φιλοτίμως ἀπεθησαύρισε πολλὰ μνημεῖα τῆς δημόδους παραδόσεως καὶ πολλὰς πληροφορίας περὶ τοῦ βίου, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν τοῦ λαοῦ. Τινὰ τούτων ἐδημοσίευσε κατὰ καιροὺς εἰς περιοδικὰ συγγράμματα. Ἄνομολογῶ δ' αὐτῇ χάριτας διὰ τὰς πολυτίμους ἀνακοινώσεις, ἃς ὀφείλω εἰς τὴν εὐμενῆ αὐτῆς προθυμίαν.

6. Βλ. καὶ Παραδόσ., ἀρ. 225. Ἐκ τῆς περὶ Ἡλίου πραγματείας μου ἀνετυπώθη ἡ παράδοσις αὕτη καὶ ἐν Roscher, Selene, σ. 169. Lex d. Mythol., τ. II, σ. 1097.

Γάμους τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης περιγράφει καὶ τὸ ἐξῆς γαμήλιον ἠπειρωτικὸν ᾄσμα¹.

Ὁ Ἡλιος ἐπαντρεύτηκε κ' ἐπῆρε τὸ Φεγγάρι.
 Ἐκάλεσε καὶ 'ς τὴ χαρὰ συμπεθεριοῦς τ' ἀστέρια.
 Τὰ σύγνεφα τοὺς ἔστρωσε, στρώματα γιὰ νὰ κάτσουν,
 τοὺς ἔβαλε προσκέφαλα τὶς ράχες ν' ἀκουμπήσουν,
 τοὺς ἔβαλε καὶ τράπεζα, 'ς τοὺς κάμπους τὰ λουλούδια,
 τοὺς ἔβαλε φαεῖ νὰ φᾶν, τὸ μύσκο καὶ τὰ ἄνθια,
 κρασί τοὺς ἔδωκε νὰ πιοῦν θάλασσες καὶ ποτάμια.
 Κι ἀπ' ὄλα τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ ὁ Αὐγερινὸς δὲν ἔρθε.
 Κι αὐτοῦ πρὸς τὸ ξημέρωμα ὁ Αὐγερινὸς ἐφάνη.
 Φέρνει τὸν Ὑπνο ζωντανὸ 'ς τὰ νιόγαμπρα πεσκέσι,
 φέρνει καὶ 'ς τοὺς συμπεθεροὺς λυχνάρι νὰ τοὺς φέξῃ,
 νὰ φύγ'ν νὰ πᾶν 'ς τὰ σπίτια τους, τὰ νιόγαμπρα νυστάζουν.

Ἄλλὰ τὸ ᾄσμα τοῦτο δὲν ἔχει μυθολογικὴν ἔννοιαν, σκοποῦν ἀπλῶς νὰ παράσχῃ μεγαλοπρεπεστέραν προβολὴν τῆς εἰκόνας τῶν τελουμένων γάμων ἐπὶ τῆς ὅλης φύσεως, καὶ καταλήξῃ μετὰ γοηρευτισμοῦ εἰς προτροπὴν πρὸς ἀπαχώρησιν τῶν κεκλημένων. Κατὰ τοῦτο δὲ εἰσάγεται ἡ παραλληλισμὸς πρὸς μεταφορικὰς ἐκφράσεις βυζαντινῶν, παρρησιαζόντων ἐκλεκτῶν ζευγῶς νυμφῶν πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην². Συνάφεις πρὸς ταύτας εἶναι καὶ αἱ παρομοιώσεις εἰς δημώδη τραγούδια τῶν νυμφῶν, τοῦ μὲν γαμβροῦ πρὸς τὸν ἥλιον, τῆς δὲ νύμφης πρὸς τὴν σελήνην³. Ἀντίστοιχος δ' εἶναι ἐν τῷ ψαλτηρίῳ ἡ παραβολὴ τοῦ ἡλίου πρὸς νυμφίον ἐκπορευόμενον τοῦ παστοῦ αὐτοῦ⁴.

1. Ζωγράφ. ἀγών Α', σ. 168, ἀρ. 316. Καὶ εἰς χιακὸν ᾄσμα περὶ ἐρώτων καὶ γάμου τοῦ ἡλίου (ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΙΘ', σ. 143) δὲν ὑπόκειται μυθολογικὴ παράστασις, διότι τὸ ᾄσμα τοῦτο εἶναι παραλλαγή τοῦ τῆς Λιογέννητης, ἄδηλον τίνας ἔνεκα λόγου τοῦ ἐραστοῦ ὀνομασθέντος Ἡλίου.

2. Ἰωάννου τοῦ Ναυπάκτου, Πρὸς τὴν κραταιὰν Δούκαιναν, ἐν Βυζαντινοῖς χρονικοῖς 1896, σ. 246: «ὡς ἔχης, ἡ καθαρὰ σελήνη καὶ φωταυγής, εἰς χρόνους συλλάμποντά σοι μακροὺς τὸν ἥλιον Κομνηνόν, οὗ καὶ ἔργα καὶ ὁμιλία καὶ πρόσωπον τηλαυγῆ πάντα καὶ σελασφόρα τυγχάνουσιν».

3. «Ἡλιος εἶν' ὁ υἱὸς γαμπρὸς κ' ἡ νύφη 'ναὶ φεγγάρι, / φωστῆρες ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔχουνε τὴ χάρη» (γαμήλιον Θήρας: Νεοελλ. Ἀνάλ. Β' 466, 46). Βλ. καὶ Χασιώτ., Σύλλ. τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημ. ᾄσμάτων, σ. 41, ἀρ. 6· σ. 44, 15· 48, 30. Πλάτων Β', σ. 148.— Ἐν Κύπρῳ λέγουσι: «Σήμερον ὁ ἥλιος ἐγ γαμπρὸς», ὅταν ὁ ἥλιος δὲν φαίνεται, συννεφώδους ὄντος τοῦ καιροῦ (Π. Π., λ. ἥλιος 53α).

4. Ψαλμ. ΙΗ' 6. Πρβλ. *Alb. Dieterich, Abraxas*, σ. 107. «Die Sonne als Bräutigam ist ein altbekanntes Bild, Auch in neuen griechischen Volksliedern kommt es

Οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι ἀναφέρουσι πολλὰ ὀνόματα συζύγων καὶ ἐρωμένων τοῦ Ἡλίου¹. Κατὰ τὸν Στησίχορον, ὁ Ἡλιος διὰ τοῦ ὠκεανοῦ ἀφικνεῖται τὴν νύκτα «ποτὶ ματέρα κουριδίαν τ' ἄλοχον παῖδάς τε φίλους»². Ἡ δὲ Σελήνη μυθολογεῖται συνήθως ἀδελφὴ τοῦ Ἡλίου ὡς δ' ὅμως ἐν ταῖς βεδικοῖς ὕμνοις ἢ Ἡὼς ὅτε μὲν λέγεται ἀδελφὴ, ὅτε δ' ἐρωμένη ἢ σύζυγος τοῦ Ἡλίου, καὶ ἐν τῇ μυθολογίᾳ ἄλλων λαῶν παρίσταται ἢ Σελήνη ὡς ἀδελφὴ ἢ σύζυγος αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ὑπῆρχον βεβαίως μῦθοι περὶ ται-
 αὐτῆς σχέσεως αὐτῶν. Τούτου δ' ἕνεκα εἰκάζομεν, ὅτι ἐξ ἀρχαιοτέρων μύθων πηγάζουσι τὰ ὑπὸ μεταγενεστέρων ποιητῶν μυθολογούμενα, ὅτι ἢ Σελήνη ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἡλίου τὸν Ἄμπελον³, τὸν Πενθέα⁴ καὶ τὰς τέσσαρας Ὠ-
 ρας, ἀμφιπόλους τῆς Ἡρας⁵. Τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ παλαιότερος ἀττικὸς μῦθος περὶ γεννήσεως τῶν Τριτοπατόρων ἐκ τοῦ γάμου τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης⁶. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ κατηγορίαν δύνανται νὰ ταχθῶσι καὶ οἱ μῦθοι περὶ τῆς Πέρσης⁷ καὶ οἱ κρητικοὶ περὶ τῆς Πασιφάης⁸. Ἴσως δὲ πρέπει νὰ συγκαταριθμηθῇ εἰς τοὺς μύθους τούτους καὶ ὁ ἀττικὸς περὶ Κεφάλου καὶ Πρόκριδος, ὅστις ἐν πολλοῖς ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν. Ὁ Ἡ-
 λιος μυθολογεῖται κυνηγὸς ὡς ὁ Κέφαλος καὶ ὡς ἐραῖνος ζηλότυπος. Ἐδύνατό
 τις μάλιστα νὰ ὑπολάβῃ τὸν περὶ Ἡλίου μῦθον ἀρχαιότερον διὰ τὴν ἀπλότητα
 αὐτοῦ, τὴν πιπτὴν παράστασιν τῆς φωνῆς, ἐκτεταμένου καὶ τὴν ἀπείρη ἐξή-
 γησιν τῆς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης
 καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν διαφορῶν ἀπεισοδίων καὶ περιπετειῶν, δι' ὧν μετα-
 γενέστεροι μυθολόγοι ἐκόσμησαν τὸν περὶ Κεφάλου καὶ Πρόκριδος μῦθον,
 συγχωνεύσαντες ἀττικούς, κρητικούς, βοιωτικούς καὶ κεφαλληνιακοὺς μύ-
 θους⁹. Ὁ Κέφαλος εἶναι προσωποποίησις τοῦ ἡλίου, τοῦ ὁποῖου ἢ φωτο-
 βόλος κεφαλὴ ἐπιφαίνεται τὴν πρωΐαν ἐν τῷ ὀρίζοντι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν
 ὄρεων¹⁰, καὶ τὸν ὁποῖον ἢ τέχνη ἐνίοτε παρίστανε διὰ κεφαλῆς καλλικόμου.

vor. Dass Christus so oft als Bräutigam vorgestellt wurde, in den bekannten Allegorien, mag sich daran angeschlossen haben».

1. Roscher, Lex. d. Myth. I 2016. Pauly-Wissowa, RE. VIII 78-80.

2. Ἀπόσπ. 8 (Ἀθήν. ΙΑ' 469e).

3. Νόνν., Γ' 214.

4. Αὐτ. Α' 21, Α' 31. ΜΔ' 171.

5. Κόιντ. Γ' 337.

6. Φιλόχορος, ἐν Ἐτομ. μεγ., σ. 768, 1. Πρόκλ., εἰς Ἡσιόδ. Ἔργ. 780.

7. Roscher, Selene 135 κέ. Lex. d. Mythol., τ. III, σ. 1983.

8. Αὐτ., σ. 1667. Περὶ γάμου Ἡλίου καὶ Σελήνης διαλαμβάνουσιν ὁ Roscher, αὐτ. II, σ. 3158 κέ. Selene, σ. 77 κέ. Nachträge, σ. 29. Siecke, Die Liebesgeschichte des Himmels, Strassburg 1892, σ. 3 κέ. Gruppe, Gr. Mythol., σ. 937-8.

9. Βλ. Preller, Gr. Mythol. II, σ. 146.

10. Decharme, Mythol. de la Grèce antique, σ. 526.

Ἡ δὲ Πρόκρις εἶναι ἡ σελήνη ἐν τῇ συνήθει αὐτῆς παραστάσει, γυναικὸς ἐξόχου καλλονῆς καὶ σεμνότητος¹.

Οἱ περὶ γάμων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης μῦθοι εἶναι πιθανώτατα πανάρχαιοι. Πρὸς τούτοις δὲ φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν καὶ ὁ Ἰνδικὸς μῦθος περὶ τοῦ γάμου τοῦ Σούρυα (Ἡλίου) μετὰ τῆς Σόμα², ἥτις συνεταυτίσθη πρὸς τὴν σελήνην ἐν τοῖς μετὰ τοὺς βεδικοὺς ὕμνους χρόνοις³. Παραπλησίους μύθους εὐρίσκομεν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Γερμανικὴ τις παράδοσις λέγει τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην συζύγους⁴. Ἐν τῷ βελγικῷ Λουξεμβούργῳ ὁ ἥλιος πιστεύεται σύζυγος τῆς σελήνης⁵, ὁμοίως καὶ ἐν Λιμουζίνῃ τῆς Γαλλίας⁶. Κατὰ τοὺς λαταυικοὺς μύθους ἡ Σαουλέ (ἥλιος, θηλυκοῦ γένους) ἔχει ἄνδρα τὸν Μένεσις (σελήνη, γένους ἀρσενικοῦ), ὃν ζηλοτυποῦσα διεμέλισε διὰ τῆς σπάθης, τέκνα αὐτῶν θεωροῦνται τ' ἄστρα⁷. Ἐν παραδόσει τῶν Ἰθαγενῶν τῆς Νέας Γουινέας ἀναφέρεται ὁ ἥλιος ὡς σύζυγος τῆς σελήνης καὶ λέγεται ὅτι ἐκ ζηλοτυπίας διέστησαν⁸. Κατὰ τοὺς παρὰ τὴν Νυάσσαν λίμνην οἰκοῦντας Κόνδε, ὁ ἥλιος εἶναι σύζυγος τῆς σελήνης καὶ τέκνα αὐτῶν τὰ ἄστρα⁹. Οἱ δὲ Τλίγγιτ, Ἰθαγενεῖς τῆς βορειοδυτικῆς Ἀμερικῆς, λέγουσιν ὅτι ἡ σελήνη (ἀρσενικοῦ γένους) εἶναι σύζυγος τοῦ ἡλίου (θηλυκοῦ γένους)¹⁰.

Περίεργος εἶναι καὶ ἡ σύγκρισις τῆς σχέσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ὡς ἀδελφῶν καὶ συζύγων, ἐν δημοτικῷ ρωμαϊκῷ ἄσματι· ὁ Ἡλῖος καὶ ἡ Σελήνη ἦσαν ἀδελφοί, ἐπειδὴ δὲ ἠθέλησαν νὰ νυμφευθῶσι, κατήσπερίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ¹¹. Παραπλήσιοι δὲ πρὸς τοὺς μύθους τούτους εἶναι μῦθοι ἀγρίων τινῶν λαῶν· οἱ Καραίβαι νομίζουσι τὸν Ἀλγερινὸν σύζυγον τῆς Σελήνης¹², οἱ δὲ Ἰθαγενεῖς τῆς Χρυσῆς ἀκτῆς τὸν Ἑσπερον μνηστῆρα αὐτῆς¹³.

1. Preller II, σ. 145. Decharme, ἐνθ' ἄν. Κατὰ τὸν Max Müller (Essais de mythologie comparée; trad. G. Perrot, σ. 110 κέ.) ἡ Πρόκρις εἶναι ἡ πρωινὴ δρόσος (πρῶξ-κίς) ἢ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἐξατμιζομένη. Βλ. καὶ Cox, The mythology of the Aryan nations, τ. II, σ. 91.— Ὁ Roscher (Selene 145) ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ νεωτέρα ἀθηναϊκὴ παράδοσις περὶ Ἡλίου καὶ Σελήνης καθιστᾷ πιθανωτάτην τὴν ἐρμηνείαν τοῦ περὶ Κεφάλου καὶ Πρόκριδος μύθου.

2. Indische Studien, τ. V, σ. 269 κέ. 178 κέ.

3. Muir, Original sanscrit texts, τ. V, σ. 270.

4. Schönwerth, Aus der Oberpfalz, τ. II, σ. 57. Βλ. ἐν γένει Schwartz, Poet. Naturansch. I, σ. 159 κέ. 166. 147.

5. Revue des trad. popul. 1902, σ. 273. 590-1.

6. Αὐτ., σ. 340.

7. Αὐτ. 1892, σ. 257 κέ. Rhesa, Litth. Volkslieder, Berlin 1843, ἀρ. 27, σ. 93 καὶ σ. 239-241. Nesselmann, ἀρ. 1, σ. 1. Βλ. καὶ Hanusch, Slav. Mythus, σ. 269.

8. Revue des trad. popul. 1899, σ. 539-540.

9. Verhandlungen d. Berliner Gesellsch. f. Anthropologie 1893, σ. 296.

10. Αὐτ. 1895, σ. 231.

11. Alexandri, Chants populaires de la Roum., 1855, σ. 53 κέ.

12. Bastian, ἐν Zeitschrift f. Ethnologie 1872, σ. 378.

13. Αὐτ., σ. 380.

B'.

Ἡλιος ὠραιός.—Παρομοιώσεις.—Δίδει ὠραιότητα.—Ἐρις περί κάλλους.

Ἡ θέα τοῦ ἡλίου, ἐν λαμπρότητι διανύοντος τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ δρόμον του καὶ διὰ τῶν χρυσῶν ἀκτίνων του θαμβοῦντος τοὺς εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας, διεγείρει, ὡς εἰκός, τὴν ἰδέαν τοῦ τελείου κάλλους. Εἰς τὴν δημῶδη ἑλληνικὴν ποίησιν εἶναι συνηθέσταται ποικιλώταται εἰκόνες καὶ παρομοιώσεις, εἰλημμένοι ἐκ τοῦ ἡλίου, πρὸς παράστασιν γυναικείας καλλονῆς. Οἱ ἐρῶντες ἀποκαλοῦσι τὴν ἀγαπωμένην ἡλιον¹, καὶ αἱ γυναῖκες ἐνιαχοῦ τὸν σύζυγον². Πολλὰ δ' ἐπίθετα ἔχομεν μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὴν λέξιν ἡλιος πρὸς δήλωσιν ὑπερόχου καλλονῆς. Πλὴν τῶν *λιο γέννητος* καὶ *ηλοκόρασον*, περί ὧν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω, τοιαῦτα ἐπίθετα εἶναι γνωστὰ εἰς ἡμᾶς τὰ ἐξῆς: Ἡλιογραμμένος³, ἡλιοσκάμμαγκος ἢ ἡλιοσκαμμαγκισμένος⁴, ἡλιοστάλακτος⁵, λιόκαλος⁶.

Τὸ κάλλος τοῦ ἡλίου λαμβάνεται ὡς ὅρος συγκρίσεως πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, προπάντων πρὸς τὸ γυναικεῖον. Καλλίστη τῶν γυναικῶν εἶναι ἡ ἔχουσα «τοῦ ἡλίου τς ὀμορφιές, τοῦ φεγγαρίου τὰ λάμπει»⁷. Αἱ ὠραιαὶ λάμπουσιν ὡς ὁ ἡλιος. «Λάμπεις καὶ ἀκτινοβολεῖς σὰν ἡλιος, σὰ φεγγάρι» λέγει γαμήλιόν τι ἄσμα, ἐγκωμιάζον τὴν νύμφην. «Κικ εφερετὸ ὡς σέγγει ὁ ἡλιος ἀπὸ τὴν ὀμορφιᾶν περιγράφει τὴν καλλονὴν νεανίος ἄλλο ἄσμα». Παρόμοια ἐκφράσεις εἶναι συνήθεις εἰς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πεζογράφους¹⁰.

1. «Ἐρωτικὴν ὀνόμασαν ἡλιον τὴν γυναῖκα» (Φιλοσοφία κρασοπατέρα, στ. 6, ἐκ χειρογράφου τοῦ 16' αἰῶνος, παρὰ *Legrand*, *Recueil de chansons*, σ. 2). Ἡ πρώτη λέξις διορθωτέα ἀναμφιβόλως Ἐρωτικοί. [Ἡ εἰκασίη ἡμῶν αὕτη ἐβεβαιώθη ἐξ ἄλλου κώδικος (N. Ἑλληνομνήμων 1904, σ. 441)]. Ἡπειρωτικὸν κομμαστικὸν ἄσμα (Ἀραβαντιν., σ. 371).

2. Ἐν Νικοπόλει τοῦ Πόντου γυνὴ θρηνοῦσα τὸν ἄνδρα ἐπιφωνεῖ: «Ἡλιε μ', ἦλιε μ'», (Βαλαβάνης, ἐν Ἀρχεῖῳ Λεξικοῦ). Βλ. καὶ προσθήκην ἐν τέλει τοῦ τόμου.

3. Ἡλιογραμμένη: Ἀραβαντινοῦ, Γλωσσάριον, σ. 41.

4. ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΙΔ' 218 καὶ 262.

5. Αὐτ. ΙΔ' 218. Ὁ Περικλῆς Παπαχατζῆς (*Parallele Ausdrücke u. Redensarten*, ἐν *Weigand*, XIV Jahresbericht d. Inst. f. rum. Sprache, σ. 157) ἀναφέρει ταυτόσημον κουτσοβλαχικὴν φράσιν: *K'ikát din soare*, καὶ ρωμουνικὴν: *rupt din soare*.

6. Λιόκαλη, ἐπίκλησις τῆς Παναγίας ἐν Σέρραϊς. (Φιλίστωρ, τ. Γ', σ. 211. Βυζαντινὰ χρονικά I, σ. 677. *Byzant. Zeitschrift*, τ. III, σ. 243. 290-1).

7. *Jeannaraki*, Ἄσματα κρητικά, ἀρ. 70, σ. 93.

8. ΚΠ. Σύλλογος, τ. Η', σ. 276. «Ὁμοια πολλὰ ἄλλα γαμήλια, ὡς Παρνασ., τ. Β', σ. 884 (Καστελλορίζου). Ἀραβαντιν., σ. 185, ἀρ. 286, σ. 192, ἀρ. 311, ἢ εὐχετικά (αὐτ., σ. 197, ἀρ. 321).

9. *Jeannaraki*, σ. 131, ἀρ. 132. Βλ. αὐτ., σ. 141, ἀρ. 140.

10. Τιμαρίων 33 (*Ellissen*, *Analekten*, τ. IV, σ. 76): «τὸ πρόσωπον ἀποστίβων δίκην ἡλίου»—Φλώριος καὶ Πλατζιαφλ., στ. 957, σ. 291. Μαυροφρ. «λάμπει ὡς (ἢ) σελήνη τὴν

Κατὰ τὰ δημοτικά ἄσματα, ὅταν στολίζονται αἱ ὠραῖαι γυναῖκες, φαίνεται τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὡς ἥλιος καὶ ὡς φεγγάρι¹, ἢ τῆς αὐτῆς παρομοιώσεως διὰ ποιητικῆς εἰκόνας ἐκφραζομένης φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸν ἥλιον.

Ἐπιπέφυκεν ὄντεν πρωτοβγῆ ἔς τ' ἀστήθη σου κονεύγει
καὶ ἔς τὰ ξαθὰ σου τὰ μαλλιά πάγει καὶ βασιλεύγει².

Συνηθέστατα δὲ παραβάλλεται τὸ πρόσωπον τῆς ὑμνουμένης μὲ τὸν ἥλιον καὶ τὰ στήθη μὲ τὸ φεγγάρι.

Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθος
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάνει καμαροφρύδι³.

Ἐπιπέφυκεν δ' αἱ εἰκόνας αὗται καὶ πρὸς ποιητικὴν παράστασιν τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ ἀμυθήτου πλούτου τῶν κοσμημάτων τῆς ὠραίας γυναίκος.

Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι κύκλο,
βάνει καὶ τὸν ἀγερινὸ διαμάντι δαχτυλίδι⁴.

ἢ :

Βάνει τὸν ἥλιο κορμὸν καὶ τὸ φεγγάρ' ἀστήθη
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάνει καμαροφρύδι.

αὐγὴν, ὡς ἥλιος τὴν ἡμέραν κτλ.» Βλ. καὶ στ. 79], σ. 285 M. «καὶ λάμπουν ὡς τὸν ἥλιον καὶ πέμπουσιν ἀκτῖνες»—στ. 1219, σ. 300, στ. 924, σ. 289 M. II. (Πρβλ. *Tessa*, *Del nome Mpeghl*, σ. 8). *Μελιτηνιώτου*, *Εἰς Σωφροσύνην*, στ. 2849-2851, ἐν *Notices et extr. des manuscrits*, τ. XIX, μέρ. II, σ. 130. *Γεωργιλᾶ*, *Θανατικὸν τῆς Ρόδου*, στ. 158, σ. 37, Wagner, περὶ τῶν Ροδίων γυναικῶν «ὡσαν τὸν ἥλιον λάμπουσι» κτλ.

1. *Jeannarakī*, ἀρ. 245, σ. 183.

2. (*Ἐλπίδος Μελαίνης*), *Κρητικὴ μέλισσα* 1873, σ. 48, 18. (Παρομοίωσις τοῦ στήθους πρὸς ἥλιον, τῆς ξανθῆς κόμης πρὸς τὸ χρῶμα τοῦ δύοντος ἡλίου). *Jeannarakī*, σ. 278, ἀρ. 159 (= *G. Meyer*, *Gr. Volksl.* 65, 43). *Φραντζεσκάκη*, *Ἀριάδνη*, σ. 29. *Ἀραβαντιν.*, σ. 338, ἀρ. 589. *II. Γ. Μακρῆ*, *Τὸ Κατιρλί*, σ. 82. Ἡ αὐτὴ παρομοίωσις καὶ ἐν γαμηλίῳ ἄσματι ἀναφέρεται εἰς τὸν γαμβρὸν ἑφιππον (*Χασιώτου*, *Συλλογὴ*, σ. 35. Πρβλ. *Jeannarakī*, ἀρ. 104, σ. 109).

3. *Passow*, ἀρ. 294. 295. 300. 310. 436. 438. *Λελέκου*, *Ἐπιδόρπιον*, σ. 13. *Legrand*, *Recueil*, σ. 302. *Ζωγρ. ἀγὼν Α'*, σ. 7, 59. Καὶ εἰς παλαιὸν δημοτικὸν ἄσμα ἐκ τοῦ βιενναίου κώδικος παρὰ *Legrand*, σ. 48, ἀρ. 19:

ἦσαν τὰ στήθη σου ἀνοιχτά, φέγγουν με σὰν φεγγάρι,
ἐβγαίνει κ' ἐκ τὰ χεῖλη σου ἥλιος μὲ ταῖς ἀκτίναϊς.

4. *Legrand*, σ. 230 καὶ *Χασιώτη*, σ. 35. *Ἀραβαντιν.*, σ. 163, ἀρ. 243, σ. 198, ἀρ. 324. *Κανελλάκη*, *Χιακὰ ἀνάλ.*, σ. 74. «Τὸ φεγγάρι κύκλο» σημαίνει ὅτι ὁ κύκλος τοῦ προσώπου τῆς ὁμοιάζει πρὸς τὸν κύκλον τῆς σελήνης. Ἡ αὐτὴ δὲ εἰκὼν εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ποίημα τοῦ Λυβίστρου καὶ τῆς Ροδάμνης (στ. 2163, σ. 301 Wagner): «παρεῖκαζες ἀνθόμοιον τὸν κύκλον τῆς σελήνης, / ὅπῳταν ἐνὶ ὀλόκυκλος καθάριος καὶ γεμᾶτος, ὡς πρὸς τὴν στρογγυλότηταν τῆς κόρης τοῦ προσώπου».

τὴν ἄμμο τὴν ἀμέτρητη βάνει μαργαριτάρια,
τὰ χοχλαδάκια τοῦ γιαλοῦ τσικίγια 'ς τὸ λαιμόν τση¹.

Καὶ κατὰ μὲν τὸ κρητικὸν ἄσμα τοῦτο, θέτει ἡ ὠραία τὸν ἥλιον εἰς τὸ μέτωπον, κατὰ δὲ τὰ παραμύθια καὶ παιδία ὠραιότατα γεννῶνται ἔχοντα ἐν τῷ μετώπῳ ἥλιον, ἄλλα φεγγάρι καὶ ἄλλα ἀγερινόν². Αἱ δὲ γυναῖκες τῆς Ἀττικῆς εἰς παλαιότερους χρόνους ἤξευρον τὴν τέχνην νὰ ἐφαρμόζωσιν ἐμπράκτως τὰς ποιητικὰς τῶν ἀσμάτων παρομοιώσεις ζωγραφίζουσαι κατὰ τοὺς γάμους τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐπὶ τῶν παρειῶν τῆς νύμφης, εἴτε ὠραία ἦτο αὕτη εἴτε μή³.

Παραπλησίαις ἐκφράσεις καὶ εἰκόνας εὐρίσκομεν, ἂν καὶ σπανίως, καὶ εἰς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Οὕτως εἰς τὸν ὀμηρικὸν ὕμνον εἰς Ἀφροδίτην (στ. 89) :

ὥς δὲ σελήνη
στήθεσιν ἄμφ' ἀπαλοῖσιν ἐλάμπετο, θαῦμα ιδέσθαι.

Ἐπαινοῦσα δὲ τὸν ἐρώμενον ἢ φαρμακeutρις παρὰ Θεοκρίτῳ (B' 79) λέγει· «Στήθεα δὲ στίλβοντα πολὺ πλέον ἢ τὴν Σελήνην». Ὁ Νόννος πολλαχοῦ παρομοιάζει ὠραίας παρθένους πρὸς τὴν σελήνην⁴, καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος (A' δ' 3) γράφει πρὸς παρθένους τῆς καλλιῶν ἡρώων· «Τραχίτην εἶδον ἐγὼ ποτε ἐπὶ ταύρῳ γεγραμμένην σελήνην». Καὶ τοὺς βυζαντινοὺς δὲ συγγρα-

1. Jeannarakí, ἀρ. 271, σ. 209, ἀρ. 1, σ. 1. Μανουσίου, B', σ. 78. "Ἐν τραγοῦδι ἀναφέρει καὶ πουλάρι ἀπόχει ἥλιο 'ς τὸ μέτωπο, φεγγάρι 'ς τὰ καπούλια». (Ἀραβαντιν., σ. 197, ἀρ. 322). Κατὰ τι δὲ κωμικὸν ἀσμάτιον: «Δυὸ ἥλιοι εἶναι ποῦ βγαίνουν 'ς τὴ γῆς κάθε πουρνό, ἕνας 'ς τὸ μέτωπό σου κι ἄλλος 'ς τὸν οὐρανόν» (Ἀραβαντιν., σ. 363).

2. Νεοελλ. ἀνάλ., τ. B', σ. 43, 44. Πρβλ. καὶ τ. A', σ. 18 κέ. Hahn, τ. I, σ. 65 κέ. II, σ. 288 καὶ ἀρ. 69, τ. II, ἀρ. 99.—Κατὰ τι σερβικὸν παραμύθιον, γεννᾶται βασιλόπουλον, ἔχον χρυσοῦν ἄστρον εἰς τὸ μέτωπον (Vuk Karadschitsch, Volksmärchen der Serben, ἀρ. 10)· καὶ λαταυικὸν ἀναφέρει βασίλισσαν περικαλλῆ, περὶ τὸ μέτωπον ἔχουσαν τοὺς ἀστέρας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τὸν ἥλιον καὶ ἐν τῷ ὀπισθοκράνῳ τὴν σελήνην (Schleicher, Litauische Märchen, σ. 10). "Ἐτερον παραμύθιον οὐγγρικὸν διηγεῖται περὶ τῶν τριῶν θυγατέρων βασιλέως, ὅτι ἡ μία εἶχεν ἀστέρα ἐν τῷ μετώπῳ, ἡ ἄλλη τὴν σελήνην ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἡ τρίτη τὸν ἥλιον, ἐπίσης ἐπὶ τοῦ στήθους (Zeitschrift f. deutsche Mythologie, τ. II, σ. 283). Ἐν ἰταλικῷ παραμυθίῳ ἀναφέρεται Sole e Luna, ὀνόματα παιδίων (Basile, Pentameron V 5)· ἐν γαλλικῷ δὲ Jour et Aurore (Perrault, Contes des fées. "Ἄλλα παράλληλα ἀναγράφει ὁ Stan. Prato, ἐν Zeitschr. d. Ver. f. Volksk. 1895, σ. 376 κέ.). Οἱ ἀρχαῖοι ὑποκοριζόμενοι ἐκάλουν ἥλιους τὰ ἀρσενικὰ τέκνα. α"Ἡλιε τῆς ἐμῆς ψυχῆς» (Ἀρτεμίδωρ. B' 36, σ. 126—Σουίδ., λ. "Ἡλιος). Τὰ δύο ἐκ τοῦ Ἀντωνίου τέκνα τῆς Κλεοπάτρας ἐπεκαλοῦντο "Ἡλιος καὶ Σελήνη (Πλουτάρχ., Ἀντών. 36. Σουίδ., λ. Ἰόβας. Τζέτζ., Χιλιὰδ. Θ, 79. Λέων γραμματικὸς, σ. 55 Bonn.).

3. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθην. A', σ. 203.

4. Νόνν. A' 196. ΠΕ' 242. Ις' 47 καὶ ἀλλαχοῦ.

φεῖς εἶναι συχνόταται αἱ τοιαῦται παρομοιώσεις· ὁ ποιητὴς τοῦ Φλώριου καὶ τῆς Πλατζαφλώρας περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν καλλονὴν νεάνιδος :

πλὴν ἦτο ὠραιωμένη.

Εἰς ἡλικίαν (=ἀνάστημα) κυπάρισσος, σελήνη εἰς τὴν ὄψιν,
ὁ κύκλος τοῦ προσώπου τῆς τὸν ἥλιον ἀντηγύει·
τὸ κάλλος τῆς τὸ ἔμορφον φλόγα νὰ παρασταίνῃ¹.

Ὁ δὲ ποιητὴς τοῦ Ἰμπερίου καὶ τῆς Μαργαρώνας τὰ ἐπίθετα φεγγαρο-
πρόσωπη καὶ φεγγαρομίσοι εἶναι ὡς συνώνυμα τοῦ ἀγγε-
λομοουσούδα².

Κοινὰ καὶ συνήθεις εἶναι αἱ τοιαῦται ἐκφράσεις καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς.
Ὁ Stan. Prato ἐδημοσίευσε πλουσιωτάτην συλλογὴν τούτων, προπάντων ἐκ
τῆς ἰταλικῆς δημώδους ποιήσεως³. Ἀπαραλλάκτως ὡς εἰς τὸ ἐλληνικὸν
τραγοῦδι «βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστῆθι», ἐν ρωμαϊκῷ ὁ
ἐραστής λέγει περὶ τῆς ἐρωμένης· *Porti la luna in petto, il sole in fron-*
*te*⁴. Καὶ ρωμουνικὰ καὶ ρωσικὰ παροιμιώδεις φράσεις προσομοιάζουσι
τὸ κάλλος γυναικὸς πρὸς τὸν ἥλιον⁵. Καὶ εἰς φίνια δημώδη ἄσματα οὕτω
περιγράφεται ὠραία παρθένος:

ἀπὸ τῶν φεγγαροπρόσωπων
ἐκ κρατερῶν φῶς σελήνης
ἐκ τοῦ ἀπτήθους φῶς ἡλίου,
ἐκ τῶν ὠραίων φῶς ἀρκτούρου,
ἐκ τῶν νώτων φῶς πλειάδος⁶.

Ὅχι μόνον δὲ ὠραιότατος χαρακτηρίζεται ὁ ἥλιος, ἀλλὰ καὶ λέγεται
πηγὴ ὠραιότητος καὶ δοτὴρ καλλονῆς. Οὕτως ἐν ἐρωτικὸν δίστιχον εἰς τοῦτον
ἀποδίδει τὸ κάλλος τῆς ἐρωμένης.

Ὅντε σ' ἐγέννα ἢ μάνα σου, ὁ ἥλιος ἐκατέβη,
καὶ σοῦ ἔδωκε τὴν ὁμορφιὰ καὶ πάλι μετανέβη⁷.

1. Στ. 6-9, ἐν Wagner, *Medieval Greek texts*, London 1870, σ. 1. Mullach, *Conj. byzant.*, σ. 38.

2. Στ. 34, σ. 241 Λάμπρου. Πρβλ. αὐτ., στ. 251, σ. 253 Λάμπρου. Βέλθανδρος ζ' 680-1, σ. 147 Legrand. *Νικήτ. Εὐγενίαν*. Γ' 336. ζ' 415. *Τρυφιδόωρ*. 514. Ἰωάν. *Εὐγενικοῦ*, Ἐκφράσεις 4, ἐν *Boissonade*, *Anecd. nova*, σ. 341.

3. Ἐν *Zeitschrift d. Ver. f. Volksk.* 1895, σ. 363-383. 1896, σ. 24-52 (*Sonne, Mond u. Sterne als Schönheitssymbole*).

4. C. Blessig, *Römische Ritornelle*, 1860, σ. 8.

5. Zanne, *Proverbele Românilor*, τ. II, ἀρ. 5263. *Vlad. Dal*, Παροιμίαι τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, ἐκδ. Β', τ. I, σ. 236.

6. Kalewala, *Rune X*, στ. 89 κέ. Μετάφρ. γερμανικῆ A. Schiefner.

7. Jeannarakí, σ. 279, ἀρ. 164. *Βλαστοῦ*, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, σ. 42. *Passow*, σ. 456. *Kind*, *Μνημόσυνον*, σ. 22. *Ζωγράφ. ἀγών Α'*, σ. 9, ἀρ. 87.

Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτο λαμπρὰ ἐνίοτε περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾄσμάτων καὶ παραμυθίων ἢ καλλονῆ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ πρὸς αὐτάς, ἢ μᾶλλον ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ ἢ αἴγλη του, πρέπει ἐξ ἐκείνων ν' ἀρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας.

Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτο λαμπρὰ ἐνίοτε περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾄσμάτων καὶ παραμυθίων ἢ καλλονῆ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ πρὸς αὐτάς, ἢ μᾶλλον ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ ἢ αἴγλη του, πρέπει ἐξ ἐκείνων ν' ἀρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας.

Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτο λαμπρὰ ἐνίοτε περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾄσμάτων καὶ παραμυθίων ἢ καλλονῆ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ πρὸς αὐτάς, ἢ μᾶλλον ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ ἢ αἴγλη του, πρέπει ἐξ ἐκείνων ν' ἀρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας.

Τὸ κάλλος γυναικῶν θαμβώνει ἐνίοτε καὶ αὐτὸν τὸν ἥλιον·

Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτο λαμπρὰ ἐνίοτε περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾄσμάτων καὶ παραμυθίων ἢ καλλονῆ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ πρὸς αὐτάς, ἢ μᾶλλον ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ ἢ αἴγλη του, πρέπει ἐξ ἐκείνων ν' ἀρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας.

Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτο λαμπρὰ ἐνίοτε περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾄσμάτων καὶ παραμυθίων ἢ καλλονῆ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ πρὸς αὐτάς, ἢ μᾶλλον ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ ἢ αἴγλη του, πρέπει ἐξ ἐκείνων ν' ἀρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας.

καὶ καταλαμβάνεται οὗτος ὑπὸ ἐντροπῆς βλέπων γυναικῆς ὠραιότερας αὐτοῦ, ὡς λέγει ᾄσμα τῶν ἐν Ὑδροῦντι Ἑλληνοῖταλῶν:

Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτο λαμπρὰ ἐνίοτε περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾄσμάτων καὶ παραμυθίων ἢ καλλονῆ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ πρὸς αὐτάς, ἢ μᾶλλον ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ ἢ αἴγλη του, πρέπει ἐξ ἐκείνων ν' ἀρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας.

Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτο λαμπρὰ ἐνίοτε περιγράφεται ὑπὸ δημοτικῶν ᾄσμάτων καὶ παραμυθίων ἢ καλλονῆ γυναικῶν, ὥστε ὁ ἥλιος ἀδυνατεῖ νὰ συναγωνισθῇ πρὸς αὐτάς, ἢ μᾶλλον ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ ἢ αἴγλη του, πρέπει ἐξ ἐκείνων ν' ἀρυσθῇ καὶ φῶς καὶ ἀκτῖνας.

Πρὸς ἔκφρασιν ὑπερόχου καλλονῆς γυναικῆς λέγουσιν ὅτι προκαλεῖ τὸν ἥλιον εἰς ἀγῶνα κάλλους· αὐτὸν ἐμφορῶν, τὸν ἥλιον ἔλαεν, γὰρ λάμψον γὰρ θὰ λάμπω» λέγει παραμύθιον τῆς Τραπεζοῦντος¹. Καὶ δημοτικὰ ᾄσματα παραστατικώτερον ἀναφέρουσι τοιαύτην πρόκλησιν, καὶ τὴν βεβαίαν κατίσχυσιν τῆς προκαλοῦσης ὠραίας:

Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε, μὲ τὸν ἥλιο μαλώνει·
«Γιὰ ἔβγα, ἥλιε μου, νὰ βγῶ, γὰρ λάμψε γὰρ νὰ λάμψω».
Ἐλαμψε ὁ ἥλιος τὰ ταχύ, μαραίνει τὰ χορτάρια
κ' ἐγὼ μὲ τίς ἀκτῖνες μου μαραίνω παλληκάρια⁵.

1. Jeannarakí, ἀρ. 160, σ. 278. Φραντζεσκάκη, Ἀριάδνη, σ. 30.

2. Λέσβιον παρὰ Στ. Ἀναγνώστου (Α. Α.) Παραπλησία ἰδέα καὶ ἐν σικελικῷ ᾄσματι (S. Salomone Marino, Canti popolari siciliani, Palermo 1867, ἀρ. 77): «La to' biddizza la suli comfuni» (ἡ ὁμορφάδα σου τὸν ἥλιο ζαλίζει).

3. Morosi, Studi sui dialetti greci della terra d'Otranto, σ. 14, ἀρ. 12. Πολίτου, Ἐκλογαί, σ. 270, 10.

4. Ἀστὴρ τοῦ Πόντου, τ. Α', σ. 213.

5. Passow, ἀρ. 536 (Ζωγράφ. ἀγὼν Α', στ. 97, 90). Παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος τούτου βλ. Passow, ἀρ. 537. 538. Ζωγράφ. ἀγὼν Α', σ. 161, 296, 305, 22. Μετάφρ. ἐν *Dora d'Istria*, Excursions en Roumélie et en Morée, τ. I, σ. 154.

Γ'.

Ἥλιος ὡς ὄμμα.—Πανδερκής.—Ἐρωτήσεις πρὸς τὸν Ἥλιον.—Ἥλιος ὡς ἀγγελιαφόρος.

Μεταφορικῶς ὁ ἥλιος λέγεται μάτι τοῦ θεοῦ (ἐν Πελοποννήσῳ). τῆς αὐτῆς δὲ μεταφορᾶς, θεωρουμένου τοῦ ἡλίου ἀπλῶς ὡς ὀφθαλμοῦ¹, ἢ ὡς ὀφθαλμοῦ τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐποιοῦντο χρῆσιν², ἀλλὰ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ λαοί, μηδὲ τῶν ἀγρίων ἐξαιρουμένων³. Ἐν τοῖς Βέδαις ὁ τοῦ ἡλίου θεὸς Savitti ὀνομάζεται ὄμμα τοῦ κόσμου⁴, ἐν δὲ τῇ Μαχαβαράτα ἢ ἐπωνυμία αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἕτερον τοῦ ἡλίου θεόν, τὸν Σούρναν⁵. Ἀλλαχοῦ τοῦ Ριγ-Βέδα ὁ Σούρνα καλεῖται «ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Μίτρα, τοῦ Βαρούνια καὶ τοῦ Ἀγνη»⁶ ἢ τῶν δύο πρώτων ἀπλῶς⁷. Ἐν τῇ περσικῇ θρησκείᾳ ὁ ἥλιος ἐθεωρεῖτο ὀφθαλμὸς τοῦ Ὁρομάσδου καὶ τοῦ Μίθρα⁸· ἐν τῇ αἰγυπτιακῇ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς τοῦ δημιουργοῦ⁹· οἱ ἀρχαῖοι

1. Αἰνιγμα χιακόν, ὁ ἥλιος. «Μ' εἶνα κατὰ μόνονατο ὄλον τὸν κόσμον βλέπω». (Κανελιάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, σ. 177, ἀρ. 46).

2. «Διὸς ὀφθαλμὸς» (Ἡσιόδ., Ἐργ. Ἡμ. 267)· «ἀ γὰρ αἰὲν ὄρων κύκλος λεύσσει νιν Μορίου Διὸς» (Σοφοκλ., Οἰδ. Κ. 743)· «ὄφθαλμος Ἀίετος βλέφαρον» (Σοφοκλ., Ἀγνυ. 400)· «λαμπάδος τερὸν ὄμμα» (αὐτ., 89)· «ὄφθαλμος ἀθέροισι» (Ἀριστοφ., Νεφ. 285). Παρὰ τοῖς ὄρφοις ὁ ἥλιος ἐθεωρεῖτο ὡς ὀφθαλμὸς τοῦ Διὸς, συνταυτιζομένου μετὰ τὸν κόσμον· (παρ' Εὐσεβ., Προπ. Εὐαγ. ἀπ. Γ' 9. Σχολ. Εὐαγ. Α' β' 23). «Τὸ κοινὸν ὄμμα τὴν πανοπτρίαν κόρη» (Γεωργ. Πισιδ., Ἐξαήμερον, σ. 218). Ὁμοίαι μεταφοραὶ εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ περὶ σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων (Schwartz, Poet. Naturansch. I, σ. 145, 146).—Περὶ τοῦ ἡλίου θεωρουμένου ὡς ὀφθαλμοῦ τοῦ θεοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων λαῶν βλ. καὶ Gruppe, Gr. Mytholog., σ. 380. Rapp, ἐν Roscher, Lex. d. Mythol. I, σ. 1997: Jessen, ἐν Pauly-Wissowa, RE., τ. VIII, σ. 86. Καὶ αὕτη ἡ πρώτη σημασία τῆς ρίζης sāvel, ἐξ ἧς τὸ κοινὸν ὄνομα τοῦ ἡλίου εἰς τὰς γλώσσας τῶν Ἰαπετικῶν λαῶν εἶναι ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ. (Jessen, αὐτ., σ. 58).

3. «Ὁφθαλμὸς τῆς ἡμέρας» ἐν Ἰάβα, Σουμάτρα, Μαδαγασκάρῃ. Οἱ Ἰθαγενεῖς τῆς Νέας Ζηλανδίας μυθολογοῦσιν, ὅτι ὁ Maui ἐθεσε τὸν ὀφθαλμὸν του ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐγένετο ἥλιος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δύο τέκνων του καὶ ἐγένοντο οἱ ἀστέρες (Edw. Tylor, La civilisation primitive, τ. I, σ. 401, τῆς γερμ. μεταφρ. τ. I, σ. 344 κέ.).

4. Βλ. A. Weber, Zwei Texte über Omina u. Portenta, σ. 362.

5. III 166 κέ. παρὰ Muir, σ. 161.

6. Rig Veda I, 115, 1 Max Müller.

7. Βλ. τὰ οἰκεῖα χωρία τοῦ Ριγ Βέδα παρὰ Muir, σ. 157. M. Müller, Ursprung d. Religion, σ. 300, 305. Bloomfield, On the myth of Heavenly Eye-ball, with reference to Rig Veda X 40, 9, ἐν American Journal of Philolog. 1896 XVIII 399 κέ.

8. Zend Avesta, μετάφρ. Spiegel καὶ Bleck. Yaçna II 35. Darmesteter, Ormazd et Ahriman, ἐν Biblioth. de l' école des hautes études, Par. 1877, τ. 29, σ. 31 κέ.

9. Le Page-Renouf, Vorlesungen über Ursprung und Entstehung der Religion, 1881, σ. 176. Περὶ ὁμοίων παραστάσεων τῶν Ἑβραίων βλ. Goldziher, Der Mythos bei den Hebräern 1876, σ. 124 κέ.

Γερμανοὶ ὑπελάμβανον αὐτὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Ὀδίν¹, οἱ δὲ Σλάβοι τῶν Καρπαθίων τὸν λέγουσιν «ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας»².

Ἔχει δὲ ὁ ἥλιος ὄμμα ὀξὺ καὶ ἀσφαλές· αὐτὸς ποῦ περπατεῖ δλον τὸν κόσμον³, ἐπισκοπεῖ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, βλέπει τὰ πάντα καὶ οὐδὲν μένει εἰς αὐτὸν ἀπόκρυφον· νὰ μὴ σὲ ἰδῆ ὁ ἥλιος, εἶναι κατάρρα δεινοτάτη. Εἰσχωρεῖ πανταχοῦ καὶ τὰ πάντα διαφωτίζει· «κλειδώνω, μανταλώνω, τὸν κλέφτη βρίσκω μέσα», λέγει δημῶδες αἰνιγμα, ἐννοοῦν τὸν ἥλιον.

Οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ ἥλιος ἐνομιζέτο πανδερκῆς καὶ πανδαήμων· κατὰ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη «πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει»⁴, ἐν δὲ τῷ ὁμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Δῆμητρα λέγεται θεῶν σκοπὸς ἡδὲ καὶ ἀνδρῶν⁵. Ὁ Αἰσχύλος ἀποκαλεῖ αὐτὸν πανόπτῃν⁶ καὶ παντόπταν⁷. Ὁ ἥλιος νοήσας τὴν ἀπιστίαν τῆς Ἀφροδίτης καταγγέλλει αὐτὴν εἰς τὸν Ἡφαιστον⁸, καὶ μόνος γινώσκων τὸν ἄρπαγα τῆς Περσεφόνης κατονομάζει αὐτὸν εἰς τὴν Δῆμητρα⁹. Καὶ πολλαχοῦ τῶν βεδικῶν ὕμνων λέγεται πανδερκῆς καὶ τηλωπὸς καὶ παντεπόπτης¹⁰. Κατὰ τοὺς γερμανικοὺς μύθους, ὁ θεὸς βλέπει διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων¹¹. σλαβιστὶ δὲ (τσε-

1. Simrock, Deutsche Mythologie, 74, 6. 210 κτ. Grimm, Deutsche Mythologie, σ. 665 (585-6 δ' ἐκδ.).

2. Kochauswski, παρὰ Chodzko, Contes slaves, σ. 33, σημ. Οἱ Πολωνοὶ λέγουσι τὸν ἥλιον μάτι τοῦ Θεοῦ ποῦ τὰ βλέπει ὅλα (Pensées des trad. popul. 1895, τ. X, σ. 421).

3. Ἐν ἀσματίῳ τοῦ Ἰδρουῦντος (Morosi, ἐνθ' ἄν., Pellegrini, Il dialetto greco-calabro, σ. 43). Πρὸς τὴν φράσιν ταύτην ἀντιστοιχεῖ τὸ τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου εἰς Δῆμητρα (στ. 69-70):

σύ γὰρ δὴ πᾶσαν ἐπὶ χθόνα καὶ κατὰ πόντον
αἰθέρος ἐκ δίης καταδέρκεαι ἀκτίνεσσι

καὶ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Εὐριπίδου (Ἄνθολ. Append. 27, παρ' Ἀθην. Β' 61 β) :

Ἦ τὸν ἀγήραντον πόλον αἰθέρος, ἥλιε, τέμνων
ἄρ' εἶδες κτλ.

4. Ἰλιάδ. Γ, 277. Ξ, 345. Ὀδ. Α, 109. Μ, 323.

5. Ὑμν. εἰς Δῆμητρ. 62. Πρβλ. Ὀδ. Θ, 302.

6. Αἰσχύλ., Προμηθ. 91.

7. Παρὰ Στράβωνι Α' 33.

8. Ὀδ. Θ, 270.

9. Ὑμν. εἰς Δῆμητρ. 75 κτ.—Πρβλ. Φαλάριδ. ἐπιστ. 104, ἐν Epistol., ed. Hercher, σ. 439: «πάντων ἐπόπτης».—Γεώρ. Πισίδ., Ἐξαήμε., στ. 225: «Οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τῆς φορᾶς ἀπεκρόβη». Ἐκ τῶν Ρωμαίων ποιητῶν βλ. Ovid., Met. II 32: «Sol oculis juvenem, quibus adspicit omnia, vidit» αὐτ. IV 172: «Videt hic deus omnia primus». Βλ. καὶ αὐτ., IV 227. Vergil., Aen. IV 607. XII 676. Ἄλλας ἀρχαίας μαρτυρίας βλ. παρὰ Roscher, Lex. Myth. I 1997. III 1540 κτ. Pauly-Wissowa, R.E., VIII, σ. 73, 84. Gruppe, Gr. Myth., 380, 2. 587, 1.

10. Muir 157. M. Müller, ἐνθ' ἄν., σ. 305.

11. Grimm, D. M., σ. 665 (586 δ' ἐκδ.).

χιστί) ονομάζεται ο ήλιος Djed vschevjed, ήτοι ο τὰ πάντα εἰδώς ἢ βλέπων γέρων¹.

Βλέπων δὲ τὰ πάντα ὁ Ἥλιος, παρίσταται ἐπίσης ὑπὸ τῆς δημώδους ποιήσεως καὶ ὡς συμπαθῶν τοὺς ἐν τῇ γῆ, καὶ ἄν που ἴδῃ τινὰ θλιβόμενον ἐρωτῶν νὰ μάθῃ τί τὸ αἷτιον τῆς θλίψεως καὶ παραμυθούμενος τοὺς πάσχον-
τας².

Ἐστὴν Πρόλη σὲ θυμήθηκα κ' Ἥλιος μὲ παρηγόρα,
«Γσώπα, πουλάκι μου, μὴν κλαῖς, κ' ἐγὼ τὴν εἶγδα τώρα»,

λέγει ἐρωτικὸν δίστιχον³. Εἰς ἄλλο δὲ ἄσμα εἰσάγεται μία ἐλαφίνα, ἥτις ἀποφεύγει τὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἐλάφων συναγελασμόν, καὶ

μόνον τ' ἀπόσκια περπατεῖ καὶ τὰ ζερβὰ κοιμᾶται,
κι ὅθε εὖρη γαργαρὸ νερό, θολώνει καὶ τὸ πίνει.

Ὁ Ἥλιος τὴν ἀπάντησε, στέκει καὶ τὴ ρωτᾷει κτλ.⁴

Ἄλλοτε πάλιν, περίλυπος ἔνεκα τοῦ θανάτου ἥρωος, ἀφηγεῖται τὸ συμβε-
βηκὸς εἰς τὸ Φεγγάρι καὶ τὸν Λύγαριον.

Ὁ Ἥλιος ἐσκατίδωκε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,

καὶ ὁ καθαρὸς Λύγαριος ἐβγήκε ματωμένος
τὰ τρία ἐκουβέντιαζαν, τὰ τρία ἄράδα ἄράδα.

«Τίνος εἶν' τ' ἄστρον τὸ κορμὶ, ποῦ ἔναι χωρὶς κεφάλι;»

Γυρίζει ὁ Ἥλιος καὶ τοὺς λέει, καὶ λέει τοῦ Φεγγάρου κτλ.⁵

Θλιβόμενος δὲ διὰ κακά, τὰ ὅποια βλέπει, ἀνατέλλει ἐνίοτε «κόκκινος,
καταμελανιασμένος»⁶, καὶ ἐπὶ τῇ θεᾷ μεγάλης συμφορᾶς ἐκφράζει τὸν
φόβον μὴ τὰ δάκρυα τοῦ πάσχοντος κατασβέσωσι τὴν φλόγα του⁷.

Ἄλλὰ καὶ παραγγελίας τῶν ἀγαπώντων διαβιβάζει πρὸς μακρὰν εὐρι-
σκομένους, διότι αὐτὸς μόνος κάλλιον παντὸς ἄλλου γινώσκει ποῦ διαμένουσι
καὶ τάχιστα βλέπει αὐτούς.

1. Chodzko, ἐνθ' ἄν., σ. 32, 39 σημ.

2. Ἡ βυζαντινὴ παροιμία α' Ἀφ' ὧν ἐκαβαλλίκευσε, κῦρ Ἥλιε, μὴ τὸν κλαίης» (Krumbacher, Mittelgr. Sprichw., ἀρ. 117, σ. 127) ἐμφαίνει τὴν συμπάθειαν τοῦ ἡλίου καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων ἐνδιαφέρον αὐτοῦ. Τὸ μὴ τὸν κλαίης = μὴ τὸν οἰκτίρης, ἀδιαφόρησον περὶ αὐτοῦ.

3. Passow, σ. 567, ἀρ. 875.

4. Μανούσου, Β', σ. 71. Βλ. καὶ Passow, ἀρ. 398. 399. Ζωγρ. ἀγών Α', σ. 145, ἀρ. 252.

5. Χασιώτης, σ. 105, ἀρ. 24. Ἐβδομάς 1889, ἀρ. 14, σ. 4. Καὶ εἰς σερβικὰ ἄσματα ὁμοίως ὁ ἡλιος καὶ ἡ σελήνη συνδιαλέγονται περὶ τῶν ἀνθρωπίνων (Vuk, III 3).

6. Ἀραβαντιν., σ. 82, ἀρ. 96.

7. Legrand, σ. 286, ἀρ. 127.

Ἦλιε μου, χαμήλωσε καὶ πᾶρε τὴ γραφή μου,
περικαλῶ σε νὰ τὴν πᾶς κεῖ ποῦ ἔναι τὸ πουλί μου¹.

Ἐν ἄλβανικῷ παραμυθίῳ στέλλει ἡ μήτηρ πρὸς τὴν μακρὰν ἀποῦσαν κόρην τῆς χαιρετίσματα μετὸν ἥλιον τοῦ μεσημεριοῦ². Ὁμοίως καὶ ὁ θνήσκων Αἴας παρὰ Σοφοκλεῖ (Αἴ. 845 - 851) λέγει πρὸς τὸν Ἦλιον.

Σὺ δ', ὦ τὸν αἰπὸν οὐρανὸν διφρηλατῶν,
Ἦλιε, πατρώαν τὴν ἐμὴν ὅταν χθόνα
ἴδης, ἐπισχῶν χρυσόνωτον ἡνίαν
ἄγγελιον ἄτας τὰς ἐμὰς μόρον τ' ἐμὸν
γέροντι πατρὶ τῇ τε δυστήνῳ τροφῷ.

Ὡς παντεπόπτης δ' ὁ Ἦλιος ἐρωτᾶται περὶ ἀγνοουμένων καὶ δυσερευνητῶν πραγμάτων, καὶ προθύμως ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἐρωτήματα, κατὰ τὴν δημῶδη ποίησιν καὶ τοὺς δημῶδεις μύθους.

Ἦλιε μου καὶ Φεγγάρι μου καὶ κοσμογυριστή μου,
νὰ σ' ἀρωτήσω νὰ μοῦ πῆς, εἶδες τι τὸ πουλί μου;
—Εἶδα το τὸ πουλάκι σου καὶ.

Εἰς ἓν δὲ μαυριὰτικόν μαιρολόγιον ἐρωτᾶται ὁ Ἦλιος «μὴν εἶδε μὴ καὶ κακὴν», καὶ αὐτὸς ἀποκρίνεται, ὅτι τὴν ἐπέβου τῆς γῆς, διαβαίνων ἀπὸ τοῦ περιβόλι τοῦ Ἄδῃ, ἔμαθε ὅτι τῆς ἐγράψαν εἰ ὄνομα μετὸς ἀποθαμένους⁴.

Τὸν Ἦλιον παρακαλοῦσι καὶ αἱ Τραχίνας γυναῖκες παρὰ Σοφοκλεῖ (Τραχίν. 95 κέ.) νὰ τὰς πληροφρήσῃ ποῦ γῆς εὐρίσκεται ὁ Ἡρακλῆς. Καθὼς δὲ παρ' Ὀμήρῳ καταγγέλλει εἰς τὸν Ἡφαιστον τὴν ἀπιστίαν τῆς Ἀφροδίτης, εἰς ἀκριτικὰ ἄσματα σπεύδει νὰ πληροφρήσῃ τὸν Γιαννακὴν περὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς συζύγου του ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν⁵.

Συνήθως εἰς τὰ παραμύθια ἡ κακὴ μητριὰ ἢ ἡ πενθερὰ νεάνιδος, τῆς ὁποίας ἀπῆτησε τὸν θάνατον καὶ τὴν νομίζει ἀποθαμένην, καυχωμένη ἐνώπιον τοῦ Ἡλίου τὸν ἐρωτᾷ, ἂν γνωρίζῃ ἄλλην τινὰ ὠραιότεραν αὐτῆς:

Ἦλιε μου καὶ παράλιε μου καὶ κοσμογυριστή μου,
εἶσαι καὶ σύ, εἶμαι κ' ἐγώ, μὰ εἶδες κι ἄλλην ὁμορφύτερη⁶;

1. Παρνασσός, τ. Α', σ. 394.

2. Hahn, Alb. Studien II, σ. 106. Gr. u. alb. Märchen, ἀρ. 96.

3. Λαογρ. Α' 297, 123. Ὁμοίως ἐρωτήσεις καὶ πρὸς τὴν σελήνην (Ἀραβαντιν., σ. 237, ἀρ. 400). Τὸ σχῆμα τοῦτο τῶν ἐρωτήσεων πρὸς τὸν ἥλιον ἂν εἶδῃ τι, ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἀρχαίους ποιηταῖς, τῷ Εὐριπίδῃ (βλ. ἀνωτέρω, σ. 161, σημ. 3) καὶ τῷ Θεοδέκτῃ (παρὰ Στοβαίῳ I' 8. Ἄπ. 10 Nauck).

4. Παρνασσός, τ. ΙΖ', σ. 80.

5. ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΙΘ', σ. 222, 228.

6. Ἐξ ἀνεκδότου μεσσηνιακοῦ παραμυθίου.—Ὁ κ. B. Schmidt, (Gr. Märchen usw.,

Ὁ δὲ Ἥλιος ἀδυνατῶν ν' ἀποκρύψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ νομιζομένη νεκρὰ εὐρίσκεται ἐν τῇ ζωῇ. Τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον ἐκ τοῦ κύκλου τούτου τῶν παραμυθίων εἶναι ἐν ἀθηναϊκὸν (ἀνακοινωθέν μοι ὑπὸ τῆς Κας Μαριάννης Γρ. Καμπούρογλου), περίεργον καὶ διὰ τὴν παρεμβολὴν στίχων ἐν τῇ διηγήσει. Κατὰ τὸ παραμύθιον τοῦτο, ὁ υἱὸς μιᾶς Λάμιας ἐνουμφεύθη περικαλλεστάτην κόρην. Ἐπειδὴ δ' ὁμοίως δὲν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὴν μητέρα του νὰ φεισθῇ αὐτῆς, ὑπεσχέθη νὰ τὴν φονεύσῃ ὁ ἴδιος· καὶ παραλαβὼν αὐτὴν εἰς τόπον μακρινὸν καὶ μοναχικόν, ἔκτισεν οἰκίσκον, ἐν ᾧ τὴν ἔκρυψεν. Ἐπιστρέψας δέ, εἶπεν εἰς τὴν μητέρα του ὅτι τὴν ἐσκότωσε καὶ ἐκάθησε καὶ ἔκλαιεν. Ἡ Λάμια προσεπάθησε νὰ τὸν παρηγορήσῃ, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν καταλιποῦσα αὐτὸν ἤρχισε νὰ καλλωπίζεται.

σ. 233) νομίζων ὅτι ἐσφαλμένως γράφομεν τὴν λέξιν παράλιε διορθώνει προσήλιε. Ἄλλ' ἡ λέξις ὀρθῶς ἔχει οὕτως, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον δ' ἐκφέρεται καὶ ἐν παιδικῷ ἀσματικῷ Φιλίππουπόλεως, τὸ ὁποῖον κατωτέρω δημοσιεύομεν. Ζακύνθιον παραμύθιον τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἔχει ὡς ἐξῆς τὴν πρὸς τὴν Ἥλιον ἐρώτησιν:

Ἥλιε μου, παρήλιε μου,
πές μου νὰ ζῶν τὰ ἀντάρτα μου,
ποία εἶναι ἡ ὑπερφαιότερη γυναικίκα τοῦ κόσμου;

(Schmidt, κτλ., ἀρ. 17, σ. 110) καὶ ἐν ἐξῆς ἀνεκδότῳ σπαρτιατικῷ παραμυθίῳ φερται αὕτη οὕτως:

—Ἥλιε μου, παρήλιε μου, καὶ κοσμογυριστή μου,
λάμπεις καὶ σὺ, λάμπει καὶ ἐγώ!
—Μὰ σὰν τῇ Θεοχαρίτῃ,
μήτε σὺ καὶ μήτ' ἐγώ.

Ἐν παραμυθίῳ τοῦ Αἰγίου ὁ Ἥλιος ἐρωτώμενος ὑπὸ δύο ἀδελφῶν περὶ ὠραιότητος, ἀποκαλύπτει, ὅτι ζῆ ἡ ὠραιότερα ἀδελφὴ αὐτῶν, ἣν ἐπειράθησαν ν' ἀποκτείνωσιν (*D' Estournelles de Constant*, *La vie de province en Grèce*, σ. 263. 265. 268). Ὁμοίως εἰς χιακὴν(;) παραλλαγὴν τοῦ αὐτοῦ παραμυθίου (*Buchon*, *La Grèce continentale et la Morée*, σ. 263-7. *Legrand*, *Recueil de contes popul.*, σ. 133 κέ. Ἄλλην χιακὴν παραλλαγὴν βλ. ἐν *Carnoy et Nicolaidis*, *Trad. de l'Asie Mineure*, στ. 91 κέ.). Ἐν ἀλβανικῷ δὲ παραμυθίῳ τῆς νήσου Πόρου ἡ μητριὰ ἐρωτᾷ οὕτω τὸν Ἥλιον· «Ἥλιε, εἶμαι ὠραία καὶ εἶσαι ὠραῖος, ὅσα εἶναι γύρω μου εἶναι ὠραία, καὶ ὅσα γύρω σου ὠραία. Εἶναι κανεὶς εἰς τὸν κόσμον ὠραιότερος;» Καὶ ὁ ἥλιος ἀπαντᾷ· «Ὁμορφὴ εἶσαι καὶ ὁμορφος εἶμαι, ἀλλ' ὁμορφὴ σὰν τὴν Μαριγῶ δὲν εἶναι καμμία εἰς ὅλον τὸν κόσμον» (*Hahn*, ἀρ. 103. *Doson*, *Contes albanais*, σ. 1 κέ.). Εἰς τὸ γερμανικὸν παραμύθιον τῆς Schneewittchen, τὴν αὐτὴν καὶ τ' ἀνωτέρω ἔχον ὑπόθεσιν, ἡ βασίλισσα δὲν ἐρωτᾷ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ μαγικὸν κάτοπτρον (*Grimm*, ἀρ. 53). Ὁμοίως καὶ εἰς τὰς ἄλλας πολυπληθεῖς παραλλαγὰς τοῦ παραμυθίου τούτου παρ' εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς μαγικὸν κάτοπτρον ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ ἡλίου. Κατ' ἐξαιρέσιν δ' ὁμοίως ἀναφέρουσιν ὡς τὰ ἐλληνικὰ παραμύθια τὸν Ἥλιον ἀντὶ κατόπτρου, πλὴν τῶν ἀλβανικῶν, καὶ κουτσοβλαχικὴ παραλλαγὴ τοῦ χιακοῦ (*Sainéan*, *Basmele române*, σ. 750. 758), καὶ ὅμοιον βουλγαρικόν, καθὼς καὶ τινες τῶν ἰταλικῶν παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ παραμυθίου (*Archivio per le tradiz. popol.*, τ. X, σ. 322). Τὴν μέσθην θέσιν μεταξὺ τῶν δύο διατυπώσεων κατέχει ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ζακυνθία παραλλαγὴ, ἐν ἣ ἡ ἐρωτῶσα τὸν ἥλιον κρατεῖ εἰς χεῖρας κάτοπτρον.

«Ἐκεῖ ποῦ ἐβγῆκε ἔς τὸν ἥλιο κ' ἐχτενίζονταν, λέει ἔς τὸν Ἥλιο :

«Ἥλιε μου, κὺρ Ἥλιε μου καὶ κοσμογυριστὴ μου,
πέες μου ποιά ἔναι πιδὸ ὁμορφῆ, ἐγὼ ἦ ἡ Μαρουδιώ;
— Ὅμορφῆ ἔσαι καὶ καλὴ ἔσαι,
σὰν τῆ Μαρουδιώ δὲν εἶσαι»,

τῆς λέει ὁ Ἥλιος. «Καὶ ζῆ ἀκόμη ἡ Μαρουδιώ;», τοῦ λέει. «Ζῆ καὶ βασιλεύει», τῆς λέει ὁ Ἥλιος καὶ ἔτσι χωρὶς νὰ θέλῃ τὴν ἐπρόδωκε τὴν καϊμένη. «Καὶ δὲν μοῦ λές, Ἥλιε μου, ποῦ κάθεται;» τὸν ἀρωτᾷ ἡ Λάμια. «Ἀμα βγῶ ἀπὸ τὸ σπίτι μου, λέει ὁ Ἥλιος, τὸ πρῶτο πρόσωπο ποῦ θ' ἀπαντήσω εἶναι τῆς Μαρουδιῶς». — Πίσω ἀπ' τὸ βουνὸ τὴν εἶχε τὴν κακομοῖρα! — Τότε τοῦ λέει ἡ Λάμια.

«Ἥλιέ μου, σὲ παρακαλῶ,
πᾶρε με πᾶ νὰ τὴν ἰδῶ,
γιατὶ τὴν ἔχω κόρα μου,
πολὺ τὴν ἀπαθῆσακα».

Τὴν πῆρε λοιπὸν ὁ Ἥλιος καὶ πῆγατ. Ἐκεῖ ποῦ τὴν ἔφησε ἔς τὸ σπιτάκι τῆς Μαρουδιῶς, ἄμα τὴν εἶδ' ἡ Λάμια ἐγύθησε ἀπὸ τὴν καὶ τὴν καταξέσκιζε.

«Τὸτ' ὁ Ἥλιος μάλα σοὶ
κι ὅλημερὴς δὲν ἔραξεν».

Ἐν ἄλλοις παραμυθίοις ἀναφέρεται, ὅτι πορευόνται εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ὄχι μόνον οἱ θέλοντες νὰ μάθωσι παρ' αὐτοῦ ποῦ εὐρίσκονται ἄνθρωποι, ὧν ἀγνοεῖται ἡ τύχη, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτοῦ, ὡς πανδαήμονος, τὴν ἐξηγήσιν ἀκατανοήτων φαινομένων. Οὕτως ἐν ἀνεκδότῳ λακωνικῇ (ἐκ τοῦ χωρίου Σέλιτσας τῆς Ἀβίας) παραλλαγῇ τοῦ σμυρναϊκοῦ παραμυθίου, οὗ μέρος παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, ὁ μεταβάς νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἥλιου γέρον κατὰ τοῦ ἀπατήσαντος αὐτὸν Ἑβραίου, τὸν παρακαλεῖ συγχρόνως, ἀπ' εὐθείας καὶ ὄχι διὰ τῆς συζύγου τοῦ Ἥλιου, ὡς ἐν τῷ σμυρναϊκῷ παραμυθίῳ, νὰ τῷ ἐξηγήσῃ διατί μία πέτρα, ἣν εἶδε καθ' ὁδόν, εἶναι μετέωρος, διατί ἐν ποτάμι εἶναι θολὸν πάντοτε, καὶ διατί αἱ κόραι, τὰς ὁποίας εἶδε θρηνούσας, δὲν ὑπανδρεύονται. Ὁ δὲ Ἥλιος ἀποκαλύπτει τὴν αἰτίαν τούτων καὶ τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως¹.

1. Τὸ παραμύθιον τοῦτο ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς λύσεως ἀπορημάτων ὑπὸ ὑπερτέρου τινὸς ὄντος, εἰς δὲ προστρέχει ἐξαιτούμενος ταύτην ὁ ἥρωας. Ἐν τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ ὁ Antti Larne (Verzeichniss der Märchentypen, Helsinki 1910) καταλέγει τοὺς τύπους ὑπ' ἀριθ. 460 A. B. 461. 465 ABC. Ἄλλ' ἐν πᾶσι τοῖς τύποις τούτοις τὸ λῦον τ' ἀπορήματα ὑπέρτερον ὄν εἶναι ὁ Θεός, ὁ διάβολος ἢ ἡ τύχη. Καὶ ἐν μεσαιωνικῇ ἑλληνικῇ ἐμμέτρῳ διασκευῇ τοῦ παραμυθίου (Λόγος περὶ δυστυχίας καὶ εὐτυχίας, ἐν Lambros, Ro-

Ἐν ἑτέρῳ ἀνεκδότῳ παραμυθίῳ σμυρναϊκῷ, ὁ ἥρωας ἀναζητῶν τὴν σύζυγόν του, ἀποφασίζει νὰ ὑπάγῃ νὰ εὔρῃ τὸ σπίτι τοῦ Φεγγαριοῦ· «ὡς ποῦ νὰ πάγῃ ἐκεῖ, χρειάστηκε μιὰ σιδερένια φορεσιά»· εὔρε δ' ἐκεῖ τὴν σύζυγον τοῦ Φεγγαριοῦ, ὅπερ ἐνταῦθα παρουσιάζεται ὑπὸ ἀνδρικήν μορφήν, αὕτη δὲ τὸν ἀπέκρυψε, μεταμορφώσασα αὐτόν, διὰ νὰ μὴ τὸν φάγῃ τὸ Φεγγάρι. Ἄμα ἤλθε τοῦτο, ἡ σύζυγός του τῷ παρέθηκεν ἄφθονον τροφήν, καὶ κατόπιν τὸ παρεκάλεσε θερμῶς νὰ μὴ πειράξῃ τὸν ξένον. Ἐδέχθη τὸ Φεγγάρι καὶ ἀναλαμβάνοντας ἐκείνου τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν τῷ λέγει.

«Ἐγὼ δὲν ξέρω ποιά εἶναι, μονάχα νὰ πᾶς ἔς τὸν ἀδελφὸ μου τὸν Ἥλιο, καὶ κειὸς μπορεῖ νὰ σ' ἀρμηνέψῃ ποῦ εἶναι αὐτός». Τὸ παιδί, ὡς ποῦ νὰ πάγῃ πάλι ἔς τὸν Ἥλιον ἠγάλασε τὴ μιὰ φορεσιά καὶ τὸ ἕνα ζευγάρι παπούτσια καὶ σὰν ὑπῆγε ἔβαλε τὴν τρίτη φορεσιά καὶ τὸ τρίτο ζευγάρι. Σὰν ὑπῆγε ἔς τὸν Ἥλιο καὶ τὸ ἀρωτᾷ καὶ κείνος τοῦ πε πῶς δὲν ξέρει τίποτα, μονάχα νὰ πάῃ ἔς τὴν ἀδελφή του τὴν Πούλια γιὰ νὰ τοῦ πῆ ἐκείνη ποῦ εἶναι αὐτή.

Αἱ τοιαῦται διηγήσεις τῶν παραμυθίων ἐκπηγάζουσι πιθανῶς ἐκ παλαιῶν μύθων, σὺν τῷ χρόνῳ παραφθορόντων καὶ ἀλλοιωθέντων. Εἰς τούτους δὲ προδήλως ἀνάγεται καὶ παραπλήρως τὸ ἀρχαῖον μῦθος ἐκ τῶν εἰς τὴν πλάνην τῆς Δήμητρος ἀναφερομένων, οἵτινες διασώθησαν ἐν τῷ ὁμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Δήμητραν. Ὡς ἔχει ἡ διήγησις ἐν τῷ ὕμνῳ, ἡ Δήμητρος συναντᾷ τὴν Ἐκάτην, ἡ Ἐκάτη ἀντιπαιχνοῦσαν πρὸς τὸ Φεγγάρι τῶν παραμυθίων. Καὶ αὕτη μὲν ἀτελεῖς παρέχει εἰς αὐτὴν πληροφορίας περὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς Κόρης, διότι μόνον τὴν φωνὴν ταύτης ἤκουσεν· ἀλλ' ὁδηγεῖ τὴν Δήμητρα εἰς τὸν Ἥλιον, παρ' οὗ μανθάνει αὕτη καταλεπτῶς τὰ κατὰ τὴν ἀρπαγὴν. Ὡς παραφθορὰν τῶν μύθων τούτων δυνάμεθα ἐπίσης νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὰ ἐν πάσαις ταῖς διασκευαῖς τῆς ἱστορίας τοῦ Ψευδοκαλλισθέου μυθολογήματα περὶ τῶν δύο λαλούντων προφητικῶν δένδρων τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης ἐν τῷ ἄκρῳ τῆς γῆς, ὧν τοῦτο μὲν προσηγόρευσε τὸν Ἀλέξανδρον ἑλληνιστί, ἐκεῖνο δὲ Ἰνδιστί².

mans Grecs, σ. 289 κέ. Ν. Ἑλληνομνήμ., τ. Γ', σ. 402 κέ.) πρὸς τὴν Τύχην προσφεύγει ὁ ἀτυχής, ζητῶν πῶς νὰ ἐξεύρῃ τρόπον ἀπαλλαγῆς τῶν κακῶν. Μόνον δ' ἐν τῷ προκειμένῳ ἐλληνικῷ καὶ ἐν τσεχικῷ παραμυθίῳ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ διαβόλου ἢ τῆς τύχης λύει τὰ ἀπορήματα ὁ ἥλιος. (Τὸ τσεχικὸν παραμύθιον ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ *K. J. Erven*, Prag 1865, μετεφράσθη γαλλιστί ὑπὸ *Chodzko*, Contes Slaves, σ. 31 κέ., ἰταλιστί ὑπὸ *Em. Tessa*, I tre capelli d'oro del nonno Satutto, Bologna 1866 καὶ γερμανιστί ὑπὸ *Waldau*, Böhmisches Märchenbuch, σ. 587).

1. Ἡ Σελήνη ἐπικαλεῖται ἐν ὄρφικῷ ὕμνῳ (Θ' 27) πανδερκής, ὡς ὁ ἥλιος. Ἐν δημοτικῷ ᾄσματι ἐρωτᾷ τις τὸ φεγγάρι καὶ ὄχι τὸν ἥλιον διὰ νὰ μάθῃ ποῦ εὑρίσκεται ὁ ἀγαπώμενος (*Passow*, ἀρ. 453).

2. Ψευδοκαλλισθέων. Β' 44, σ. 93, Γ' 17, σ. 123 ἐκδ. Müller. *Zacher*, Pseudocallisthenes, σ. 161. Βίος Ἀλεξάνδρου, κῶδ. βιβλ. Ἀγ. Μάρκου ἀρ. 408, φ. 119α (στ. 4927 κέ. σ. 205 *W. Wagner*). *Ausfeld*, Der griech. Alexanderroman, σ. 94 κέ.

Ἐκ τοῦ Ψευδοκαλλισθένους ἴσως ἐλήφθη καὶ ἡ διήγησις μεσαιωνικοῦ τινος μυθιστορήματος τῆς ΙΔ' πιθανῶς ἑκατονταετηρίδος (ἐκδοθέντος τῷ 1473 ἐν Παδούῃ) τοῦ Guerino Meschino, ὅτι ὁ ἥρωις ἔμαθε παρὰ τῶν ἀστρολόγων, ὅτι μόνα γινώσκουσι τὰ κατὰ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τὰ δένδρα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τὰ εὐρισκόμενα ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἄκρῳ τῆς γῆς (κεφ. 28). Ταῦτα δ' εὔρεν εἰς τὰ πέρατα τῆς Ἰνδικῆς, ἔμαθε δὲ παρ' αὐτῶν μέρος μόνον τῆς ἀληθείας, σταλεῖς ὅπως μάθῃ τὰ ἐπίλοιπα εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς γῆς (κεφ. 60 - 62).

Ὁμοίως διηγήσεις εὐρίσκομεν πλείστας εἰς παραμύθια καὶ ἄσματα ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Εἰς γερμανικὰ παραμύθια ἐρωτῶνται οὕτως ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες¹. Εἰς δὲ ὅμοια παραμύθια σλαβικῶν ἐθνῶν ἐρωτῶνται ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ ὁ ἄνεμος². Φλαμανδικόν τι παραμύθιον ἀναφέρει ἐπίσκεψιν εἰς τὸν Αὐγερινόν, τὸν θεὸν τῆς Σελήνης ὑπό τινος, θέλοντος ν' ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτοὺς ἐντολὰς τῆς γραίας ἀδελφῆς των· κατοικοῦσι δ' οὗτοι εἰς πόλεις καὶ ἐν γένει ὁ χαρακτήρ τοῦ παραμυθίου τούτου εἶναι νεωτερικώτερος³. Εἰς λιθουανικὰ ἄσματα ἐρωτῶνται περὶ ἀπολεσθέντος πράγματος πρῶτος ὁ Αὐγερινός, εἶτα ὁ "Ἐσπερος εἶτα ἡ Σελήνη καὶ τελευταῖος ὁ "Ἡλιος⁴. Εἰς βουλγαρικὸν δὲ ἐρωτᾷ τὸν "Ἡλιον περὶ τῶν συγγενῶν τῆς κόρης νυμφευθεῖσα ἐν τόπῳ μακρινῷ⁵. Κατὰ τι αὐστριακὸν παραμύθιον, ἀναγινώσκοντες εἰς τὸν κῆλον τοῦ Ἐρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς, ἡ Σελήνη τὸν σύζυγόν τῆς πορεύεται εἰς τοῦ Ἡλίου, ἵνα τὸν ἐρωτήσῃ ποῦ εὐρίσκειται ἕκαστος. Ἡ μήτηρ τοῦ Ἡλίου τὴν ἀποκρύπτει, ἵνα μὴ ὁ υἱὸς τῆς, ὠρμηθεὶς ἴσως ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας, τὴν κακοποιήσῃ. Ὁ "Ἡλιος, εἰσελθὼν εἰς τὴν κατοικίαν, λέγει ὅτι τοῦ μυρίζει ἀνθρωπινὸ κρέας. Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὰς παρακλήσεις τῆς μητρὸς του ὑποδέχεται εὐμενῶς τὴν ξένην. Ἀδυνατῶν δὲ ν' ἀπαντήσῃ εἰς αὐτήν, τὴν παραπέμπει εἰς τὴν Σελήνην, ἣτις ἐνδέχεται νὰ εἶδεν αὐτὸν τὴν νύκτα· τῇ δίδει προσέτι καὶ δῶρα, ἅτινα τῇ ἐχρησίμευσαν εἶτα πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ συζύγου. Αἱ αὐταὶ σκηναὶ ἐπαναλαμβάνονται παρὰ τῇ Σελήνῃ καὶ παρὰ τῷ ἀνέμῳ, ὅστις τέλος ὀδηγεῖ αὐτήν⁶. Κατὰ τὸ τσεχικὸν παραμύθιον, τοῦ ὁποῦ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν (σ. 165, 1), ὁ ἥρωις μεταβαίνει εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Djed Vschevjed (τοῦ γέρου ποῦ τὰ ξεύρει ὄλα) διὰ νὰ πάρῃ τρεῖς χρυσᾶς τρίχας ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἡλίου· ἡ δὲ μάννα τοῦ Ἡλίου, ὑποδεχθεῖσα αὐτόν, τὸν προστατεύει,

1. Grimm, Kinder- u. Hausm., ἀρ. 25, 88. Βλ. καὶ Bolte - Polivka, Anmerkungen zu Grimm, τ. I, σ. 227 κέ. 233.

2. Bolte - Polivka, αὐτ., σ. 229. 230.

3. Pleiffers', Germania, 1869, τ. XIV, σ. 86 - 8.

4. Rhesa, Lith. Volkslieder, Berlin 1843, ἀρ. 81, σ. 221-3. Nesselmann, ἀρ. 3, σ. 2.

5. Rosen, Bulgarische Volksdichtungen, σ. 59-60.

6. Vuk Karadschitsch, Volksmärchen d. Serben, ἀρ. 10,

καὶ ὄχι μόνον τὰς τρεῖς χρυσᾶς τρίχας ἀποσπᾶ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ υἱοῦ τῆς, ἀλλὰ καὶ ζητεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐξήγησιν τριῶν ἀπορημάτων παραπλησίων πρὸς τὰ ἐν τῷ ἀνωτέρω λακωνικῷ παραμυθίῳ.

Πλὴν τούτων καὶ εἰς φιννίους μύθους πολλάκις ἀναφέρονται ἐρωτήσεις πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς τὰ πάντα εἰδότα¹. Ἐν τῇ Καλεβάλα ἡ μήτηρ τοῦ Lemminkäinen ἐρωτᾷ περὶ τούτου πρῶτην τὴν σελήνην, ἣτις ἀνεπαρκῶς ἀπαντᾷ εἰς αὐτὴν καὶ εἶτα τὸν ἥλιον, ὅστις τῇ παρέχει ἀκριβεστέρας πληροφορίας². Ὁμοίως καὶ ἡ παρθένος Μαρία ἐρωτᾷ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην περὶ τοῦ ἀπολεσθέντος υἱοῦ τῆς Χριστοῦ³. Καὶ κατὰ τινὰ μογγολικὴν παράδοσιν, τὴν κρύπτῃν τοῦ Aracho δὲν δύναται ν' ἀνακαλύψῃ εἰς τοὺς θεοὺς ὁ ἥλιος, καὶ μόνῃ ἡ σελήνη κατορθώνει τοῦτο⁴.

Δ'.

Λείψανα λατρείας τοῦ Ἁλίου.— Εὐχαὶ καὶ δεήσεις εἰς τὸν Ἁλιον.— Ὀρκος εἰς τὸν Ἁλιον.— Κύρ Ἁλιος.— Ἀπαγόρευσις τοῦ ἀσχημονεῖν πρὸ τοῦ Ἁλίου.— Μαγγανείαι.— Προσφοραὶ εἰς τὸν Ἁλιον.— Ἐκρούαι εἰς τὸν Ἁλιον.

Τῆς παναρχαιοτάτης τοῦ Ἁλίου λατρείας λείψανα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι τὰ κατὰ τὰς θεινὰς τροπὰς αὐτοῦ τετιμῆμενα, αἱ πυραὶ καὶ αἱ κληρόνες, παρὶ ὧν ἄλλαχοῦ διαλαμβάνομεν, καὶ ἡ πρὸς ἀνατολὰς προσευχή. Τὴν δὲ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους λατρείαν τοῦ Ἁλίου ἐν Ἑλλάδι ἀντικατέστησε πιθανῶς ἡ τοῦ ἁγίου Ἁλίου, περὶ ἧς σμικροῦμεν κατωτέρω.

Περιλείμματα ἐπίσης παλαιᾶς λατρείας εἶναι ἴσως σπάνια εὐχαὶ εἰς τὸν ἥλιον καὶ ὄρκοι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Ἐρωτόκριτον (Α 45) ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Ἀθήνας, ἄτεκνοι ὄντες,

τὸν Ἁλιον καὶ τὸν Οὐρανὸ συγνῆ παρακαλοῦσα

ν' ἀξιοθῶσι ν' ἀποκτήσωσι τέκνον. Καὶ εἰς δημοτικὰ ᾄσματα ἀναφέρονται τοιαῦται δεήσεις, ὡς ἐν κρητικῷ:

1. *Castrén*, *Finn. Mythol.*, σ. 60-61. 62.
2. *Kalewala*, *Rune 15*, στ. 161 κέ.
3. *Αὐτ.*, *Rune 58*, στ. 373 κέ.
4. *B. Bergmann*, *Nomadische Streifereien unter den Kalmucken*, τ. III, σ. 41. παρὰ *Grimm*, *D. M.*, σ. 590 (670).
5. Οἱ Πέρσαι προσεκύνουν τὸν Ἁλιον, στρέφοντες τὸ πρόσωπον πρὸς ἀνατολὰς. Ἡ εἴσοδος τῶν ἐλληνικῶν ναῶν σχεδὸν πάντων ἦτο ἐστραμμένη πρὸς ἀνατολὰς. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους παρέλαβον τὴν συνήθειαν παρὰ τῶν Περσῶν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐκ τούτων οἱ Χριστιανοί. Παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις διετηρήθη ἡ πρὸς ἀνατολὰς προσευχή, συμφώνως δὲ πρὸς τὸ ἔθος τοῦτο κτίζονται αἱ ἐκκλησίαι, ὅπως οἱ ἐν αὐταῖς ἔχωσι πάντοτε πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένον τὸ πρόσωπον. Βλ. καὶ *Pauly*, *Real - Encycl.*, τ. VI, σ. 1270. *Preller - Robert*, *Gr. Myth.* I, σ. 434.

Τὸ θιὸ παρακαλεῖ καὶ τὸ φεγγάρι,
τὸν "Ἡλιο νὰ τοῦ δώσουσι τὴ χάρη¹

καὶ ἐν ἀνεκδότῳ θηραϊκῷ διστίχῳ:

Τὸν "Ἡλιον παρακαλῶ, τ' ἄστρα καὶ τὸ φεγγάρι².

Τὸν "Ἡλιον ἐπικαλοῦνται μάρτυρα³ καὶ ἐγγυητὴν τῆς ἐκτελέσεως πράξεως, δημοτικὸν δὲ ἄσμα διηγεῖται πῶς αὐτὸς ὁ "Ἡλιος παρεμβαίνων μεριμνᾷ περὶ ἐκτελέσεως τῆς ὑποσχέσεως τοῦ εἰς αὐτὸν ὀρκισθέντος⁴. Ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ μνημονεύεται ὄρκος εἰς τὰ οὐράνια σώματα, ἐν οἷς καὶ ὁ ἥλιος:

καὶ ἀμνόγω του 'ς τὸν Οὐρανόν, 'ς τὸν "Ἡλιο, 'ς τὸ Φεγγάρι (Γ, 1457)
καὶ μὰ τὸν "Ἡλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη (Δ, 1623).

Ἐν δὲ τῷ ἄσματι τοῦ Ἀρμούρη (στ. 176. 95. 143 Δεστούνη) ὁ γιὸς τοῦ Ἀρμούρη ὀρκίζεται εἰς τὸν ἥλιον καὶ εἰς τὴν μάνναν αὐτοῦ:

Μὰ τὸν κῦρ ἥλιον τὸν γλυκὸν καὶ τὴν γλυκειάν του μάνναν.

«Μὰ τὸν ἥλιον», εἶναι ὄρκος ὅτι ἀπὸ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ⁵, ἐν Κρήτῃ⁶ καὶ ἐν Ἀρισῶ τοῦ Πόντου⁷, καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ⁸ ἐπίσης ὀρκίζονται εἰς τὸ μᾶτι τοῦ ἥλιου ἢ τοῦ ἄστρου⁸.

Ζακύνθιον ἄσμα τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅπερ ἀμφιβολίαν ἂν εἶναι δημοτικόν⁹, καλεῖ τὸν "Ἡλιον ἄ φ έ ν τ η, ἀλλ' ἀναμνησθηθήτω δημοτικὴ καὶ κοινοτάτη εἶναι ἢ ταυτόσημος ἐπὶ κλησίς κῦρ "Ἡλιε. Ἰδόμεν ταύτην πρὸ μικροῦ εἰς τὸ ἄσμα τοῦ Ἀρμούρη, καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν μεσαιωνικὴν παροιμίαν «Ἄφ' ὧν ἐκαβαλλίκευσε, κῦρ "Ἡλιε, μὴν τὸν κλαίης»¹⁰. Εἶναι δ' ἐπίσης

1. Jeannarakí, ἀρ. 16, σ. 14.

2. Ἐκ συλλογῆς Ν. Πεταλά.

3. «Ἡλιε - μαρτύρει» (Μ. Φιλῆς, Γ' 9, στ. 39, τ. II, σ. 18 Miller).

4. Ἐν νισυρίᾳ παραλλαγῇ τοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ (Ζωγράφων Α', σ. 397. 398). «Τὸν ἥλιο βάζουν μάρτυρα, τ' ἄστρη καὶ τὸ φεγγάρι» κτλ. Ἐν χιακῇ παραλλαγῇ (Κατελλάκη, Χιακὰ ἀνάλ., σ. 58). «Βάλλουν τὸν οὐρανὸν κριτὴν, τὸν "Ἡλιον μάρτυρα» (γρ. καὶ μάρτυρα τὸν "Ἡλιο).

5. Λαογρ. Α' 416.

6. «Μὰ τὸν ἥλιο ποῦ μᾶς φέγγει» (Βλαστοῦ, Ὁ γάμος, σ. 162. Χουρμούζη, Κρητικά, σ. 33).

7. Ἀρχεῖον Λεξικοῦ.

8. Hahn, Alban. Stud. II, σ. 106.

9. Δημοσιευθὲν ὑπὸ Σ. Δε Βιάζη, ἐν Παρνασσῶ Ις' 77.

10. Σάθα, Μεσαιων. βιβλιοθ. Ε' 563.

συνήθης ἢ ἐπικλήσις αὕτη καὶ εἰς δημοτικὰ ἄσματα¹ καὶ εἰς ἐπωδὰς εἰς τὸν ἥλιον².

Τοῦ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν "Ἡλιον ἐνδειξίς πρέπει βεβαίως νὰ θεωρηθῆ ἢ παρ' Ἡσιόδῳ ("Ἐργ. 727) ἀπαγόρευσις: «Μηδ' ἀντ' ἡελίου τετραμμένος, ὀρθὸς ὀμιχεῖν». Τοῦτο δὲ φυλάττουσιν ἐνιαχοῦ καὶ σήμερον· ἐν Σύμῃ ἀποφεύγουσι νὰ οὐρῶσιν ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, διότι ἢ τοῦτο πράττουσα βραδύνει νὰ νυμφευθῆ³. Ἐν Ἡπειρῷ δὲ πιστεύουσιν, ὅτι ὁ οὐρῶν οὕτω θὰ πάθῃ ἕκτερον⁴, διὸ ἢ ἀσθένεια αὕτη λέγεται καὶ λιοκροῦγμα, λιόκουρο, λιόκρουση⁵. Ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι λακωνικῶ ἐκ Σέλιτσας παραμυθίῳ ὁ "Ἡλιος ἀπαντῶν εἰς τὸ διὰ γέροντος ἀνακοινωθὲν ἀπόρημα τῶν θρηγουσῶν κορῶν, διατί ἔμενον ἀνύπανδροι, ταῖς ἀπεκάλυψεν ὅτι ἢ ἀγαμία ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὰς πρὸς τιμωρίαν, διότι ἢ σχημόνουν ἀποπατοῦσαι ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ Ἡλίου.

"Ἐνδειξίς ὁμοίως σεβασμοῦ ἦτο καὶ ἢ ἀπαγόρευσις τοῦ ἀπογυμνῶνεσθαι ἐνώπιον τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἣν ὡς θρησκευτικὸν παράγγελμα τῶν Περσῶν Μάγων ἀναφέρει ἀρχαῖος συγγραφεὺς⁶. Ἄγνωστον ἂν καὶ ἢ ἑλληνικὴ θρησκεία ἀπηγόρευεν ἐπίσης τοῦτο, ἀλλ' ἐν μαγανείαις ἴσως τὸ ἀντίθετον ἐγένετο, διότι εἰς τὴν μόνην περιεβόουσαν εἰς ἡμᾶς παράστασιν καθελκύσεως τῆς σελήνης αἱ μάγισσαι ἀπαγορεύοντα ὀλόγυμνοι κομποῦσαι ἢ μὲν παβδὸν ἢ δὲ ἕϊφος⁷. Καὶ παρ' ἡμῶν δ' εἰς μαγικὴν πρᾶξιν ἐπιβάλλεται ἢ γυμνωσις ἐνώπιον τοῦ ἡλίου. Ἐν Λιβύῃ τῆς Αὐλίας πρὸς θεραπείαν ἀτροφικοῦ παιδίου προσφεύγουσιν εἰς τὴν λεγομένην μαγείαν τῶν αὐγῶν. Λαμβάνουσιν ἀνὰ τρία αὐγὰ ἐξ οἰκιῶν, ἐν αἷς οὐδέποτε συνέβη θάνατος, καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς Παρασκευῆς τὰ ἐμβάλλουσιν εἰς ἀγγεῖον, ὅπερ ἐκθέτουσι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἰς τὸ ὑπαιθρον· τὴν δὲ πρωίαν τοῦ Σαββάτου τοποθετοῦσι τὸ πάσχον παιδίον γυμνὸν ἐνώπιον τοῦ ἡλίου, καὶ θραύουσαι τὰ αὐγὰ τὸ ἀλεί-

1. *Legrand*, Recueil, σ. 286, ἀρ. 127. Ζωγράφ. ἀγῶν Α' 398, ἀρ. 18.

2. Βλ. τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην ἐπωδὴν τῆς Μάνης.—Περὶ τῆς ἐπικλήσεως Κύριος τοῦ Ἡλίου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις βλ. *Drexler*, ἐν *Roschers*, Lex. d. Mythol. II, σ. 1760. Πρβλ. καὶ σ. 1768.

3. Ζωγρ. ἀγῶν Α' 204.

4. Αὐτ., 15. 42. 193.

5. Λιόκρουση κυρίως λέγεται ἢ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. (Φθιωτικ., Ἐφ. Φιλομ. 1859, Ζ', σ. 988). Ἐκρουξε ὁ ἥλιος—ἀνέτειλεν (ἐν Ἡπειρῷ.—Βλ. καὶ Ἀραβαντιν., σ. 40, ἀρ. 44). Ἄλλὰ λέγεται καὶ ἢ στιγμή, ὅτε μόλις δυσούσης τῆς σελήνης ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, κρούων τὰς πρὸς δυσμὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλοτέρων ὄρεων (Ξεροκάμπι Λακεδαιμόνος: Ἐφ. Φιλομ. 1857, σ. 126). Ἐν Μάνῃ δὲ λιόκρουση λέγεται ἢ ἀρχὴ τῆς φθίσεως τῆς σελήνης (Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγὴ, σ. 454). Ὁμοίως καὶ ἐν Κερκύρᾳ.

6. *Plin.* 26, 6, 19.

7. *Tischbein*, Collection of engravings from ancient vases, τ. III, πίν. 44, 5. *Reinach*, Repertoire des vases peints, τ. II, 319.

φουσι δι' αὐτῶν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ τοῦ φοροῦσι παλαιὰ ἐνδύματα· ταῦτα δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας καίουσιν εἰς τρίστρατον μὴ στρέφουσαι τὰ βλέμματα ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπάνοδον. "Ἄν δ' ὁμοῦς ἀτελεσφόρητος ἀποβῆ ἢ μαγχανεῖα, προβαίνουσιν εἰς ἀφοσίωσιν τοῦ παιδίου εἰς τὸν ἥλιον, γινομένην ὡς ἐξῆς: Γεμίσασαι δι' ὕδατος ἐν ἀγγεῖον, ἐκένου εἷτα αὐτὸ εἰς χύτραν, ὅπως βράσωσιν μίαν ὀκτὸν αἰγείου κρέατος· μετὰ δὲ τὴν παρασκευὴν τοῦ ζωμοῦ, μετήγγιζον αὐτὸν εἰς τὸ κενὸν ἀγγεῖον τοῦ ὕδατος. "Ἐπειτα δὲ ἔφερον τὸ βρέφος εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας καὶ ἐτοποθέτου ἀντικρὺ τοῦ ἡλίου αὐτὸ ἐπὶ τριῶν ξυλαρίων, σταυροειδῶς τεθειμένων· ἐκάλου δὲ καὶ κοράσιον ὀκτὼ ἕως ἐννέα ἐτῶν, τὸ ὁποῖον ἔχει κατὰ μικρὸν ὄλον τὸν ἐν τῷ ἀγγεῖῳ ζωμὸν ἐπὶ τοῦ βρέφους. Ἐξαντλουμένου δὲ τοῦ ὕδατος, ἢ μήτηρ, ἀνυψοῦσα τὸ παιδίον πρὸς τὸν ἥλιον, ἔλεγε τρίς· «Νά, ἥλιε μου, μὴ ὁ τόπος σου, μὴ τὸ γιατάκι σου». Ὑστερον δὲ τὸ κοράσιον, λαμβάνον τὰ τρία ξυλάρια καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ ἡλίου στρεφόμενον, ἔλεγε τρίς· «Νά τὸ ἀμανάτι σου (=τὸ ἐνέχυρόν σου), ἥλιε μου», μεθ' ὃ ἀνεχώρει, χωρὶς νὰ στρέψῃ τὸ πρόσωπον¹.

Ὡς περιλείμματα ἀρχαίας λατρείας τοῦ ἡλίου δυνάμεθα ἴσως νὰ θεωρήσωμεν καὶ ἐπωδάς τινας εἰς τὸν ἥλιον, κίτνην λατρηθέντος τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν μετέπειτα εἰς παιγνιώδη ἀσμάτια, ἀδόμενα ὑπὸ τῶν παιδῶν τὰς χειμερινὰς ἡμέρας, ἀσάκις τὸ ἔλαχος εἶναι δοκίμῳ, καὶ πρὸ πάντων ὁσάκις ὁ ἥλιος καλύπτεται ὑπὸ νεφῶν. Τῶν ἐπωδῶν τούτων διακρίνονται δύο τύποι. Ὁ μὲν πρῶτος περιέχει τὴν ἀπὸ τῆς παρακλήσιν πρὸς τὸν ἥλιον, ὅπως μᾶς θερμάνῃ «Ἐλα, ἥλιε, κάψου ἀρχὴν² ἢ τὴν «παρακάλεσιν τοῦ "Ἡλίου», ὡς καλοῦσι τὴν ἐπωδὴν ταύτην ἐν Κρήτῃ, συνοδευομένην μεθ' ὑποσχέσεως προσφορῶν πρὸς αὐτόν.

Ἐβγα, ἥλιε, νὰ λιαστῶ,
καὶ κουλλούρια σοῦ βαστῶ,
μὲ τὸ μέλι, μὲ τὸ γάλα,
μὲ τὴ σιδεροκουτάλα³.

1. Ξενοκράτης, τ. Δ', σ. 179.

2. Ἐν Κρήτῃ, κατ' ἀνακοίνωσιν Γ. Ι. Καλαϊσάκη.—Ἐν Κορινθίᾳ: Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, σ. 137) «Ἐλα, ἥλιε, κάψου ἀρχὴν, / κάψε τοῦ βοσκοῦ τὴ ράχη, / κάψε καὶ τὴν ἐδική μου, / νὰ σοῦ δώσω τὴν εὐκὴ μου».

3. Κρήτη. Jeannarakí, ἀρ. 314, σ. 257. Ἐν παραλλαγῇ τῆς Κορινθίας προστίθενται καὶ οἱ ἐπόμενοι στίχοι, προσδίδοντες παιγνιώδη χαρακτῆρα εἰς τὴν ἐπωδὴν· «μὲ τὴ σιδεροκουτάλα, / κ' ἕνα βοῦδι φουντουτό, / κ' ἕνα γάϊδαρο κουτσό, / κ' ἕνα σκύλο δαγκονιάρη, / κ' ἕνα μίστακο κρασί, / νὰ τὸ πίνης τὸ Γεννάρη / μὲ τὸ μπάριμπα μου τὸ Γιάννη». Λελέκου, αὐτ. Ἐν Ἀργυράδες τῆς Κερκύρας (παρὰ Μαλβίνας Σαλβάνου) «Ἐβγα, ἥλιε, πύρωσέ με, / καὶ κουλλούρα φέρτωσέ με, / ν' ἀνεβῶ 'ς τὰ κεραμίδια, / νὰ σ' ἀνάψω τὰ καθήλια, / μὲ τὸ μέλι, μὲ τὸ γάλα, / μὲ τὴ σίδηρ (ἢ τὴν ἀργυρῆ) κουτάλα».

Ὁ δ' ἕτερος παρακέλευσιν εἰς τὸν ἥλιον ν' ἀναλάβῃ τὴν προτέραν λαμπρότητα, ἀπαλλασσόμενος τῶν ἐπισκοτιζόντων αὐτὸν νεφῶν.

Ἕλιο μ' παραῆλιο μ',
χρυσό μου παλληκάρι,
ἔβγαλε τὰ μαῦρα σου,
καὶ βάλε τὰ χρυσά σου¹.

Αἱ ἐν τῷ πρώτῳ τύπῳ ἀναφερόμεναι προσφοραὶ εἶναι πλακοῦντες μετὰ μέλιτος καὶ γάλακτος, ὅποῃαι αἱ προσφερόμεναι ἐνιαχοῦ εἰς τὰς Μοίρας ἢ τὰς Νεραίδες κατὰ τοὺς ἀνεμοστροβίλους, ἢ μνημονευόμεναι ἐν ἐπωδαῖς, συνοδευούσαις μαγικὰς πράξεις πρὸς ἐξίλασμον αὐτῶν. Κατὰ τινὰ ἀρχαῖον ἱστορικόν, οἱ Ἑμεσηνοί, θύοντες τῷ Ἡλίῳ, ἔσπενδον μέλι ἀντὶ οἴνου², οἱ δὲ

1. Ἐν Φιλιππουπόλει. (Πανδώρα 1861, τ. ΙΑ', σ. 471). Τοῦ τύπου τούτου, διαδεδομένου ἀνὰ πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, μοὶ εἶναι γνωσταὶ αἱ ἐξῆς παραλλαγαί: Κορινθίας: «Ἕλιο μου, κῦρ Ἕλιο μου, / βάρ' τὰ σημαντρήρια σου, / νὰ λιαστοῦν οἱ σκλάβοι σου, / καὶ τὰ σκλαβοπούλια σου» (Λελέκου, αὐτ.). Ἐν Βουρλίᾳ τῆς Λακεδαίμονος: «Ἕλιο μου, κῦρ Ἕλιο μου, / βάλ' τὰ σημαντρήρια σου, / καὶ ἀνάψου τὰ καντλήρια σου, / νὰ ζεσταθοῦν οἱ σκλάβοι σου / καὶ τὰ σκλαβοπούλια σου» (κατ' ἀνακοίνωσιν Εὐδῆ, ἱατροῦ ἐν Ἀθήναις, 1880). Ἐν Μάντῃ: «Ἕλιο μου, κῦρ Ἕλιο μου, / βάρ' τὰ σημαντρήρια σου, / νὰ ἀνάψουν τὰ μαγικήλια σου, / νὰ πυρωθοῦν τ' αὐτάκια μου, / καὶ τὰ χρυσάκια μου» (Ἀρχεῖον Λεξικοῦ). Ἐν Νάξῳ (κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Μ. Κ. Κρετση, καθηγητοῦ, 1876): «Ἐβγα, ἔβγα ἥλιο μου, / πυροκοκκαλίτη μου, / πύρωσε τὰ κοκκαλάκια μου, / νὰ σοῦ δώσω τὸν παρᾶ μου». Αὐτόθεν παραλλαγή ἀκοσμωτέρα, ἀλλ' ὑπερφανέως ἀνάμνησιν προσφορῶν πρὸς τὸν ἥλιον: «Ἐ. ἔ. ἦ. μου, π. μου, / πύρωσε τὴ ράχη μου / καὶ τὰ κοκκαλάκια μου, / νὰ σοῦ κάμω μιὰ κουλλοῦρα, / μὲ τ' αὐγά, μὲ τὰ καρύδια, / μὲ τοῦ ποντικοῦ τ' ἀρχίδια». Ὁσάκις δὲ βρέχει χωρὶς νὰ φαίνεται καὶ ὁ ἥλιος, λέγουσιν ἐν Νάξῳ τὸ ἐξῆς ἀσμάτιον: «Βρέχει, βρέχει καὶ χιονίζει, / κ' ἡ λαλά μου κοσκινίζει, / νὰ μοῦ κάμῃ μιὰ κουλλοῦρα, / μὲ τ' αὐγά, μὲ τὰ καρύδια, / μὲ τοῦ ποντικοῦ τ' ἀρχίδια».—Ἐν Σάμῳ: «Ἐβγα, ἥλιο, πύρωσέ με, / καὶ κουλλοῦρια τάισέ με, / μὲ τὸ μέλι, μὲ τὸ γάλα, / μὲ τὴν ἀργυρὴ κουτάλα. / Ἐβγα, ἥλιο, μιὰ χαρὰς / σὰν τοῦ Μάρκου τὰ παιδιά, / ὅπου εἶν' ἔς τὴν πυροστιά, / καὶ μοιράζουσιν τὴ δουλειά / ὅποιος πάρ' τὰ πλιὸ πολλὰ / θὰ μοιράζῃ ἄλλη μιὰ». (Σταματιάδου, Σαμιακά, τ. Ε', σ. 263). Ἐν Μυτιλήνῃ Λέσβου: «Ἐβγα, ἥλιου, πύρουσέ με, / τσ' ἄγιους Κουσταδίνους εἶμι / Ἐβγαλι τὰ μαῦρα σου / τσι βάλε τὰ χρυσά σου, / ἄψι τὰ καθήλια σου, / νὰ φέξ' ἡ ἀκκλησιά σου. / Κάδαν ἢ Μαριά / πὰ στοῦ παναθύρι, / τσι τσέδα τοῦ μαδῆλι, / τ' παπᾶ τοῦ πιτραχῆλι». (Kretschmer, Heutiger lesb. Dialekt, σ. 549).—Ἐν Σιατίστῃ τῆς Μακεδονίας (κατ' ἀνακοίνωσιν Ι. Δ. Σαχίνη, 1887): «Ἕλιο μου, προσῆλιο μου, / βάρ' τὰ σημαντρήρια σου, / νὰ ἀνάψουν τὰ καντλάκια σου, / νὰ πυρωθοῦν οἱ Χριστιανοί / κ' οἱ Τοῦρκοι νὰ ψουφήσουν». Ἐν Οἰνῳ τῷ Πόντου (κατ' ἀνακοίνωσιν Ἰω. Βαλαβάνη): «Ἕλιο μου, κῦρ Ἕλιο μου, / κι ἄγι Κωσταντίνε μου, / ἔβγαλε τὰ μαῦρα σου / καὶ φέρε τὰ χρυσά σου. / Λάμψον, λάμψον». Παραλλαγή ἀντὶ τοῦ τελευταίου στίχου: «στὰ ἔς σὴμ παραθύρας σου, / καὶ ἄψε τὴ γκαδήλας σου, / μὲ τὸ δαδίν, μὲ τὸ κερίν, / μὲ τοῦ Χριστοῦ τὸ λάδιν».—Ἐν Φερτακαίνουσ τῆς Καππαδοκίας: «Ἐβγα, ἔβγα, ἥλιος, / νὰ ζέσουν τὰ πλακόνια μ» (Δελτ. ἱστ. ἔταιρ. Α', σ. 502).

2. Φύλαρχος, παρ' Ἀθην. ΙΕ' 693f.

Ἀθηναῖοι ἔθουον αὐτῷ νηφάλια ἱερά καὶ προσέφερον πλακοῦντας καὶ μέλι¹.

Αἱ δὲ τοῦ δευτέρου τύπου ἐπωδαὶ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπωδὴν ἔξεχ', ὦ φίλ' ἥλιε, ἥτις καὶ αὕτη ὡσαύτως εἶχε μεταπέση εἰς παιδικὸν ἄσμάτιον· ἔχουσι δ' ἴσως ἀμφοτέραι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὰς δοξασίας τῶν κατὰ φύσιν ἀνθρώπων, φρονούντων ὅτι ἐκινδύνευεν ὁ ἥλιος ὁσάκις ἢ νέφη ἐκάλυπτον αὐτὸν ἢ κατὰ τῆς καταιγίδος ἐφαίνετο παλαιῶν ἢ ἐκλειψις συνέβαινε· διὰ τοῦτο προσεπάθουν διὰ παντοίων τρόπων νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν καὶ νὰ τῷ ἐμπνεύσωσι θάρρος, κατὰ δὲ τὰς ἐκλείψεις, συγκρούοντες χαλκᾶ σκεύη ἢ ἄλλως πως θορυβοῦντες ἐζήτουν νὰ φοβήσωσι τὰ ἀπειλοῦντα τὸν ζωοδότην ἥλιον θηρία ἢ δαίμονας. Περὶ τῆς ἐπωδῆς ἔξεχ', ὦ φίλ' ἥλιε, ὁ Πολυδεύκης γράφει· «παιδιὰ κρότον ἔχει τῶν παίδων σὺν τῷ ἐπιβοήματι τούτῳ, ὁ π ὅ τ α ν ν έ φ ο ς έ π ι δ ρ ά μ η τ ὸ ν θ ε ὅ ν, ὅθεν καὶ Στράτις ἐν Φοινίσσαις: Εἶθ' ἥλιος μὲν πείθεται τοῖς παιδίοις, ὅταν λέγωσιν, "Ἐξεχ', ὦ φίλ' ἥλιε»². Ἀνάλογός τις ἴσως ἦτο καὶ ἡ ἐπιφώνησις θ α ρ γ η λ ὅ ς, ἀδομένη κατ' ἀρχὰς ἴσως τῷ Ἡλίῳ καὶ εἶτα τῷ Ἀπόλλωνι, συνταυτισθέντι πρὸς αὐτόν³. Ἐπίσης καὶ ἡ εἰς Ἀπόλλωνα ἀντιθέτως καλουμένη ᾠδή, ἥς μέμνηται ὁ Ἀθηναῖος (ΙΔ' 619b), πιθανῶς δὲν ἦτο ἴσχετος. Ὁμοια δὲ τοιαῦτα ἄσμάτια δὲν εἶναι ἄγνωστα καὶ εἰς ἄλλοτε λαοὺς. Οὕτως ἐπὶ κλησις εἰς τὸν ἥλιον, ὅπως προκύψη τῶν νεφῶν, ἔδοται καὶ παῖδων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐν Γαλλίᾳ τῆς Καταλωνίας⁴. Πολλὰ δὲ φερόνται γερμανικὰ παιδικὰ ἄσμάτια, λέγοντα: «ἐλα, ἥλιε, πάλι, / μὲ τὰ χρυσα φτερά σου»⁵· ἢ: «μὲ τὰ χρυσὰ φτερά σου, / μὲ τὲς χρυσῆς ἀχτίδες καὶ π»⁶. Ἐν Ἰταλίᾳ δὲ οἱ Νεαπολιταὶ παῖδες ἐν κακοκαιρίᾳ ἐκπαλαὶ τραγοῦδοσαν ἄσμάτιον, οὗ οἱ δύο πρῶτοι στίχοι λέγουσιν: «Ἐβγα, ἥλιε, ζέστανε τὸν αὐτοκράτορα»⁷, οἱ δὲ Πεδε-

1. *Πολέμων*, παρὰ Σχολ. Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 100, 19 II 1651.

2. *Πολυδ.* Θ' 123. 124. *Σουίδ.*, ἐν λ. *Zonarās*, σ. 776. *Ἐῤστάθ.*, σ. 881, 42. *Bergk*, *Poetae Iyr. gr.*, 1867, μέρ. III, σ. 1304. *Meineke*, FCG II, 2, σ. 781. *Kock*, CAF. I 493. *L. Grasberger*, *Erziehung u. Unterricht im Klass. Altertum I*, σ. 131. *Rapp*, ἐν *Roscher*, *Lex. d. Myth.* I, σ. 2000. *Jessen*, ἐν *Pauly-Wissowa*, *Real-Encycl.*, τ. VIII, σ. 61.

3. Βλ. *Welcker*, *Griech. Götterlehre*, τ. I, σ. 463.

4. *Bulleti mensual de la Associació d'excursions*, Barcelona 1884, ἔτ. VII, σ. 121. Ἔτερον καταλανικὸν παιδικὸν ἄσμάτιον (*Mannhardt*, *Germanische Mythen*, σ. 395) εἶναι παράκλησις πρὸς τὴν ἁγίαν Κλάραν, τὸν ἅγιον Λύγουστίνον καὶ ἄλλους ἁγίους, νὰ κάμωσιν ὅπως ἔβγη ὁ ἥλιος.

5. *Sanne kumm weder mit diner goldnen fedder* (*Mannhardt*, αὐτ., σ. 380).

6. *Lewe Sunne kum wedder, Mit diner goldnen fedder, Mit dinen golden stralen*, Βρέμης (αὐτ.). Ἐν Camern τὰ κοράσια σκιασθέντος ὑπὸ νεφῶν τοῦ ἡλίου ἔδουσι τὸ αὐτὸ ἄσμάτιον. «*Sünning kumm wärrer* κτλ. (*Kuhn u. Schwartz*, *Norddeutsche Sagen*, σ. 456). Πλείονα παραδείγματα βλ. παρὰ *Mannhardt*, σ. 380 κέ. καὶ *K. Schenkl*, ἐν *Germania* 1861, τ. VI, σ. 380.

7. *Jesca jesse Sole, Scajenta imperatore*, οἱ λοιποὶ στίχοι εἶναι ἀσυνάρτητοι. (*Giambattista*, *Basile der Pentamerone*, übertr. v. F. Liebrecht, τ. II, σ. 25).

μόντιοι ἄσμάτια, δι' ὧν καθὼς εἰς τὰ ἡμέτερα παρακαλεῖται ὁ ἥλιος νὰ θερμάνῃ αὐτοὺς κλπ. «Ἡλιε, ἥλιε, ξάπλωσε τὴν πύρα σου, ἔλα νὰ μὲ ζεστάνῃς, μὴ ζεστάνῃς τὴ γριά, ποῦ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ κρεβάτι»¹.

Ἐν τισι τῶν παραλλαγῶν τῆς ἐπωδῆς ἀναφέρονται χρυσᾶ φορέματα τοῦ ἡλίου, ὅστις καὶ χρυσὸ παλληκᾶρι ἐπικαλεῖται. Εἰς δὲ τὸ ζακύνθιον ἄσμα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, περὶ οὔ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀμφιβάλλομεν ἂν εἶναι δημοτικόν, ὃ ἥλιος λέγεται ὅτι «χύνει ὅπου διαβῆ χρυσάφι μὲ τς ἀχτίδες». Καὶ τὰ γερμανικὰ παιδικὰ ἄσμάτια ὁμιλοῦσι περὶ χρυσῶν πτερῶν καὶ χρυσῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Εἶναι αὗται μεταφορικαὶ εἰκόνες κοινόταται, διότι ἡ παράστασις τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὡς χρυσοῦ εἶναι συνηθεστάτη σχεδὸν πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Ἐν τοῖς βέδαις τ' ἀνήκοντα εἰς τὸν ἥλιον λέγονται συχνότατα χρυσᾶ², ὡς καὶ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ Savitri ταυτιζομένου πολλάκις πρὸς τὸν Sûrya³. Ἐν δὲ τῇ ἐλληνικῇ μυθολογίᾳ ὁ μὲν Ἡλιος λέγεται χρυσοκόμης⁴, ὃ δὲ Ἀπόλλων, ὡς ἥλιος, ἐπονομάζεται, χρυσεοκόμης, χρυσοθέειρος, χρυσοχαίτας, χρυσάορος, χρυσεοβέλεμνος, ἢ Δῆλος κατὰ τὴν γέννησίν του Χρυσῆ, ὃ ἱερεὺς αὐτοῦ Χρύσης, ἢ Ἡὸς χρυσόθρονος καὶ τὰ τοιαῦτα⁵. Εἰς μεταγενεστέρους δὲ μύθους ἀναφέρονται χρυσᾶ βασίλεια καὶ χρυσοῦν ἄρμα τοῦ ἡλίου⁶. Συναφεῖς δὲ πρὸς τὴν περιστασιν ταύτην εἶναι οἱ ἡλιακοὶ μῦθοι περὶ τοῦ χρυσοῦ δένδρου, τῶν χρυσῶν κήλων κλπ. καὶ τὰ εἰς δημοτικὰ ἄσματα καὶ παραμυθία τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων λαῶν μυθολογούμενα περὶ χρυσοῦ δένδρου τοῦ ἡλίου, περὶ χρυσοτόκου θεοῦ ἢ ἀλέκτορος, περὶ χρυσῶν τριχῶν κτλ.

Ε'.

Λατρεία τοῦ ἁγίου Ἡλίου ἐν κορυφαῖς.— Πυραὶ ἐπὶ τῇ ἐορτῇ αὐτοῦ.— Θυσίαι.— Αἰτιολογικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς λατρείας αὐτοῦ.— Συνταύτισις τοῦ ἁγίου Ἡλίου μετὰ τοῦ Ἀκραιοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἡλίου.

Αἱ κορυφαὶ τῶν ἐλληνικῶν ὄρέων φέρουσι συνηθέστατα τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἡλίου ἐν ταῖς πλείσταις δὲ τούτων εἶναι ἐκτισμένα παρεκκλήσια, ἀφιερωμένα εἰς αὐτόν⁷. Τούτων τὸ γνωστότατον καὶ ἐπισημότερον εἶναι τὸ ἐν

1. Sol, sol Būta for'l to color Ven scandeme, Va nen scandè coula vejassa C' à scondiia drè d'la pojassa. (Mannhardt, αὐτ., σ. 396).

2. M. Müller, Ursprung d. Religion, σ. 301. 303.

3. Muir, σ. 162-163.

4. Roscher, Lex. d. Myth., I 2003.

5. Καλλιμαχ., Εἰς Δῆλον 260 κέ.

6. Ovid., Metam. II.

7. Βλ. Tournefort, Relation d'un voyage du Levant, τ. I, σ. 144. Ross, Griech. Königsreisen 1848, τ. II, σ. 212. Fr. Lenormant, Monographie de la voie sacrée éleusi-

τῆ ἀκροτάτῃ κορυφῇ τοῦ Ταῦγέτου, ὅστις νῦν καλεῖται Ἅγιος Ἡλίας ἢ Ἁγιολιάς.

Ταῦγετον τὸν ἔλεγον οἱ παλαιοὶ Σπαρτιᾶται,
καὶ μακρινὸν τὸν λέγουσιν Ἡλίαν οἱ Μανιᾶται,

κατὰ τὸν Λάκωνα ποιητὴν τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος Νικήταν Νηφάκην¹. Τὴν 20 Ἰουλίου, ἡμέραν καθ' ἣν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τελεῖ τὴν μνήμην τοῦ προφήτου Ἡλίου, προσκυνηταὶ μετὰ κόπου ἀναρριχώμενοι μέχρι τῆς κορυφῆς ἐκείνης, ἀνάπτουσι κατὰ τὴν ἐσπέραν μεγάλην πυρὰν, ρίπτοντες εἰς αὐτὴν ἄφθονον λίβανον, ὃν κομίζουσιν ὡς ἀφιέρωμα εἰς τὸν ἅγιον Ἡλίαν. Οἱ δ' ἐν τοῖς πέριξ οἰκοῦντες, ἰδίως ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ δήμου Καρδαμύλης, ἅμα ἰδῶσι τὴν πυρὰν ἐκείνην, ἐμβάλλουσι πῦρ εἰς σωρείας χόρτου καὶ ἀχύρων καὶ πανηγυρίζουσι τὴν ἡμέραν χορεύοντες περὶ τὰς πυρὰς ταύτας ἢ ὑπερπηδῶντες αὐτάς. Σημειωτέον δ' ὅτι, ὅπου συνηθίζεται ν' ἀνάπτωνται πυραὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἡλίου, εἶναι ἄγνωστοὶ αἱ ἀλλαγῶς τῆς Ἑλλάδος καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην πυραὶ τῶν θερινῶν κλιμακίων τῆς 24 Ἰουνίου.

Κατ' ἄλλον πάλιν τρόπον πανηγυρίζουσι τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ἡλίου ἐλληνικὰ χωρία τῆς ΒΑ. Θράκης, καί μάλιστα ἐπὶ τὸν βουνὸν Ἀηλιάν, κατὰ τὴν ἐσχάτην πρὸς ἀνατολὰς προέκτασιν τοῦ Μπαρβῆ Λίμου. Ἐπί τινος τῶν κορυφῶν τοῦ βουνοῦ τούτου ὑπάρχει μονὴ ἐπὶ ὀνομασίᾳ τοῦ ἁγίου Ἡλίου², τῆς ὁποίας μόνον λείψανά τινά σώζονται σήμερον. Εἰς τὴν μονὴν ταύτην, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἤρχετο πάντοτε τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ἔλαφος ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀποστελλομένη, ἣτις προσεφέρετο θυσία εἰς τὸν ἅγιον. Ἄλλ' ἀφ' ἧς ποτε ἐσφάγη ἢ ἔλαφος, ἐνῶ ἀκόμη ἦτο κατάκοπος ἐκ τοῦ ὄρους, τὸ θαῦμα τῆς ἐκουσίας προσελεύσεως τοῦ θύματος δὲν ἐπανελήφθη. Ἡ θυσία δ' ὅμως γίνεται πάντοτε ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ τὴν 20 Ἰουλίου ἢ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς, καὶ σφάζεται ταῦρος ὑγιής, τέλειος, ἀδμής· ἡ θυσία εἶναι δημοτελής καὶ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ ἀποτροπὴ λοιμικῶν νόσων².

nienne, σ. 451. Archives des missions scientifiques 1851, τ. II, σ. 714.—1869, τ. V, σ. 505. Fustel de Coulanges, αὐτ., 1856, τ. V, σ. 502. Wachsmuth, Das alte Griechenland im neuen, σ. 23. Th. Bent, The Cyclades, σ. 87. Frazer, Pausanias, τ. III, σ. 364. Mary Hamilton, Greek Saints and their Festivals, σ. 20 καὶ ἐν Annual of the British School at Athens XIII, σ. 353 κτλ.

1. Νηφάκη, Λακωνικὴ χωρογραφία, στ. 3. (Maurer, Das griech. Volk, τ. III, σ. 1).

2. Γ. Α. Μέγα, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ Θράκη (Λαογρ. Γ' 148 κέ.).

Καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδος πανηγυρικῶς ἑορτάζουσι τὴν 20 Ἰουλίου ἐπὶ κορυφῶν ὄρεων, ὡς π. χ. εἰς Πλισίβιτσαν τῆς Ἡπείρου, ὅπου οἱ χωρικοὶ ἀναβαίνουσι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Κισήρα (βλ. Μυστακίδου, Ἡ μονὴ Γηρομερίου ἐν τῇ ἐφημερίδι «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου», 14 Ὀκτωβρίου 1894). Κατὰ τὸν Rouse (ἐν Folk-lore 1896, τ. VII, σ. 146) τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἡλίου ἐν Λέσβῳ θύουσιν ἐν πρόβατον ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου, ὅπου ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἔχει τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐν τῇ ΒΑ Θράκῃ

Πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀποκλειστικῆς σχεδὸν λατρείας, ἧς τυγχάνει ὁ ἅγιος Ἡλίας ἐπὶ τῶν κορυφῶν, φέρονται παρὰ τῷ λαῷ δύο παραδόσεις. Κατὰ τὴν μίαν τούτων, ὁ ἅγιος Ἡλίας ἦτο ναύτης, ὅστις διὰ τὰς ταλαιπωρίας καὶ τοὺς κινδύνους βαρυνθεὶς τὸν ναυτικὸν βίον, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπη αὐτὸν καὶ νὰ εὕρη ἓνα τόπον, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι νὰ ἀγνοῶσι καὶ πλοῖα καὶ θάλασσαν, ὅπως ἐγκαταβιώσῃ ἐν αὐτῷ. Λαβὼν δ' ἐπ' ὤμου κώπην, περιήρχετο ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐρωτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας τί ἦτο αὐτὸ ποῦ ἐκράτει. Ὅταν δὲ τῷ ἀπεκρίνοντο ὅτι ἦτο κώπη, παρήρχετο προχωρῶν ὑψηλότερα, μέχρις οὗ συνήντησεν ἀνθρώπους, οἵτινες μηδέποτε ἰδόντες κώπην, τῷ εἶπον ὅτι εἶναι ξύλον. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ καὶ «γιατὸ τοῦτο τὸν Ἄη Λιά τὸν βάνουν πάντα ἔς τὰ ψηλῶματα»¹.

Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι διασκευὴ τοῦ ἀρχαίου μύθου περὶ ἐξιλασμοῦ τοῦ Ὀδυσσεῶς· ἑτέρα δὲ παράδοσις λέγει, ὅτι ὁ Μωάμεθ διώκει τὸν ἅγιον Ἡλίαν καὶ εἰς μὲν τὸν κάμπον τὸν καταφθάνει, ἀλλ' εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀδυνατεῖ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ ὁ ἅγιος εὐρίσκει ἐκεῖ καταφύγιον· διὰ τοῦτο κτίζουσιν ἐκεῖ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ παρεκκλήσια². Εἶναι δ' αὕτη παραλλαγή τῶν εἰς τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα ἀναφερομένων παραδόσεων περὶ διώξεως, περὶ ὧν διέλαβον ἀλλαχοῦ³.

Ἀμφότεραι αἱ παραδόσεις εἶναι ἀετιολογικαί, σκοποῦσαι τὴν ἐξήγησιν τῆς λατρείας τοῦ ἁγίου Ἡλίου ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων. Ἀλλ' αὕτη εἶναι μᾶλλον ὑπόλειμμα τῆς ἀρχαίας θεολογίας, συνταυτισθέντος τοῦ ἁγίου μετὰ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἡλίου. Ὁ προσήτης Ἡλίας, ὡς ἀλλαχοῦ διελάβομεν⁴, ἐπέχει θέσιν ὑετίου καὶ κεραυνίου Διός, ὅχι μόνον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς σλαβικοὺς λαούς, ὡς τοιοῦτος δ' ἐτιμᾶτο πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἡ δὲ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἡλίον ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἐλληνικῇ καὶ ἐξ ἄλλων λόγων, τοὺς ὁποίους κατωτέρω ἐκθέτομεν. Δι' ἀμφοτέρους δὲ τοὺς χαρακτῆρας τούτους τοῦ ἁγίου Ἡλίου προσφυέστατοι τόποι λατρείας ἦσαν αἱ τῶν ὀρέων κορυφαί, ὁπόθεν λαμπρὸς φαίνεται ἀνερχόμενος κατὰ τὴν ἀνατολήν, αὐτὰς πρώτας φωτίζων διὰ τῶν ἀκτίνων του, καὶ αἵτινες ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὰς καταιγίδας ὑπολαμβάνονται ὡς ἔδραι τοῦ διεγείροντος τὴν κακοκαιρίαν ὀμβρίου καὶ ἐριγδούπου θεοῦ.

θυσιῶν, καὶ εἶναι μᾶλλον τὸ σύνθημα ἔθιμον τῆς σφαγῆς προβάτων καὶ τῆς εὐωχίας εἰς τὰ πανηγύρια.

1. Πολίτου, Παραδ., σ. 116. 801 κέ. Παραλλαγὴν τῆς παραδόσεως ταύτης ἐδημοσίευσεν ὁ *W.H.D. Rouse*, ἐν *Cambridge Review*, 24 Μαΐου 1906, ἀρ. 683.

2. Πολίτου, Παραδός., σ. 116. 803.

3. Αὐτ., σ. 793 κέ.

4. Πολίτου, Δημῶδεις μετεωρολογικοὶ μῦθοι, σ. 5. 8. 9. (ἐν *Παρνασσῷ*, τ. Δ', σ. 589. 592 - 3).

Ἡ παλαιότητα τοῦ Διὸς λατρεία, ὡς θεοῦ τῶν μετεωρικῶν φαινομένων, ἐνέχει πολλήν τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικοῦ ἀγίου Ἡλίου, διότι ἀμφότεροι συνεννοῦσι τοὺς χαρακτῆρας ἡλιακοῦ καὶ ὑετίου θεοῦ. Ὡς ὁ τῶν Ἑβραίων θεὸς καὶ ὁ τῶν Περσῶν, ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ζεὺς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν ὑψηλοῖς τόποις¹, ἐξ οὗ καὶ αἱ ἐπικλήσεις ὕψιστος, ὕπατος, κορυφαῖος, λοφείτης, ἀκραῖος, ἐπάκριος, φαλάκριος², πολλαχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἦσαν καθιερωμένα εἰς αὐτὸν αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων³, καὶ ἐπικλήσεις εἶχεν ἐκ τούτων⁴. Ὁ Λύκαιος Ζεὺς, ὁ ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐπὶ τοῦ Λυκαίου ὄρους τιμώμενος, ἦτο ὄμβριος⁵ καὶ ἡλιακὸς ἄμα⁶. Ὁ Ζεὺς Ἀταβύριος ἐν Ρόδῳ ἦτο ἴσως φοινικικὸς θεὸς τοῦ ἡλίου⁷. Συνεταυτίζετο δὲ πιθανῶς ἐν Ἑλλάδι ἢ τοῦ ἀκραίου ἢ ἀκταίου Διὸς λατρεία πρὸς τὴν τοῦ Ἡλίου τοῦτο δὲ συνάγομεν ἐκ τῆς ἐορτῆς τῆς τελουμένης ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου τῷ Διὶ κατὰ τὰ κυνικὰ καύματα⁸, ὁπότε παρὰ πλείστοις λαοῖς συνηθίζονται ἐορταῖ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡλίου, καὶ ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διὸς ἐν Ταλετῷ, τῇ ἱερᾷ τῷ Ἡλίῳ ἄκρᾳ τοῦ Ταυγέτου⁹.

Ἐνῶ δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα συνεταυτίζετο ὁ Ἡλιος πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν κορυφῶν λατρευόμενον Δία, οἱ ἐκχριστιανισθέντες Ἕλληνες ἀντικατέστησαν τὴν λατρείαν τοῦ Ἡλίου διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Ἡλίου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ γνώμη

1. Welcker, Griech. Götterlehre, τ. I, σ. 169. Καὶ ὁ Κέλσος συνεταυτίζε τὸν Ἰεχωβά τῶν Ἑβραίων πρὸς τὸν ὕψιστον Δία (Προλεγ., Πρὸς Κέλσον Β' 43, σ. 259).

2. Βλ. Gruppe, Gr. Mythol., σ. 1103. Preller-Robert, Gr. Mythol., 4 ἐκδ., τ. I, σ. 116 κέ.

3. Μάξιμ. Τύρ. Ἡ' I. Welcker, ἐνθ' ἀν., σ. 169 κέ. Pnyx, σ. 11 κέ. Gerhard, Gr. Mythol. I § 193 κέ. Preller, ἐν Pauly, Realenc., τ. IV, σ. 588 κέ. Preller-Robert, ἐνθ' ἀν. Gruppe, ἐνθ' ἀν. Ch. Lenormant, Nouvelle Galerie, σ. 25 κέ. Creuzer, Symbolik II 533. A. Maury, Histoire des religions de la Grèce, τ. I, σ. 59. F. Lenormant, Recueil des inscriptions d'Eleusis, σ. 306. Lauer, Mythol., σ. 201 κέ. Farnell, The Cults of the Greek States, τ. I, σ. 50 κέ.

4. Οἶον Ἀγγέσιμος, Κιθαιρώνιος, Ἰδαῖος, Δικταῖος, Ἰθωμάτας, Οἰταῖος κλπ. Gruppe, ἐνθ' ἀν., σ. 1104.

5. Πρβλ. Πausan. Ἡ' λη' 4. Preller-Robert, ἐνθ' ἀν., σ. 129.

6. Ἀλλὰ μυθολόγοι τινές, ὡς ὁ Schwenck (ἐν Rhein. Museum, τ. VI, σ. 554) θεωροῦσι τὸν Λύκαιον Δία θεὸν τοῦ φωτός καὶ οὐχὶ τοῦ ἡλίου, ἄλλοι δ' ὡς ὁ Gruppe (ἐνθ' ἀν., σ. 1094, 23) ἄσχετον πρὸς τὸν Ἡλιον.

7. Rhein. Mus. Νέας σειρᾶς, τ. VIII, σ. 323 κέ. Gerhard, Gr. Mythol. I § 197, 6. Preller-Robert, ἐνθ' ἀν., σ. 136. Ὁ Beloch (ἐν Rhein. Mus. 1894, τ. 49, σ. 130) εἰκάζει ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἀταβυρίου Διὸς ἦτο καιρικὴ μάλλον.

8. Δικαιόρχου, Περιήγ. Ἑλλάδ. Β' 8 (Geogr. Gr. min. I 107, Müller).

9. Τοῦτο συνάγεται, νομίζομεν, ἐκ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Διὸς «Ταλετίτας» ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Σπάρτης (Ἀθηναίων Α', σ. 277. Prout-Ziehen, Leges Graec. sacrae I, σ. 35, ἀρ. 16). Καὶ τὸ ὄνομα τῆς κορυφῆς τοῦ Ταυγέτου, Ταλετάν, ἔχει ἀναμφιβόλως σχέσιν πρὸς τὸν μυθικὸν (ἡλιακὸν) ἥρωα τῆς Κρήτης Τάλων. «Τάλως ὁ ἡλιος» ἐξηγεῖ ὁ Ἡσύχιος. Βλ. καὶ Gerhard, ἐνθ' ἀν. § 473, 3. Sam Wite, Lacon. Kulte 18, 216. Usener, Götternamen, σ. 130.

αὕτη ἐπολεμήθη ὑπὸ τινων, ἀλλ' οἱ λόγοι, οὓς φέρουσι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐναντίου, φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι πολὺ ἰσχυροί¹. Τὴν ἀντικατάστασιν ἤρκει νὰ δικαιολογήσῃ καὶ μόνη ἡ ταυτότης τοῦ ὀνόματος, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ προφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἁλίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἁλίου κατ' οὐδὲν διέφερε, μάλιστα εἰς τὴν γενικὴν πτῶσιν. Ἄλλ' ὁ ἅγιος Ἁλίας παρουσίαζε καὶ πολλὰς ἄλλας ὁμοιότητας πρὸς τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου, ἐξ ὧν ἀριδῆλως προκύπτει ὅτι συνεταυτίσθη μὲ αὐτὸν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

Τὴν ὁμοιότητα τοῦ προφήτου Ἁλίου πρὸς τὸν Ἁλιον παρετήρησαν πολλοὶ μέχρι τοῦδε, διὰ ταύτης ἐξηγοῦντες τὴν ἐν κορυφαῖς ἑλληνικῶν ὁρέων λατρείαν αὐτοῦ². πρῶτος δ' ἂν μὴ ἀπατώμεθα ὁ Βολταῖρος συνεταύτισε τὸν προφή-

1. *B. Schmidt*, *Volksleben d. Neugriechen*, σ. 48. Ὁ *Schmidt* ὄχι μόνον αὐθεντικῶς ἀποφαίνεται κατὰ τῆς γνώμης ταύτης, ἀλλὰ καὶ φέρει αὐτὴν ὡς παράδειγμα τῶν ἐσφαλμένων πορισμάτων, εἰς ἃ δύναται νὰ περιπέσῃ ὁ αὐθαιρέτως προσπαθῶν νὰ συναρμολογήσῃ κατ' ἐπίφασιν ἀναλογίας τῶν χριστιανικῶν ἁγίων πρὸς ἀρχαίους θεοὺς. Καὶ εἶτα μετὰ πολλῆς πεποιθήσεως ἀναφέρει ὡς ἕνα τῶν παραδειγμάτων τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς τοῦ ἁγίου Ἁλίου λατρείας τὴν παράδοσιν περὶ τὴν ἀναλήψιν τοῦ Ἁλίου ἀπὸ τοῦ ὄρους ἀνάληψης αὐτοῦ. Ἄλλ' ἀφοῦ μάλιστα κατὰ τὴν Γραφὴν (Βασιλ. Δ. 2) ἡ ἀνάληψις δὲν ἐγένετο ἐκ κορυφῆς ὄρους, ἀλλ' ἐκ τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Ἰορδάνην ἐρημικῆς ἐκείνης ἐκείνου ἀνάληψης ἢ τοῦ λόγου ἀποχωρῶν πρὸς δικαιολογίαν τῆς λατρείας, τὰ εἰρηθεῖτε νὰ καλεῖται Ἁναλήψις ἢ Ἁγιος Σοφηνός, ἐκ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ ὄρους Ἰβλίων ἢ ἐκ τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβὼρ, διότι εἰς ταῦτα ἡ χριστιανικὴ ἐκδοχὴ ἀποδίδει μείζονα σπουδαιότητα ἢ εἰς τὴν παράδοσιν περὶ ἀναλήψεως τοῦ ἁγίου Ἁλίου.—[Ὅσοι ἐκ τῶν δημοσιευσάντων κρίσεις περὶ τῆς πραγματείας ταύτης διαλαβόν καὶ περὶ τοῦ μέρους αὐτῆς τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς λατρείας τοῦ Ἁλίου ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου Ἁλίου ἀσπάζονται τὴν γνώμην μου ταύτην (βλ. *P. Decharme*, ἐν *Revue critique* 1883, σ. 126, *G. Meyer*, ἐν *Philol. Wochenschrift* 1883, σ. 303. *Elard Hugo Meyer*, ἐν *Deutsche Literaturzeitung* 1883, σ. 46). Καὶ ἄλλοι μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πραγματείας μου περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος διαλαβόντες καταλήγουσιν εἰς τὰ αὐτὰ πορίσματα (*E. Krause*, *Tuiskoland*, Glogau 1892, βιβλ. IV, 34. *L. Radermacher*, *Das Jenseits*, Bonn. 1903, σ. 54. *Mary Hamilton*, ἐν *Annual of the British School XIII*, σ. 313-6 καὶ τῆς αὐτῆς, *Greek Saints and their Festivals*, 1910, σ. 21 κέ.). Τούναντίον δὲ δὲν παραδέχονται σχέσιν τινὰ τῆς λατρείας τοῦ ἁγίου Ἁλίου πρὸς τὴν τοῦ Ἁλίου ὁ βολλανδιστῆς *Hip. Delehaye* (*Légendes hagiographiques*, σ. 197, τοῦ ὁποίου τὰς γνώμας εὐστόχως ἀνασκευάζει ἡ *M. Hamilton*, ἐνθ' ἂν., καὶ ὁ Φίννιος φιλόλογος *Ed. Rein* ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ περὶ τῆς λατρείας τοῦ προφήτου Ἁλίου παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλήσι, τὴν ὁποίαν δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω, γνωρίζω δὲ μόνον ἐκ τῶν ἀντιπαρατηρήσεων τοῦ *K. Krumbacher* ἐν *Byz. Zeitschrift* 1906, τ. XV, σ. 355-6)].

2. *F. Nork*, *Der Prophet Elias. Ein Sonnenmythus*. Leipzig 1837. Τοῦ αὐτοῦ, *Etym.-symbolisch-mythologisch Real-Wörterbuch*, Stuttgart 1843, τ. I, σ. 451-3. *A. Maury*, *Histoire des religions de la Grèce antique*, Par. 1857, τ. I, σ. 60. Τοῦ αὐτοῦ, *Sur les divinités psychopompes*, ἐν *Rev. archéolog.*, τ. I, σ. 671. *Fr. Lenormant*, *Monographie de la voie sacrée Eleusinienne*, σ. 452. *C. Wachsmuth*, *Das alte Griechenland im neuen*, σ. 23.

την Ἡλιοῦ πρὸς τὸν μυθικὸν θεὸν τοῦ Ἡλίου, διὰ τὴν ταυτότητα τοῦ ὀνόματος, τὸ πῦρ τοῦ ὀλοκαυτώματος, τοὺς ὄμβρους, οὓς προεκάλεσε, τὸ πύρινον ἄρμα καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου¹. Ἀλλὰ πολλῶ πρότερον, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, παρατηρεῖται ἡ συνταύτισις αὕτη. Χριστιανὸς ποιητής, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὕμνων τὸν προφήτην παρατηρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι διὰ μεταθέσεως τοῦ τόνου καὶ μεταβολῆς ἐνὸς γράμματος γίνεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἥλιος². Αἱ δ' ἀπεικονίσεις τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως τοῦ προφήτου εὐρίσκονται πρὸ πάντων ἐπὶ χριστιανικῶν σαρκοφάγων τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἤκμαζεν ἔτι ἡ πολυθεία καὶ ἦτο εὐκολοὺς ἡ συγχώνευσις χριστιανικῶν δοξασιῶν μετ' ἐθνικῶν. Καθόλου δὲ αἱ τοιαῦται παραστάσεις ἐν παλαιοῖς χριστιανικοῖς μνημείοις ἐγίνοντο κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ παραστάσεων τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου³. Προσέτι εἰς ἀπεικονίσεις τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Ἡλίας παριστᾷ τὸν Ἡλίον καὶ ὁ Μωυσῆς τὴν Σελήνην, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ συμβολικῶν εἰκόνων τῆς Μεταμορφώσεως, ἀναγομένων εἰς τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνους, ἐν αἷσι οἱ μὲν Χριστὸς παρίσταται διὰ σταυροῦ, τὸν δὲ Μωυσῆν ἀντικαθιστᾷ εἰκὼν αἰῶν τῶν φάσεων τῆς σελήνης ἢ ἡ λατινικὴ λέξις Luna καὶ τὸν Ἡλίον ἀντικαθιστᾷ ἡ λέξις Sol⁴.

Τῆς ἀπεικονίσεως τῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῦ ἡλίου Ἡλίου χριστιανικὸν πρότυπον ἀντισημειωσεν εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην πλὴν τῶν ἀρχαίων παραστάσεων τοῦ ἀνατέλλοντος ἀσπαστῆρος Ἡλίου καὶ μιθραϊκαὶ παραστάσεις τῆς διαπεραιώσεως τοῦ ἀσπαστῆρος καὶ ἀνόδου εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦ Μίθρα ἐπὶ τοῦ ἄρματος τοῦ Ἡλίου⁵. Ἀλλ' ἀντιθέτως ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (ὁμιλ. γ' εἰς Ἡλ.) λέγει ὅτι οἱ ζωγράφοι ἠρύσθησαν τὴν περὶ τοῦ ἄρματος τοῦ Ἡλίου ιδέαν ἐκ τῆς περὶ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ παραδόσεως. Οἱ λόγοι τοῦ πατρὸς τῆς ἐκκλησίας ὑπηγορεύθησαν προδήλως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐξηγηθῇ ὑπὸ χριστιανικὴν ἔννοιαν ἢ καταπληκτικὴ ὁμοιότης τῶν παραστάσεων περὶ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τοῦ Ἡλίου, καὶ περιττῇ βεβαίως ἢ κατάδειξις τοῦ ἀναχρονισμοῦ, εἰς ὃν ὑπέπεσε. Πολλῶ πρὸ τῶν χρόνων,

1. *Voltaire*, Dictionn. philosoph., ἀρθρ. Elie.

2. *Sedulius*, Carm. pasch. I 184 κέ., σ. 174 ed. Areval.

3. *Piper*, Mythologie der christl. Kunst, τ. I, μ. I, σ. 75-77, μ. II, σ. 504-5. *Bottari*, Scult. e pitt. sacr. πίν. 17-29, 52, 70. *Clarac*, Catalogue de Louvre ἀρ. 779 b.

4. Τῶν τοιούτων παραστάσεων τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξήγησιν ὁ *Ew. Burnouf* (La science des religions, σ. 267) νομίζει ὅτι εὐρίσκει ἐν τῇ Ἰνδικῇ θρησκείᾳ· βεδικοί τινες ὕμνοι παριστῶσι τὸν θεὸν τοῦ πυρὸς Ἄγνη μεταμορφούμενον ἐπὶ βωμοῦ ἢ ἐπὶ λόφου ἐν μέσῳ αὐτῶν δύο μεγάλων συγγενῶν αὐτοῦ», ἦτοι τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης (μᾶς ἢ μᾶσα στανσκριτιστί), ἐπισκοτιζόντα δὲ διὰ τῆς λάμψεώς του τὴν λάμπην ἐκείνων.

5. *Cumont*, Mystères de Mithra I 178. Die Mysterien des Mithra, Lpz. 1903, σ. 176.

εις οὓς οἱ ἱστορικοὶ θέτουσι τὴν δυναστείαν τοῦ Ἀχαάβ, ἐφ' ἧς ἤκμασεν ὁ προφήτης, ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία ἐγίνωσκεν ἵππους καὶ ἄρμα τοῦ Ἡλίου¹, παραλαβοῦσα πιστῶς τὴν παράστασιν ταύτην ἐκ τῆς παναρχαίας τῶν Ἀρίων θρησκείας, ἐσφαλμένως δ' ὁ Decharme γνωματεύει², ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐτελειοποίησαν τὸν περὶ Ἡλίου μῦθον, ἀποδόντες εἰς αὐτὸν ἄρμα, ἐνῶ κατὰ τὰς πρῶτας παραστάσεις ὁ ἥλιος ἐθεωρεῖτο ὡς τροχός· διότι καὶ ἐν τοῖς βεδικοῖς ὕμνοις ἀναφέρεται ἄρμα ἡλίου, συρόμενον ὑφ' ἑνὸς ἢ ἐπτὰ ἵππων³. Καθόλου δὲ πλείστων λαῶν οἱ μῦθοι ἀναφέρουσιν ἵππους ἡλίου ἢ παριστῶσι τὸν ἥλιον ὡς ἵππον⁴. Ἴππους τοῦ ἡλίου ἀναφέρουσι καὶ μουσουλμανικοὶ μῦθοι. Κατὰ τὸν βυζαντινὸν Νικήταν τὸν Χωνιάτην, «Τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐρίππους νεῖναι φησιν (Μωάμεθ)· οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος, ὡς ἄψυχα ταῦτα ὄντα, ἵππεύειν οὐ δύνανται. Πῶς δὲ καὶ ἵπποι, σαρκίον φθαρτὸν περικείμενοι, ὄχημα πυρός νεῖναι ὑποστήσονται; Οἱ δὲ κατὰ τὸν Ἡλίαν ἔμπυροὶ ἵπποι οὐ φύσιν, ἀλλὰ ἠσχημα μόνον ἵππων περιέκειντο»⁵.

Ἡ συνταύτισις τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ ἦτο καὶ ἄλλως εὐχερής, διότι ἕνεκα τῆς ἐξόχου θέσεως, ἣν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἱστορίᾳ κατέχει, καὶ τῶν τελεσφόρων αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἀγώνων ὁ προφήτης δὲν ἐβράδυνε νὰ προσλάβῃ μυθικὸν χαρακτήρα, συγχωνευθέντων μετὰ τῶν περὶ αὐτοῦ παραδόσεων πολλῶν ἡλιακῶν μύθων τῶν σημιτικῶν λαῶν. Καθ' οὓς δὲ χρόνους συνεπάχθησαν αἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ βίβλοι τῶν Βασιλειῶν, αἱ πλείστα τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων εὐλαβῶν παραδόσεων εἶχον ἤδη διαπλασθῆ, μὴ ἐξαιρουμένης καὶ αὐτῆς τῆς προδήλως ὑστεροτέρας περὶ ἀναλήψεως τοῦ προφήτου εἰς οὐρανούς ἐν ἄρματι πυρός. Αἱ τοιαύται παραδόσεις ἀναπτυσσόμεναι βαθμηδὸν συνεταυτίσθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Ἰουδαίων μετὰ τὰς δοξασίας περὶ ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου· ἐπὶ τῶν χρόνων δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι τοῦ Μεσσίου θὰ προηγηθῆ ἐν τῷ κόσμῳ ὁ Ἡλίας, οὕτως ἐξηγουμένης

1. Ἴπποι καὶ ἄρμα Ἡλίου ἀναφέρονται παρ' Ἡσιόδου (ἀπ. 67 παρὰ Σχολ. Ἀπολλ. Ροδ. Γ' 311), Μιμνέρμω (ἀπ. 12), ἐν Ὀμηρ. ὕμνῳ εἰς Ἡλίον 14 κέ. εἰς Ἑρμῆν 69 καὶ εἰς Δήμητρα 88· πτερωτοὶ ἵπποι παρ' Εὐριπίδου, Φοίνισσ. 3, διφρευτῆς Ἡλίου παρὰ Σοφοκλεῖ, Αἴ. 848. Ἐντεῦθεν ὁ Ἡλίας μυθολογεῖται φίλιππος, δωρῶν ἵππους κτλ. (Pauly, Realenc., λ. Sol, τ. VI, σ. 1271. Pauly-Wissowa, τ. VIII, σ. 88. Preller-Robert, Gr. Mythol., σ. 431).

2. Myth. de la Grèce, σ. 229.

3. Βλ. Muir, σ. 156-161. M. Müller, σ. 300.

4. Preller, Griech. Mythol., 3ης ἐκδ. τ. II, στ. 80. W. Schwartz, Poet. Naturansch. I, σ. 109, 124 κέ. Ἐν τινι ἐρωτικῷ ἄσματι τοῦ ἐν Λυκίᾳ Λιβισίου ὁ ἐρῶν εὐχεται νὰ εἶχεν ὡς ἵππον τὸν ἥλιον.

Νὰ ἔχα τοὺν νήλιον ἄλουσον καὶ τ' ἄστρα καβαλλάρην
κί τοῦ φιγγάρην σύντροφον νὰ σ' ἔρχουμούν' νὰ βράδου.

(Ἐπιθεώρησις πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ 1881, τ. Β', σ. 240).

5. Περὶ τῆς τῶν Ἀγαρηῶν θρησκείας, § 11, ἐν Migne, Patrol. gr., τ. 140, σ. 116.

περικοπῆς τινος τοῦ προφήτου Μαλαχίου (Δ' 5), ἣν οἱ μὲν εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος (ια' 14. ιζ' 11) καὶ Μᾶρκος (θ' 11) θεωροῦσιν ὡς προφητείαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐννοοῦσαν Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον διὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ Ἠλίου¹, τινὲς δὲ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας προσεπάθησαν ν' ἀποδείξωσιν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. «Προφήται . . . τῆς δευτέρας (παρουσίας) πρόδρομον λέγουσι τὸν Ἠλίαν ἔσεσθαι» λέγει ὁ Χρυσόστομος². Ἐπιστεύετο δέ, ὅτι ὁ Ἐνώχ καὶ ὁ Ἠλίας, οἵτινες δὲν ἐγεύθησαν θανάτου, θὰ ἐπιφανῶσι κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν³· πολλοὶ τῶν ἐρμηνευτῶν ἀπέδιδον τοιαύτην ἔννοιαν εἰς τι χωρίον τῆς Ἀποκαλύψεως⁴, κατὰ δὲ τὸν Χρυσόστομον, ὁ Ἠλίας θὰ ἐπιφανῆ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου, συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἀντιχρίστου, ἐξουδετερωῶν οὕτω τὰ ἐκ τῆς παρουσίας τούτου κακά⁵. «Ὅθεν ἐν τοῖς ὕμνοις, τοῖς ψαλλομένοις ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ εἰκοστῇ Ἰουλίου, ὅτε τελεῖται ἡ μνήμη αὐτοῦ, ὁ προφήτης Ἠλίας ἀποκαλεῖται, «ὁ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεως θεῖος πρόδρομος⁶, προστίθεται δὲ ὅτι ὠρίσθη αὐτῷ μὴ ἰδεῖν τὸν θάνατον, ἕως ἂν κηρύξῃ τὴν τῶν πάντων συντέλειαν»⁷.

Καὶ νῦν ὁ λαὸς πιστεύει, ὡς ἄλλα γὰρ ἀνέκαμψόμεν, ὅτι ὁ Ἠλίας ζῆ ἐν οὐρανῷ διώκων τὸν δράκοντα τῶν καταιγίδων. Δυνατὸν καὶ νὰ σώζεται πού τῆς Ἑλλάδος ὁ ὑπὸ βυζαντινοῦ συγγραφέως ἀναφερόμενος μῦθος, ὅτι «Ἦν ὁ Ἠλίας καὶ ἔστι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μηδεὶς ὁ γνωρίζων αὐτόν, ζῆ δὲ καὶ ὁ Ἐνώχ» καὶ μέσῳ πολλῶν ἀναστρέφεται καὶ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ γνωρίζων αὐτόν»⁸.

Οἱ τοιοῦτοι μῦθοι περὶ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν γῆν ἀνδρῶν, μὴ γνωρισάντων τὸν θάνατον, εἶναι κοινοὶ παρὰ πλείστοις λαοῖς, πραγματευόμεθα δὲ περὶ αὐτῶν ἀλλαχοῦ, ἐξετάζοντες τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ⁹.

1. Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος (ἐν Notices et extraits des manuscrits, τ. VIII, μέρ. 2, σ. 91 κέ.) ἐρμηνεύων χωρίον τι τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (α' 17) συγκρίνει τὸν Ἠλίαν πρὸς τὸν Ἰωάννην, πολλὰς εὐρίσκων τὰς πρὸς ἀλλήλους ὁμοιότητας αὐτῶν.

2. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλ. εἰς Ματθ. 57, τ. 58, σ. 558 Migne. Βλ. καὶ Ἰουστίν., Πρὸ Τρύφ., σ. 208 ed. Sylb. Augustin., De civ. Dei 20, 29. Tertullian., De anima 50, de resurrect. 58.

3. Εὐαγγέλιον Νικοδήμου 25, ἐν Fabrici, Codex apocryphus Nov. Testam. I, σ. 291.

4. Ἀποκάλυψις ια' 3. Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Φαβρικίῳ, ἐνθ' ἄν.

5. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλ. 9 εἰς τὴν πρὸς Θεσσαλον. ἐπιστ., τ. 62, σ. 449 Migne.

6. Στιχηρὸν προσόμιον ἐν Μηναιῶ Ἰουλίου 20 «ὁ δεύτερος πρόδρομος τῆς παρουσίας Χριστοῦ» (αὐτ.) «Προάγγελος ἐλεύσεται τῆς δευτέρας παρουσίας» (Ρωμανοῦ κοντάκιον τῇ Κυριακῇ τῆς ἀπόκρεω 5, 6 ἐν Pitra, Anecd. Sacra I, σ. 31. Βλ. καὶ Krumphacher, Studien zu Romanos, σ. 166, στ. 80 κέ.).

7. Ἰωάννου μοναχοῦ, Στιχηρὸν εἰς Ἠλίαν, ἐν Μηναιῶ αὐτ.

8. Ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Λέσβῳ μονῆς τοῦ Λειμῶνος, οὗ μέρος ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημερίδι «Σμύρνη» τῆς 6 Αὐγούστου 1871.

9. Πολίτου, Παρὰδ., σ. 661 κέ.

Περὶ δὲ τῶν Ἰουδαϊκῶν δοξασιῶν, ὅτι ὁ Ἡλίας θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γῆν πρὸ τοῦ Μεσσίας, ὁ Ρενὰν εἰκάζει, ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ τῆς περσικῆς θρησκείας, ἐν ἧ ἀπαντᾷ τις παραπλησία¹. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐπεκράτει ἡ ἰδέα, ὅτι κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἀντιχρίστου θὰ πολεμήσῃ αὐτὸν ὁ προφήτης Ἡλίας²· καὶ αἱ ραββινικαὶ παραδόσεις ἀναφέρουσιν, ὅτι ὁ Ἡλίας θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν γῆν, ἵνα φονεύσῃ τὸν πονηρὸν Σαμουήλ³. Οἱ μουσουλμᾶνοι, οἵτινες τιμῶσι μέχρι τοῦδε τὸν προφήτην Ἡλίαν⁴, διηγοῦνται περὶ αὐτοῦ ὅμοιον περίεργον μῦθον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου⁵.

Καθόλου δ' εἰπεῖν, ὁ προφήτης Ἡλίας κατέχει περιφανῆ θέσιν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τιμώμενος ἐν τοῖς πρώτοις προφήταις καὶ ἀγίοις. Ἐν τοῖς ὕμνοις ἀποκαλεῖται ἐπίγειος ἄγγελος καὶ οὐράνιος ἄνθρωπος⁶, ἀνελήφθη δ' εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, διότι ὁ κόσμος οὐκ ἦν ἀντάξιός αὐτοῦ⁷. Ἡ πανηγυρικὴ τέλεσις τῆς μνήμης αὐτοῦ καθωρίσθη τῇ 20 Ἰουλίου κατὰ τὰ τέλη τοῦ Θ' αἰῶνος ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας Βασιλείου, ὅστις κατὰ τινὰ χρονογράφον «ἐξόχως ἦν τιμῶν καὶ σεμνόνων (Ἡλίαν) πομπαῖς, ἐορταῖς ἀσκήσεως ταῖς δι' ἔτους»⁸. Ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐκτίσε πολλὰς ἐκκλησίας ἐπὶ ὀνόματι τοῦ ἀγίου Ἡλίου⁹ καὶ ἐκανόνισεν ἴσως τὰ τῆς ἐορτῆς ἐν τῷ πάλαιῳ, ἐκτενῶς ἀναγραφόμενα ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς Βασιλείου τάξεως (Α', σελ. 114 κέ.) ἡσῆα δὲ παραφυλάττειν τῇ παραμονῇ τοῦ ἀγίου Ἡλίου καὶ τῇ αὐτῇ ἐορτῇ. Ἐνα δ' αἰῶνα μετὰ τὸν Βασίλειον, ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ἐπανηγυρίζετο ἡ ἀνάληψις εἰς οὐρανοὺς τοῦ προφήτου ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ θεατρικῶν θεαμάτων (ludis scaenicis) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φράγκου ἐπισκόπου

1. Renan, Vie de Jesus, σ. 207, ἐκδ. 13.

2. Grimm, D. Mythologie, σ. 144 δ' ἐκδ. Βλ. καὶ σ. 676 κέ.—Βλ. καὶ (L. de Bonnaire?) Traités historiques et polémiques de la fin du monde, de la venue d'Elie et du retour des Juifs, Amsterdam (Paris) 1737. 1738 εἰς τόμους τρεῖς. (Τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν). W. Bousset, Der Antechrist 1895, σ. 134 κέ.

3. Eisenmenger II 696. 851, παρὰ Grimm, αὐτ., σ. 145.

4. Πρβλ. H. Matthieu, La Turquie et ses différents peuples, τ. II, σ. 103.

5. «Ζῆν γὰρ αὐτοὺς (Ἐνώχ καὶ Ἡλίαν) φασίν (Μωαμεθανοί), ἠθέλησεν ὁ Θεός, ὥστε τὰ ἱμάτια ράπτειν τῶν ὅσοι δὴποτε μέλλουσι τοῦ παραδείσου τεύξεσθαι· οὗτοι δὲ ἄρ' εἰσὶν οἱ τοῖς τοῦ Μωάμεθ ἔπονται νόμοις» (Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου, Διάλογος, ὃν ἐποίησατο μετὰ τινος Πέρσου, Β' 3. Βλ. καὶ Β' 5, ἐν Notices et extraits des manuscrits, τ. VIII, μέρ. 2, σ. 359. 361).

6. Βυζαντίου, Τροπάριον ἐν Μηναίῳ 20 Ἰουλίου.

7. Χρυσοστ., Ὁμιλ. 24 εἰς Πράξ. ἀποστόλ., τ. 60, σ. 189, Migne.

8. Ἐφραίμ, στ. 2581. Σχολ. εἰς Κωνσταντίν. Πορφυρογενν. Ἐκθ. βασιλ. τάξ. Α' 19α' αἰστέον, ὅτι αὕτη ἡ ἐορτὴ ἐκαινουργήθη ἐπὶ Βασιλείου τοῦ φιλοχρίστου· Βλ. Ed. Kurtz, Zwei Griech. Texte über die hl. Theophano, ἐν Mémoires de l' Acad. imp. des sciences de St. Petersburg. Σειρὰ VIII, τόμ. 3, ἀρ. 2, σ. 56.

9. Μετὰ Θεοφάνην, σ. 325, 21. 329, 20. 337, 14 Bonn. Kurtz, αὐτ.

Λουιπράνδου¹. Καὶ δημῶδεις μῦθοι περὶ τοῦ ἁγίου φαίνεται ὅτι ἐκυκλοφοροῦντο ἔκτοτε, ἢ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶχον προσλάβῃ τὴν ὀριστικὴν διατύπωσιν αὐτῶν. Ὁ βυζαντινὸς συγγραφεὺς, τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, πλὴν τοῦ μύθου περὶ τῆς διατριβῆς ἐν τῇ γῆ τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Ἐνώχ, ζώντων ἔτι, ἀναφέρει καὶ ἄλλον δημῶδη μῦθον, ὅτι «ὁ προφήτης ἐστὶν ἐν τῷ ἄρματι βροντῶν καὶ ἀστράπτων ἐν νεφέλαις, καὶ ὅτι δράκοντα διώκει», ὃν κατακαίει διὰ τοῦ κεραυνοῦ². Καὶ ὁ μὲν χρόνος, καθ' ὃν ἔγραφεν ὁ ἀναφέρων τὰς παραδόσεις ταύτας ἀνώνυμος συγγραφεὺς, εἶναι ἄγνωστος, ἀλλὰ ἐτέρου ψυχοφελοῦς βιβλίου, ἐν ᾧ φέρονται δημῶδεις παραστάσεις τοῦ ἁγίου Ἡλίου ὡς ἐπιβλέποντος τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου καὶ κυρίου τοῦ ὑετοῦ δυνάμεθα ὀπωσδήποτε νὰ προσδιορίσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὴν ἐποχὴν. Εἶναι δὲ τοῦτο ἡ Ἀποκάλυψις τῆς ὁσίας Ἀναστασίας, φερόμενον μὲν ἐν χειρογράφοις, ὧν τὸ παλαιότερον εἶναι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, συνταχθὲν δὲ μετὰ τὸν Ι' αἰῶνα, ὡς συνάγεται ἐκ τινων ἱστορικῶν ἐνδείξεων ἐν αὐτῷ³. Κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν ταύτην εἰς τὰ οὐράνια ἐν μέσῳ τῶν ἐξαπτερόγων Χερουβὶμ καὶ τῶν πολυομμάτων Σεραφὶμ κεῖται τροχός, οὗ τὸ εἶδος πληρὴ ἀναμῶν, ἐν μέσῳ δὲ αὐτῶν πῦρ καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ εἶδος ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ ἁγίου λέγει ὁ ἄγγελος· οὗτός ἐστιν ὁ τροχός τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐστὶν Ἡλίας ὁ προφήτης⁴. Τὸ δὲ φαινόμενον τῆς βροντῆς ἐξηγεῖ ἡ Ἀποκάλυψις οὕτως· Ὁ θὸς βρέχει ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνοίγει τὰς πύλας καὶ κωτέρχεται ὁ ὑετός· τὸν δὲ τροχὸν καὶ τὰς πύλας τοῦ ὕδατος κρατεῖ ὁ ἅγιος Ἡλίας⁵.

Οἱ δημῶδεις οὗτοι περὶ τοῦ ἁγίου Ἡλίου μῦθοι μετεδόθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ σλαβικὰ ἔθνη. Οἱ Σλάβοι θεωροῦσι τὸν ἅγιον Ἡλίαν κύριον τῶν κεραυνῶν καὶ τοῦ ὑετοῦ⁶. ὁ δὲ παλαιὸς σλαβικὸς θεὸς τῆς βροντῆς Περκούν μετέπεσεν εἰς τὸν βροντῶντα Ἡλίαν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ τούτου ὀνομάσθησαν σλαβιστὶ πολλὰ ὄρη⁷. Προστεθείσθω εἰς ταῦτα, ὅτι ὁ ἥρωας Ἡλίας τῶν ρωσικῶν βυλινῶν (δημοτικῶν ἐπικῶν ποιημάτων) εἶναι πιθανῶς προσωποποίησις τοῦ ἡλίου⁸.

1. Πρεσβεία § 30 (Ζαμπελίου, Βυζαντινὰ μελέται, σ. 540).

2. Βλ. Πολίτου, ΔΜΜ., ἐν Παρνασσῷ, τ. Δ' (1880), σ. 592.

3. Apocalypsis Anastasiae ad trium codicum auctoritatem, ed. R. Homburg, Lipsiae, Teubner, 1903. Ἐν σ. 27 μνημονεύονται οἱ βασιλεῖς Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς καὶ Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς, ἐν δὲ σ. 30 Πέτρος ἀπὸ κάστρου Κορίνθου πρωτοσπαθᾶριος. Οὗτος, ὡς μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἰκάζει ὁ R. Homburg (ἐν Zeitschrift f. wissensch. Theologie 1903, σ. 445) εἶναι ὁ γνωστὸς ἄλλοθεν Πέτρος Ἐρνίκιος Μακεδών, ζήσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

4. Ἀποκάλυψ., σ. 7. Περὶ ἀρχαίων παραστάσεων τοῦ Ἡλίου ὡς τροχοῦ βλ. Rapp, ἐν Roscher, Lex. d. Mythol. I, σ. 1996 καὶ Jessen, ἐν Pauly-Wissowa, R. E. VIII, σ. 86.

5. Ἀποκάλυψ., σ. 10-11. Ὁ Ἀμβροσιανὸς κώδιξ (τοῦ ΙΓ' αἰῶνος) ἔχει: ἀκρατεῖ ὁ Ἡλιος καὶ ὁ ἅγιος Ἡλίας.

6. Πολίτου, ΔΜΜ., ἐνθ' ἀν., σ. 592. 593.

7. Hanusch, Slav. Myth., σ. 258.

8. Rambaud, La Russie épique, σ. 110 καὶ